

Luonnonmuistomerkit Suomessa

”Jotain on ollut ennen meitä ja on jäävä meidän jälkeen”

Terho Marttila

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma

Maisemantutkimus

Huhtikuu 2017

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck- järjestelmällä.

TIIVISTELMÄ

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/humanistinen tiedekunta

Marttila, Terho: Luonnonmuistomerkit Suomessa

Pro gradu- tutkielma, 77s., 1 liite.

Maisemantutkimus

Huhtikuu 2017

Tässä tutkimuksessa selvitetään luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettujen luonnonmuistomerkkien vaiheita Suomessa ensimmäisen luonnonsuojelulain voimaantulosta tähän päivään asti ja etsitään syitä siihen, miksi nämä aiemmin arvokkaat luonnonmuistomerkkit ovat jääneet nykyään lähes unohtuihin. Ensimmäinen luonnonsuojelulaki vuonna 1923 mahdollisti yksittäisten luontokohteiden eli luonnonmuistomerkkien rauhoittamis päätökset. Rauhoituksista päätti yksityisillä mailla Lääninhallitukset maanomistajan aloitteesta eli rauhoitusanomusten perusteella. Julkisilla alueilla päätöksiä tekivät ne virastot, joiden hallinnoimilla alueilla kohteet sijaitsivat. 1990-luvun alussa luonnonsuojelulakia muutettiin siten, että kunnat saivat päättää omilla alueillaan kohteiden rauhoituksista ja 1996 koko luonnonsuojelulaki uudistettiin ja luonnonmuistomerkkien suojeluun tuli lisäksi pykälä 29§ eli luontotyyppisuojaus, jonka kohdassa 9. on maininta avointa maisemaa hallitsevista suurista yksittäisistä puista tai puuryhmistä. Luonnonmuistomerkkejä rauhoitettiin harvakseltaan 1923 alkaen, sotien jälkeen rauhoituspäätösten määrä alkoi hiljalleen kasvamaan ja 1960-luvulla päätöksiä tehtiin toistaiseksi eniten. Vielä 1970 ja -80 luvuilla rauhoitusmäärät pysyivät melko korkeina, mutta 1990-luvulla määrät laskivat ja 2000-luvuilla rauhoituksia on tehty hyvin vähän. Luonnonmuistomerkkejä koottiin julkaisuja eri vuosikymmeninä lähinnä Lääninhallitukseen koottujen tietojen perusteella. Viimeinen julkaisu kertoo rauhoitusmäärät ja kohteet kunnittain valtakunnallisesti vuoteen 1984 asti. Sen jälkeen valtakunnallista luetteloa ei ole julkaistu, koska velvoite rekisterin ylläpitämisestä siirtyi valtiolta kunnille. Tutkimuksessa selvitetään myös luonnonmuistomerkkien sisältämiä arvoja. Tutkimuksessa selvitetään myös sitä, mistä kaikkialta luonnonmuistomerkkejä koskevaa tietoa on saatavilla ja miten uusi luonnonmuistomerkkirekisteri olisi mahdollista koota. Aineistoina on käytetty vanhoja luonnonmuistomerkkijulkaisuja, lehtiartikkeleita ja uutisia aihepiiristä sekä kolmea ajankohtaista blogia, joissa on käsitelty luonnonmuistomerkkejä. Tutkimusmetodinä on käytetty aineistojen sisällön analysointia. Tulokseksi saatiin, että luonnonmuistomerkkien rauhoitukset ovat jääneet luonnonsuojelualueiden rauhoituksen yleistymisen myötä vähemmälle huomiolle. Luonnonmuistomerkkien merkitys ihmisille ja yhteisöille on myös vähemmän merkittävä kuin ennen. Syynä merkityksen vähenemiseen on ihmisten liikkuva elämäntapa ja kaupungistuminen.

Asiasanat: Luonnonmuistomerkki, luonnonsuojelulaki, rauhoittaminen, arvottaminen

Sisällys

<u>1. JOHDANTO</u>	<u>1</u>
1.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET.....	5
1.2 TUTKIMUSKYSYMYS.....	8
1.3 TUTKIMUKSEN AINEISTOT.....	8
1.3.1 HAASTATTELUT.....	10
1.3.2 TILASTOTIEDOT.....	11
1.3.4 UUTISET JA ARTIKKELIT	14
1.4 TUTKIMUKSEN METODI JA RAKENNE	14
<u>2. LUONNONMUISTOMERKKIEN JA LUONNONSUOJELUN HISTORIAA</u>	<u>16</u>
2.1 LUONNONSUOJELUN HISTORIAA MAAILMALTA.....	17
2.2 ...JA SUOMESTA.....	20
2.2.1 LUONNONMUISTOMERKKIEN RAUHOITUKSET SUOMESSA.....	23
<u>3. LUONNONMUISTOMERKIT TUTKIMUSKOHTENA</u>	<u>28</u>
3.1 PUUT JA PUURYHMÄT	32
3.1.1 VANHAT JA SUURET PUUT	32
3.1.2 DENDROLOGISET ERIKOISUUDET	34
3.1.3 KULTTUURIHISTORIALLISESTI MERKITTÄVÄT PUUT.....	35
3.2 GEOLOGISET LUONNONMUISTOMERKIT	36
3.2.1 SIIRTOLOHKAREET	37
3.2.2 ROTKOT JA LUOLAT.....	37
3.2.3 HIIDENKIRNUT.....	38
3.3 MUITA LUONNONMUISTOMERKKEJÄ.....	39
<u>4. ANALYYSIA JA ARVOJA.....</u>	<u>40</u>
4.1 UUTISET JA ARTIKKELIT	40
4.2 RAUHOITUSASIAKIRJAT JA TILASTOT.....	45
4.3 LUONNONMUISTOMERKKIEN ARVOTTAMINEN AINEISTOJEN PERUSTEELLA	49
4.3.1 MAISEMALLISET ARVOT.....	50
4.3.2 BIOLOGISET JA EKOLOGISET ARVOT	53
4.3.3 KULTTUURIHISTORIALLISET ARVOT	54
4.3.4 YHTEISÖLLISET ARVOT	59
4.3.5 ELÄMYKSELLISET ARVOT.....	62
<u>5. LUONNONMUISTOMERKKIEN REKISTERI</u>	<u>65</u>
5.1 KUNTIEN ARKISTOT.....	65
5.2 ELY-KESKUSTEN ARKISTOT	67

5.3 MAANMITTAUSLAITOKSEN MAASTOTIETOKANTA	68
5.4 MUUT ARKISTOT.....	69
5.5 UUSI REKISTERI?	69
<u>6. YHTEENVETO</u>	<u>73</u>
<u>LÄHDELUETTELO.....</u>	<u>78</u>

1. JOHDANTO

Rauhoitettuja luonnonmuistomerkkejä ovat luonnonsuojelulain nojalla rauhoitetut puut, puuryhmät, siirtolohkareet sekä muut erikoiset, ympäristöstään erottuvat luonnonmuodostumat. Luonnonmuistomerkkejä voidaan suojella niiden kauneuden, harvinaisuuden, maisemallisen merkityksen tai tieteellisen arvon vuoksi. Luonnonmuistomerkki on usein arvokas myös kulttuurihistoriallisesti sekä kansanperinteen näkökulmasta tarkasteltuna. Luonnonmuistomerkit rauhoitetaan anomuksesta luonnonsuojelulain perusteella. On arvioitu, että Suomesta löytyisi noin 3500 rauhoitettua luonnonmuistomerkkiä.¹

Rauhoitetun luonnonmuistomerkin erottaa pienestä luonnonsuojelualueesta kohteiden pistemäisyys. Luonnonmuistomerkki on yleensä yksittäinen puu, puuryhmä, kivi tai muu luontokohde, joka erottuu selkeällä tavalla muusta ympäristöstä. Se saattaa sijaita sellaisessa ympäristössä, jossa mikään muu ei enää muistuta menneistä ajoista. Joskus luonnonmuistomerkkinä rauhoitetaan myös yksittäisiä, harvinaisia kasveja, joiden olemassaoloa ei välttämättä huomaa kuin aiheeseen perehtyneet harrastajat tai tutkijat.

Luonnonsuojelualueet perustetaan useimmiten valtion omistamille maille, mutta luonnonmuistomerkkeistä suurin osa on yksityisomistuksessa olevilla mailla². Rauhoitukseen tarvitaan aina maanomistajan suostumus tai hänen oma hakemuksensa. Rauhoitus päätöksen tekee nykyisin kaupunki tai kunta. Valtion mailla sijaitsevista luonnonmuistomerkkien rauhoittamisista päättää aina se viranomainen tai laitos, kenen hallinnoimalla alueella kohde sijaitsee.³

¹ Luonnonsuojelulaki 1996 (LSL) 23§.

² Osara 2015.

³ LSL 1996 23§.

Luonnonsuojelualueiden ja luonnonmuistomerkkien rauhoittamisten historiat Suomessa sivuavat vahvasti toisiaan. Luonnonsuojelulla on alun perin käsitetty alkuperäisen luonnon suojelemista ihmisen toiminnan vaikutuksilta. Luonnonsuojelualueet ovat olleet mahdollisimman alkuperäistä luontoa. Antti Haapasen ja Pertti Rassin 1978 toimittaman teoksen ”Luonnonsuojelulain nojalla rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit” mukaan luonnonmuistomerkit on määritelty seuraavasti: ”*Luonnonmuistomerkki on kiinteä luontoesine, joka edustavaa koko maassa tai ainakin kyseisellä seudulla harvinaista lajia tai tyyppiä taikka on ikänsä, mittasuhteidensa, rakenteensa, kauneutensa, maisemallisen arvonsa takia säilyttämisen arvoinen. Kohteeseen liittyvät historialliset arvot voivat lisätä sen suojeluarvoa*”.⁴

Ympäristönsuojelu on terminä huomattavasti luonnonsuojelu-termiä nuorempi ja sillä käsitetään koko elinympäristömme suojelua. Ympäristönsuojelussa päätavoite on materiaalivirtojen hallinta urbaanissa ympäristössä - ympäristönsuojelulla pyritään siis vähentämään haitallisia päästöjä maaperään, veteen ja ilmaan. Ihminen suojelee ympäristönsuojelussa itseään omilta teoiltaan.⁵ Termi on vakiintunut Suomessa käyttöön vasta 1970-luvulla⁶.

Luonnonmuistomerkkien suojelu sopii molempien termien alle, sillä niiden on useasti katsottu olevan pistemäisiä kohteita alkuperäisestä luonnosta⁷. Suuri osa kohteista sijaitsee myös kulttuuriympäristöissä, joten niistä on muodostunut vuosien saatossa tärkeä osa kaupunkikuvaa ja ne rikastuttavat maisemaa⁸. Sana luonnonmuistomerkki on suomenνος saksankielisestä *das naturdenkmal* sanasta. Ruotsiksi vastaava sana on *en naturminne*. Muistomerkki on suomenνος latinan sanasta monumentti, jolla tarkoitetaan jonkin asian säilyttämiseksi liittyvää muistomerkkiä; patsasta, rakennusta, galleriaa, muistoesinettä tms. Monumentilla käsitetään yleensä jotain suurta, kun taas muistomerkki voi olla myös pieni. Muistomerkki tarkoittaa siis asiaa, joka on olemassa ja jonka olemassaolo on määritelty jonkun menneen asian tai tapahtuman muistoksi.⁹ Geologiset luonnonmuistomerkit voidaan kuvitella menneen tapahtuman eli jääkauden muistomerkeiksi. Niihin liittyy usein myös kansantarinoita. Isoja ja vanhoja puita voidaan jo pelkän iän puolesta pitää muistomerkkeinä luonnosta satojen vuosien takaa. Puut ovat

⁴ Haapanen & Rassi 1978, 20.

⁵ Laakkonen 1997, 209.

⁶ Kangaspunta 1997, 1.

⁷ Osara 2015.

⁸ Jutila 2014. <www.hameenlinna.fi/pages/21122/Luonnonmuistomerkit_posteri.pdf>.

⁹ Kaila 2014, 60.

joskus myös muistuttamassa jostain menneestä, ihmisen aikaansaamasta tapahtumasta. Luonnonmuistomerkit sijaitsevat usein rakennetussa ympäristössä, tosin alkujaan ne ovat yleensä olleet keskellä luontoa. Joskus myös istutettu puu voidaan julistaa luonnonmuistomeriksi harvinaisuutensa, kokonsa, maisemallisen merkityksen, kulttuurihistoriallisen merkityksen tai jonkin merkittävän tapahtuman perusteella.

Suomalaisen luonnonsuojelutoiminnan uranuurtajiin kuuluva professori J.A. Palmén avasi saksalaisen luonnontieteilijä Hugo Conwentzin määrittelemää luonnonmuistomerkki-käsitettä Suomen maantieteellisen seuran kokouksessa pitämässään esitelmässä jo vuonna 1905:

”...Siirtolohkareet kertovat menneistä ajoista, jolloin jää kuljetti niitä yli seudun. Yksityinen aarniometsä tai rahkasuo paikoilla, joissa nyt laajat vainiot aaltoilevat, osoittavat, kuinka suuria muutoksia siellä on tapahtunut (...) Kaikki nämä luonnon muistomerkit ovat yhtä omia selvittämään seudun muinaista historiaa kuin kivikirveslöydöt, haudat, rauniot ja muut kiinteät muinaismuistot puhuvat seudun asukkaiden entisistä tavoista ja kohtaloista...”¹⁰.

On huomioitava, miten varhaisessa vaiheessa Palmén otti luonnonmuistomerkkiasian Suomessa esille ja miten hän jo tuolloin, Conwentzin käsitettä mukaillen, toi esiin myös luonnonmuistomerkkien samankaltaiset arvot muinaisjäännösten kanssa. Suomessakin jo kaukaa Ruotsin vallan ajoilta peräisin oleva muinaismuistolaki ja muinaismuistomerkkien terminologia vaikuttivat olennaisesti luonnonmuistomerkki-käsitteeseen jo ensimmäisen suomalaisen luonnonsuojelulain lakiehdotuksissa.¹¹

Luonnonmuistomerkkien rauhoitusprosessi oli noin 70 vuotta suurin piirtein samanlainen. Valtion virastot päättivät vanhan luonnonsuojelulain (1923) aikana itse omilla hallintoalueillaan olevista luonnonmuistomerkeistä. Valtion mailla olevissa kohteissa virastopäätöksiä tekivät mm. Asutushallitus, Metsähallitus, Metsäntutkimuslaitos, Maatalousministeriö sekä Tie- ja vesirakennushallitus¹². Yksityisomistuksessa olevilla kohteilla rauhoitusprosessi on alkanut siitä, että hakija on täyttänyt lomakkeen, jossa hän on anonut Lääninhallitukselta luonnonmuistomerkkin rauhoitusta. Anomukseen piti kirjoittaa perustelut, miksi kohde pitäisi rauhoittaa. Siihen liitettiin myös lausunto kunnan kotiseutulautakunnalta sekä puoltava tai eväävä päätös kunnanvaltuustolta ja vielä lau-

¹⁰ Palmén, J.A. Luonnon muistomerkkien suojelemisesta. Luonnon Ystävä 6-7/ 1905, 147.

¹¹ Hänninen 2006, 13.

¹² Haapanen & Rassi 1978, 13.

sunto valtion luonnonsuojeluvalvojalta.¹³ Valtion luonnonsuojeluvalvoja oli pitkään (1923–1980) ainoa luonnonsuojeluasioista vastaava viranomainen Suomessa. Valtion luonnonsuojeluvalvojan virka perustettiin 23.2.1923. Virka sijaitsi ensin Opetusministeriössä, josta se siirtyi vuonna 1935 Maatalousministeriöön. 13.1.1939 luonnonsuojeluvalvojan tehtävät muutettiin päätoimisiksi ja virka sijoitettiin Metsätieteellisen tutkimuslaitokseen (vuodesta 1953 Metsäntutkimuslaitos). Vuoden 1973 alusta valtion luonnonsuojeluvalvojan tehtävät siirrettiin Metsäntutkimuslaitoksesta Maa- ja metsätalousministeriöön. Vuodesta 1983 aiemmat luonnonsuojeluvalvojan tehtävät on hoidettu Ympäristöministeriöstä¹⁴. Lausuntojen ja anomuksen perusteella Lääninhallitus sitten joko hylkäsi tai hyväksyi anomuksen. Myönteinen päätös on juhlalliselta kuulostava rauhoitetuksi luonnonmuistomerkiksi julistaminen. Näin toimittiin aina vuoteen 1991 asti – silloin vanha luonnonsuojelulaki muutettiin asetuksella sellaiseksi, että kunnat saivat suoraan päättää yksityisten mailla olevista rauhoituksista.¹⁵ Vuonna 1996 koko luonnonsuojelulaki uudistettiin ja varsinaisten luonnonmuistomerkkien lisäksi mukaan tulivat vielä luontotyyppisuojelelun perusteella rauhoitettavat maisemapuut¹⁶, joita voidaan myös pitää rauhoitettuina luonnonmuistomerkkeinä. Niissä rauhoituksen perusteet on esitelty tavallaan valmiiksi luonnonsuojelulain pykälässä 29§.¹⁷

Luonnonmuistomerkkien rauhoitusten perusteet ovat kuitenkin pysyneet nykyisessäkin laissa lähes samankaltaisina kuin vanhassa laissa. Suurimpia eroja vanhassa ja uudessa luonnonsuojelulaissa luonnonmuistomerkkien osalta ovat rauhoituspäätösten tekemisten siirtyminen valtiolta eli Lääninhallituksilta suoraan kunnille sekä vastuun siirtyminen kohteiden merkitsemisestä maastoon yksityiseltä maanomistajalta kunnille.

Luonnonmuistomerkkien rauhoituksia joudutaan joskus myös purkamaan. Luonnonsuojelulain 28§ mahdollistaa rauhoituksen purkamisen. Rauhoituksen purkuun tarvitaan lausunto paikalliselta ELY-keskukselta¹⁸. Rauhoittamisiin on myös mahdollista anoa poikkeuslupia kohteiden hoitotoimenpiteitä varten. Sellaisia voivat olla esim. repeytyneiden oksien poisto. Rauhoittaminen ei poista maanomistajan vastuuta kohteesta. Vilkaasti liikennöidyllä paikalla oleva vanha puu saattaa lahotessaan muodostua riskikiksi ohikulkijoille.

¹³ Haapanen & Rassi 1978, 22.

¹⁴ Valtion luonnonsuojeluvalvojan arkisto. Kansallisarkisto, arkiston kuvailutiedot.

¹⁵ Osara 2015.

¹⁶ LSL 1996, 29§.

¹⁷ LSL 1923 ja LSL 1996.

¹⁸ LSL 1996, 28§.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet

Viimeinen koko Suomen kattava julkaisu rauhoitetuista luonnonmuistomerkeistä on painettu vuonna 1990, julkaisijana oli Ympäristöministeriö. Julkaisun nimi on ”Luonnonsuojelulain nojalla vuosina 1978–1984 rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit”. Se on suoraa jatkoa Maa- ja Metsätalousministeriön vuonna 1978 julkaisemalle teokselle, josta Ympäristöministeriö on julkaissut uuden painoksen vuonna 1989. Tämän jälkeen yhtenäistä koko Suomen kattavaa rekisteriä ei ole julkaistu. Rauhoitetuista luonnonmuistomerkeistä osa löytyy kuitenkin peruskartoista, joten tiedot ovat ainakin periaatteessa olemassa – tosin osa karttamerkinnoista on jo vanhentuneita ja osa myös puuttuu¹⁹. Vanhimmat kohteet näkyvät yleensä myös kiinteistörekisterikartoilla, mutta uusimpien kohteiden tiedoissa on puutteita²⁰.

Suurin osa suomalaisista luonnonmuistomerkeistä on puita. Huomattava osa kohteista on tunnettuja vain paikallisesti – vain muutamia tunnetaan myös valtakunnallisesti. Viimeaikaisesta, luonnonmuistomerkkejä koskevasta uutisoinnista saa helposti sellaisen käsityksen, että paikallisesti tunnetut kohteetkin ovat aiempina vuosikymmeninä olleet paremmin tunnettuja – vaikuttaa siltä, että jostain syystä luonnonmuistomerkkien tunnettavuus on nykyään heikompi kuin ennen²¹.

¹⁹ Tapiovaara 2016.

²⁰ Jutila 2016. Hattulan luonnonmuistomerkit, 7.

²¹ Leppänen, Marko. 26.9. 2014, Ollinkiveltä Lönnrotinpetäjälle.

<<http://esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/2014/09/ollinkivelta-lonnrotinpetajalle.html>>.

Selvitän tässä opinnäytteessä syitä luonnonmuistomerkkien nykyisin heikkoon tunnettuuteen ja siihen, millainen valtakunnallinen rekisteri palvelisi mahdollisimman laajaa käyttäjäkuntaa. Selvitän myös, mistä kaikkialta luonnonmuistomerkkejä koskevia tietoja on saatavissa. Tällä hetkellä luonnonmuistomerkkien rekistereitä/luetteloa löytyy useiden kuntien omilta verkkosivuilta sekä harrastajien tekeminä paikkatietoaineistoina. Niissä on yleensä mainittu kohteiden laatu, nimi, rauhoitusvuosi ja paikkatieto, mutta tarinoita ja kertomuksia kohteista on olemassa niukasti. Varsinkin sosiaalisessa mediassa esitellyissä kohteissa voi joskus olla myös virheellisesti ilmoitettuja tietoja. Yksityisten harrastajien tekemien kohdekuvausten taso ja luotettavuus voivat vaihdella paljon – tekijän ammattitaidon tai harrastuneisuuden mukaan. Aihepiiriin liittyviä keskustelupalstojakin on olemassa hyvin monentasoisia, joten pieni kriittisyys on aina paikallaan.

Tutkimus on rajattu koskemaan luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettuja luonnonmuistomerkkejä, vaikka vastaavanlaisia, paikallisesti tunnettuja rauhoittamattomia tai muulla tavoin rauhoitettuja kohteita on myös runsaasti olemassa – tämä tuli ilmi tutkimusta tehtäessä. Esimerkiksi Helsingin kaupungin luontotietojärjestelmästä löytyvistä kaupungin vanhimmista rauhoitetuista luonnonmuistomerkkeistä osa on luonnonsuojelulain nojalla Lääninhallituksen rauhoittamia, mutta osa on myös kaupungin oman Rahatoimikamarin rauhoittamia²². Helsingin vanhin rauhoitettu luonnonmuistomerkki, kalliorotko Kaivopuistossa on rauhoitettu vuonna 1922 – siis vuotta ennen kuin ensimmäinen luonnonsuojelulaki tuli voimaan²³. Tästä syystä vanhoissa valtakunnallisissa luonnonmuistomerkkijulkaisuissa ei ole ihan kaikkia Helsingin kohteita, vaan ainoastaan ne päätökset, jotka ovat luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettuja. Nykyisin Helsingin kohteiden rauhoittamisista päättää kaupungin ympäristölautakunta.

Kohteita on mahdollista suojella myös asemakaavalla. Vanhoja puita voidaan merkitä asemakaavaan säilytettäväksi, mutta niitäkään ei ole rauhoitettu siis luonnonsuojelulain perusteella. Varsinkin rakennetuissa ympäristössä on myös runsaasti niin sanottuja muistopuita, eli puita, mitä on istutettu jonkin tapahtuman tai henkilön muistoksi. Nekään eivät ole rauhoitettuja luonnonmuistomerkkejä ja yleensä ne eivät ole muullakaan tavoin suojeltuja.

²² Helsingin kaupunki, luontotietojärjestelmä. <<http://www.hel.fi/www/helsinki/fi/asuminen-ja-ymparisto/luonto-ja-viheralueet/monimuotoisuus/tietojarjestelma/luonto>>.

²³ Helsingin kaupunki, luontotietojärjestelmä. Kalliorotko, Kaivopuisto <<http://kartta.hel.fi/applications/ltj/reports/kohderaportti.aspx?id=17>>.

Geologisia kohteita on suojeltu paitsi luonnonmuistomerkkeinä myös muinaisjäännöksinä ja joissain tapauksissa myös molempina. Silloin niihin liittyy aina jotain kulttuuriperintöä. Monilla paikkakunnilla tunnetaan lisäksi myös kohteita, jotka täyttäisivät rauhoitetulle luonnonmuistomerkeille asetetut kriteerit selvästi ja joista olisi olemassa arvokasta perimätietoa, mutta kohteille ei kuitenkaan syystä tai toisesta ole koskaan tehty rauhoitusanomuksia. Niitä voidaan silti kutsua luonnonmuistomerkeiksi. Luonnonmuistomerkki on siis olemassa jo ennen varsinaista rauhoituspäätöstä. Rauhoittamattomia kohteitakin on useasti merkitty peruskarttoihin – tosin ilman rauhoitus-sanaa. Maastotietokannassa ne ovat silloin joko puita, kiviä tai merkittäviä luontokohteita ²⁴. Yksittäinen kohde saattaa sijaita myös alueella, joka on luonnonsuojelualueena rauhoitettu – silloin erillistä rauhoitusta ei tarvita.

Periaatteessa mitä tahansa erikoista, metsästä tai kulttuuriympäristöstä löytyvää, jollain tavalla huomiota herättävää tai tarinan sisältävää luontokohdetta voidaan kutsua puhekielessä luonnonmuistomerkeiksi, mutta on kuitenkin tärkeää muistaa juridinen ero rauhoitetun ja rauhoittamattoman kohteen välillä. Rauhoitettuun kohteeseen kajoaminen on luonnonsuojelurikos tai -rikkomus, kun taas rauhoittamattomille kohteille maanomistaja saa tehdä mitä haluaa, kaavamääräysten puitteissa. ²⁵

Tutkimuksen edetessä totesin, että kohteita voidaan siis suojella hyvin monilla eri tavoilla ja näin on myös menetelty. Suojelujen perusteet vaihtelevat runsaasti ja silloin kun kohteelle tapahtuu tai on tapahtumassa jotain, niin juridisten asemien selvittäminen voi olla työlästä.

Nämä toisilla tavoilla suojellut ja rauhoittamattomatkin luonnontieteellisesti tai kulttuurihistoriallisesti arvokkaat, luonnonmuistomerkeiksi luettavat kohteet ja niiden tilastointi voisivat olla kokonaan uuden tutkimuksen aihe.

²⁴ Maanmittauslaitoksen maastotietokohteet 2013, 35-43.

²⁵ LSL 1996, 58§.

1.2 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymys tässä opinnäytetyössä on: Miksi nämä aiemmin suurta huomiota ja kunnioitusta herättäneet luonnonmonumentit ovat nykyisen uutisoinnin perusteella lähes unohtunutta luonnon- ja kulttuuriperintöä? Mitkä ovat syyt siihen, että nykyään kohteita rauhoitetaan niin harvoin? Selvitän tutkimuksessa myös luonnonmuistomerkkien sisältämiä arvoja ja sitä, mitä ne merkitsevät ihmisille. Luonnonmuistomerkit ovat tutkimuksessa luonnon esineitä, jotka ovat piilossa ja unohduksissa mutta kuitenkin olemassa. Ne ovat luonnon muovaamia rakenteita, jotka ovat – tai ainakin ovat olleet – olemisen ja ymmärryksen pohjapilareina yksilöjen ja yhteisöjen paikkaidentiteetille. Pohdin tutkimuksessa myös sitä, miten uusi, kaikille avoin rekisteri olisi mahdollista koota.

1.3 Tutkimuksen aineistot

Suomalaisista luonnonmuistomerkeistä löytyy kirjoitettua tekstiä tai tutkimustietoa yllättävän vähän. Erilaisia luonnonsuojelualueita koskevia selvityksiä löytyy paljon, mutta niissä ei juuri käsitellä yksittäisiä luonnonmuistomerkkejä. Luonnonsuojelun historiaa on tutkittu sen sijaan paljon. Tieteelliset julkaisut koskevatkin lähinnä luonnonsuojelualueita, luonnonsuojelun historiaa sekä kansanperinteisiin liittyviä tarinoita pyhistä puista ja kivistä sekä muista erityisistä luontokohteista.

Luonnonmuistomerkeistä löytyy kirjoitettua suomalaista tekstiä jonkin verran jo 1900-luvun alkupuolelta eli ajalta, kun niihin ja niiden rauhoitukseen alettiin vasta kiinnittää huomiota ja ensimmäistä luonnonsuojelulakia suunniteltiin. Eniten tekstiä löytyy kuitenkin vanhoista virallisista julkaisuista, luonnonmuistomerkkiluetteloista. Niitä on julkaistu harvakseltaan noin 10–20 vuoden välein. Julkaisijana on ollut Maatalousministeriö (1945), Metsätutkimuslaitos (1965), Maa- ja metsätalousministeriö (1978) sekä viimeisissä julkaisuissa Ympäristöministeriö. Luettelo on aina kumonnut edellisen julkaisun, ts. se on ollut päivitys edellisestä. Metsähallitus on myös julkaissut omia, vastaavia luetteloitaan valtion alueilla olevista kohteista. Luonnonmuistomerkeistä ja luon-

nonsuojelualueista on olemassa myös runsaasti paikkakuntaakohtaisia julkaisuja eri vuosikymmeniltä.²⁶

Päädyin käyttämään tutkimuksen aineistona Ympäristöministeriön luonnonmuistomerkeistä vastaavan virkamiehen haastattelua sekä Ympäristöministeriön vanhoja julkaisuja luonnonmuistomerkeistä 1970–1980 luvulta, joista selviävät kohteiden paikkatiedot, rauhoittamisajankohdat sekä tilastotietoja kohteista aina vuoteen 1984 asti. Vanhat julkaisut ovat toistaiseksi kattavin tilasto suomalaisista luonnonmuistomerkeistä, vaikka ne ovatkin jo osittain vanhentuneet.

Aineistona on myös kolme ajankohtaista blogikirjoituskokoelmaa, joissa kerrotaan luonnonmuistomerkkikohteista. Valikoin blogit huolella siten, että kaikissa kolmessa kirjoituskokoelmassa on useita, asiantuntevasti ja luotettavasti kirjoitettuja kuvauksia sekä hyviä valokuvia luonnonmuistomerkeistä. Blogikirjoituksista löytyi vastauksia etenkin kysymyksiin kohteiden heikosta tunnettavuudesta ja niistä oli myös suuresti hyötyä luonnonmuistomerkkien arvojen ja merkitysten analysoimisessa.

Käytän aineistona myös luonnonmuistomerkkejä koskevia artikkeleita viime vuosisadan alkupuolelta, kun ensimmäistä suomalaista luonnonsuojelulakia valmisteltiin. Niistä löytyi arvokasta tietoa luonnonmuistomerkki-käsitteen historiasta. Aineistona on myös aihepiiristä löytyviä ajankohtaisia sanomalehtiartikkeleita ja verkkouutisia viimeisen kahdenkymmenen vuoden ajalta – niiden perusteella saa käsityksen siitä, mitä luonnonmuistomerkeistä tällä hetkellä mediassa kirjoitetaan. Päädyin ottamaan sanomalehtiartikkelit mukaan tutkimukseen sen takia, että uutta tutkimuskirjallisuutta kohteista on olemassa niukasti.

Arkistoaineistona on myös Varsinais-Suomen ELY-keskuksen arkisto entisen Turun ja Porin läänin alueella olevien luonnonmuistomerkkien rauhoituspäätöksistä. Arkistosta löytyi paljon erilaisia perusteita rauhoituspäätöksille sekä tietoa rauhoitusajankohdista. Kiinnitin huomiota erityisesti kotikuntani Raision alueen rauhoituspäätöksiin ja täydensin arkistoaineistoa vielä kahdella Raision kaupungin arkistosta saadulla luonnonmuistomerkkien rauhoituspäätöksellä. Tutkimuksen lopussa on liitteenä luettelo Raision kaupungin alueella olevista kohteista.

²⁶ Finna 2017. Finnan hakupalveluun kirjoitetulla hakusanalla luonnonmuistomerk* löytyy paljon osumia pienpainatteisiin, jotka kertovat eri pitäjien paikallisista luonnonmuistomerkeistä.
<<https://www.finna.fi/Search/Results?lookfor=luonnonmuistomerk%2A&type=AllFields>>.

Täydensin tietojani vielä kulttuurihistoriallisesti tärkeistä pyhistä puista ja muista paikallisesti tärkeistä kohteista Suomalaisen kirjallisuuden seuran Kansanrunousarkiston Paikallistarinoista.

1.3.1 Haastattelut

Tammikuussa 2015 kävin Ympäristöministeriössä haastattelemassa ylitarkastaja Matti Osaraa, jonka vastuualueelle luonnonmuistomerkit kuuluivat. Osara on myös toimittanut viimeisimmän valtakunnallisen luonnonmuistomerkkiluettelon. Sain Osaralta tietoja luonnonmuistomerkkien suojelun historiasta, vanhoista rauhoitusprosesseista, luonnonmuistomerkkien tilastoinnista edellisen luonnonsuojelulain aikana sekä kohteiden nykyisestä tilanteesta. Erityisen arvokkaana pidän häneltä saamiani tilastotietoja.

Täydensin tietojani vielä kesällä 2016 haastatellessani luonnonmuistomerkkiasiantuntija Jouni Tapiovaaraa, joka on dokumentoinut luonnonmuistomerkkien rauhoituspäätöksiä tutkimalla ELY-keskusten ja kuntien arkistoja kattavasti eri puolilla Suomea. Tapiovaaralta sain tietoja, mistä kaikkialta luonnonmuistomerkkejä koskevia asiakirjoja voisi löytää. Tapiovaaralla oli myös hyvä kokonaiskuva luonnonmuistomerkkien tilastoinnista ja siihen liittyvistä haasteista.

1.3.2 Tilastotiedot

Ympäristöministeriön 1989 uusintapainoksena julkaisema, alun perin Maa- ja Metsätalousministeriön 1978 julkaisema Antti Haapasen ja Pentti Rassin toimittama ”Luonnonsuojelulain nojalla rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit” (painos 1989) sisältää kaikki Lääninhallituksille ilmoitetut luonnonmuistomerkkien rauhoituspäätökset vuosilta 1923–1978. Ympäristöministeriön julkaisema, Matti Osaran 1990 toimittama ”Luonnonsuojelulain nojalla vuosina 1978–1984 rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit” on suoraa jatkoa sille ja se on toistaiseksi viimeinen, luonnonmuistomerkeistä julkaistu valtakunnallinen luettelo. Näistä kahdesta julkaisusta näkee luonnonmuistomerkkien määriä ja sijainteja kattavasti eri puolella Suomea. Molemmissa julkaisuissa on myös laajat hakemistot, joista pystyy hakemaan tietoa kohteista tyyppin ja sijaintipaikkakunnan sekä silloisten läänien ja kuntien mukaan. Hakemistoista löytyy myös tilastotietoja rauhoitusmääristä. Viimeinen, Osaran toimittama julkaisu on päivitetty vuodelle 1984, joten sen jälkeen moni rauhoitus on jo purettu tai kohteita on hävinnyt, rauhoituspäätöksen ollessa mahdollisesti vielä voimassa. Uusia rauhoituksiakin on reilun 30 vuoden aikana tehty runsaasti, joten julkaisut ovat tutkimuksessa vain suuntaa-antavia. Sain Matti Osaralta molemmat julkaisut käyttööni.

Varsinais-Suomen ELY-keskuksessa on arkistoituna vanhan luonnonsuojelulain perusteella tehdyt Lääninhallituksen asiakirjat rauhoituspäätöksineen entisen Turun ja Porin läänin alueen kuntien luonnonmuistomerkeistä, suurin piirtein vuoteen 1991 asti. Kävin tutkimassa ja dokumentoimassa arkistoa 21.1.2016. Tein arkistojen perusteella liitteen opinnäytteeseen Raision kaupungin alueella sijaitsevista kohteista. Täydensin ja varmistin saatuja tietoja Raision alueen luonnonmuistomerkeistä Raision kaupungin ympäristöviranomaisilta. Vanhoista asiakirjoista oli analysoitavissa useita erilaisia syitä rauhoittamisanomuksiin ja niistä näki myös rauhoittamisien ajankohdat.

Lääninhallitusten arkistot eivät kuitenkaan ole ihan täydellisiä, vaan niissä ovat ainoastaan ne kohteet, jotka niille on aikoinaan ilmoitettu. Niistä saattaa puuttua muiden valtion virastojen rauhoituspäätöksiä, tosin osa niistäkin on mukana.²⁷

Kuntien verkkosivustoilla on myös vaihtelevasti tilastotietoja kuntien alueella sijaitsevista luonnonmuistomerkkikohteista. Tässä on paljon kuntakohtaisia eroavaisuuksia.

²⁷ Tapiovaara 2016.

Helmikuussa 2016 kävin tutkimassa Suomalaisen kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistossa paikallistarinoita ja uskomustarinoita. Etsin tietoja pyhistä puista, uhrikivistä ja muista kulttuurihistoriallisesta arvokkaista kohteista, joista on saattanut myöhemmin tulla rauhoitettuja luonnonmuistomerkkejä. Tiedon hakemista helpotti tieto, että tiesin SKS:n järjestäneen 1930-luvulla kansanperinteiden keräyskilpailun kaikille suomalaisille. Keräyksessä on haettu ja taltioitu tietoja tarinoista ja syntytaruista. Paikallistarinoissa haettiin tietoja erityisesti uhripaikoista; lähteistä, puista, kivistä ja pyhästöistä. Keräyskilpailusta oli annettu tarkat ohjeet osallistujille ja palkinnoiksi oli luvattu rahaa²⁸. Arkistosta löytyi muutamia tarinoita, joiden kohteita on myöhemmin rauhoitettu joko luonnonmuistomerkkeinä tai muinaisjäännöksinä.

1.3.3 Blogit

Esoteerinen maantiede – periferiaterapiaa - blogisivustolta löytyy yli 300 blogikirjoitusta; filosofisia pohdintoja suomalaisesta ympäristöstä, aluepolitiikasta sekä maantieteestä. Kirjoituksissa on käsitelty välillä myös luonnonmuistomerkkejä ja pohdittu syitä etenkin siihen, miksi kohteet ovat jääneet unohduksiin²⁹. Kirjoittaja on aina sivuston ylläpitäjä. Blogisti Marko Leppänen on perustanut 1994 esoteerisen maantieteen koulukunnan, joka pyrkii alueiden kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen. Kirjoituksissa on usein kuvailtu unohdettuja, rakennettuja tai rakentamattomia ympäristöjä, joissa näkyy menneitä jälkiä ihmisen toiminnasta. Muutamissa Leppäsen blogiteksteissä on kuvattu käyntejä luonnonmuistomerkkikohteilla juuri esoteerisen maantieteen ja periferiaterapi-an näkökulmasta tarkasteltuna ja samalla pohdittu analyttisesti sitä, miksi kohteet ovat nykyisin jääneet lähes unohduksiin. Leppänen pohtii teksteissään myös kohteiden merkitystä yhteisöille ja yksilöille.

”Esoteerisen maantieteen koulukunta perustuu polariteetin hypoteesiin, jonka mukaan kokonaisuudet elävät toisiaan täydentävistä vastakohtista. Tieteenalan tärkeä sovellus on periferiaterapia, joka korostaa muun muassa jungilaista syvyyspsykologiaa hyödyntäen keskus- ja periferia-alueiden sekä elementtien tasa-arvoista merkitystä kaikilla hierarkiatasoilla.”³⁰

²⁸ Tuohiniemi-Hurme 2006, 18-19.

²⁹ Leppänen 2014, Ollinkiveltä Lönnrotinpetäjälle.

<<http://esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/2014/09/ollinkivelta-lonnrotinpetajalle.html>>.

³⁰ Leppänen 2008, Perusteita: Esoteerinen maantiede ja sen sovellus periferiaterapia.

<<http://esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/2008/08/perusteita-esoteerinen-maantiede-ja-sen.html>>.

Retkiharrastajien suosimalta **Retkipaikka.fi** - sivustolta löytyy runsaasti eri kirjoittajien kirjoittamia kertomuksia erilaisille luontokohteille, muun muassa luonnonmuistomerkeille tehdyistä patikkaretkistä. Retkipaikka.fi on tällä hetkellä Suomen suosituin outdoor- ja luontomatkailublogi, jota ylläpidetään 65 kirjoittajan ja kuvaajan yhteistyöllä³¹. Blogin tekemisen aloitti vuonna 2012 Antti Huttunen, joka toimii edelleen aktiivisena kirjoittajana ja blogin tuottajana. Sivustolta löytyy runsaasti alalehtiä retkikohteiden tyyppin mukaan nimettyinä.³² Retkipaikan kertomuksia lukiessa hämmästyttävää, kuinka paljon Suomesta löytyy toinen toistaan hienompia, lähes unohdettuja luontokohteita. Siirtolohkareet, luolat ja rotkot sekä hiidenkirnut ovat hyvin esillä ja puistakin on paljon kertomuksia. Retkipaikan blogeissa ei juurikaan analysoida luontokohteiden nykytuntemuksen puutetta tai rekisterien puuttumista, vaan tarinoissa keskitytään vahvasti kohteiden ja retkeilyn kuvauksiin. Myös historiaa kohteiden taustalta on selvitetty. Sivuston antia ovat monipuolinen ja selkeä kohteiden esittely, lukijoiden kannustaminen luontoretkeilyyn sekä tarkkojen neuvojen ja vihjeiden antaminen kohteiden löytämiseen.

Puulajipuisto.fi on erikoistunut kertomaan nimensä mukaisesti suomalaisista arboretumeista ja puistoista. Puulajipuiston verkkosivuilla esitellään kattavasti suomalaisten kartanoiden puistoja, kaupunkipuistoja, arboretumeita sekä tutkimusmetsiä. Kaikki kohteet on otsikoitu selkeästi ja sivustolla kuvataan tarkasti myös Suomessa esiintyvät kotoja vierasperäiset puulajit.³³ Luonnonmuistomerkkitarinat löytyvät Puulajipuiston facebook-sivuilta; marraskuulta 2011 lähtien facebook-sivustolle on kerätty tarinoita vanhojen puiden ja jalopuumetsien luokse tehdyistä tutkimusretkistä lähes viikoittain. Kirjoittaja ja sivuston ylläpitäjä Kristin Lauharo on perehtynyt erityisesti tarinoihin kohteiden taustalla – mistään muusta lähteestä ei tällä hetkellä tunnu löytyvän yhtä paljon luonnonmuistomerkkien kohdekuvauksia ja historiatietoja kuin tästä blogista. Lauharo pohtii blogissaan syitä myös siihen, miten puiden erikoismuodot syntyvät ja miksi toisista puista tulee ikivanhoja vihreitä jättiläisiä, jotka uhmaavat ajan hammasta. Blogissa pohditaan myös rauhoituspäätösten sekä rauhoitusten purkamisten perusteita ja sitä, miksi uusia tarinoita kohteista ei tahdo enää syntyä.³⁴

³¹ Retkipaikka.fi, <<http://retkipaikka.fi/vapaa/kirjoittajat-3/>>.

³² Retkipaikka.fi, <<http://retkipaikka.fi/vapaa/>>.

³³ Puulajipuisto, <<https://sites.google.com/site/puulajipuisto/>>.

³⁴ Puulajipuiston facebook-blogi, <<https://www.facebook.com/Puulajipuisto/>>.

1.3.4 Uutiset ja artikkelit

Vuonna 2009 Dendrologian seuran sähköpostilistalla virisi keskustelua suomalaisten luonnonmuistomerkkien – etenkin rauhoitettujen puiden – nykytilanteesta ja erityisesti yhtenäisen valtakunnallisen rekisterin puuttumisesta. DS:n sähköpostilistaa seuraa yli 300 henkilöä ja ilmeisesti tuon keskustelun perusteella todettu luonnonmuistomerkkien rekisterin puuttuminen ylitti tuolloin myös uutiskynnyksen ³⁵.

Yleisradio on tehnyt vuoden 2009 jälkeen aiheesta muutamia uutisia, jotka kaikki löytyvät edelleen Yleisradion verkkosivuilta. Myös Ylen paikallisuutis-sivustoilla löytyy joitain luonnonmuistomerkkejä koskevia artikkeleita. Muutamia aihetta käsitteleviä artikkeleita löytyi tutkimukseen myös paikallislehdistä, mutta voidaan kuitenkin todeta, että tuoretta, painettua tekstiä luonnonmuistomerkeistä on olemassa yllättävän vähän. Eniten kirjoitettua tekstiä tällä hetkellä tuntuu löytyvän kuntien laatimista ja ylläpitämisistä verkkojulkaisuista.

Uusien artikkelien lisäksi tutkimuksessa on käytetty muutamia vanhoja kirjoituksia 1900-luvun alkupuolelta – ajalta, kun luonnonmuistomerkki-käsite tuli Suomeen ja ensimmäistä luonnonsuojelulakia vasta suunniteltiin. Vanhat artikkelit löytyivät Luonnon Ystävä- julkaisuista, Kansalliskirjaston digi-aineistosta, aikakauslehtien arkistosta ³⁶.

1.4 Tutkimuksen metodi ja rakenne

Tutkin kohteita useista eri näkökulmista ja metodina on aineistojen sisällönanalyysi. Selvitän uutisista ja artikkeleista, miten aiheita on käsitelty ja minkä tyyppiset asiat ovat ylittäneet uutiskynnyksen. Huomioin tutkimuksessa myös, mitä arvoja luonnonmuistomerkit sisältävät ja miten blogistit huomioivat niitä ja miten he kuvailevat kokemuksiaan. Tutkimuksessa on fenomenologisen tutkimusmetodin piirteitä, koska analysoin blogitekstien ja uutisten kautta myös ihmisten kokemuksia luonnonmuistomerkkikohteilla vierailemisesta. ³⁷

³⁵ Yle 10.6.2009, Luonnonmuistomerkit unohtuvat metsiin,
<http://yle.fi/uutiset/luonnonmuistomerkit_unohtuvat_metsiin/5264856>.

³⁶ Digi - Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, aikakauslehdet, 2017.
<digi.kansalliskirjasto.fi>

³⁷ Huttunen & Kakkori 2010, 2.

Kuvailen tutkimukseni aluksi luonnonmuistomerkkien sekä luonnonsuojelun historiaa Suomessa. Suomalaisen luonnonsuojelun historiaa on tutkittu jo runsaasti, joten käyn aihetta läpi pääpiirteittäin, lähinnä luonnonmuistomerkkien osalta. Sitä seuraavassa luvussa esittelen, millaisia luonnonmuistomerkit ovat tutkimuskohteina. Luokittelen tutkimuksessa luonnonmuistomerkit eri kategorioihin niiden olomuotojen ja syntytapojen perusteella. Avaan tutkimuksessa myös luonnonmuistomerkkien nykyistä tilannetta ja nykyisin saatavilla olevia luetteloita sekä sitä, mitä tietoja uudessa rekisterissä olisi hyvä olla ja miten vanhoja luetteloita voisi hyödyntää. Analyysiluvussa analysoin uutisten ja artikkeleiden sisältöjä ja tarkastelen vanhojen arkistoaineistojen ja tilastojen perusteella rauhoitusten ajankohtia ja merkitystä. Blogikirjoituksista selvitän etenkin luonnonmuistomerkkien arvoja luonnonsuojelulaissa mainittujen rauhoittamisperusteiden perusteella. Lopuksi totean, mitkä tahot voisivat olla mukana perustamassa uutta luonnonmuistomerkkirekisteriä. Pohdin myös mahdollisia jatkotutkimuksia aihepiiristä.

Tutkimuksen liitteenä on kotikuntani Raision kaupungin alueelta koottu luonnonmuistomerkkiluettelo. Luettelo sisältää paikkatiedot, kohteiden rauhoitusajankohdat, nykyisen tilanteen sekä valokuvat kohteista. Liitteen tarkoituksena on toimia esimerkkinä siitä, millainen paikkakuntakohtainen luonnonmuistomerkkiluettelo voisi olla. Liite on toimitettu Raision kaupungin ympäristöviranomaisille.

2. LUONNONMUISTOMERKKIEN JA LUONNONSUOJELUN HISTORIAA

Vaikka suurin osa luonnonmuistomerkeistä on ihmisen aikaperspektiivistä katsottuna iankaikkisen vanhoja, niin lakisääteinen luonnonmuistomerkkien rauhoittamisen historia on Suomessa kuitenkin vielä melko nuorta. Ensimmäisessä suomalaisessa luonnon-suojelulaissa luonnonmuistomerkkien rauhoitusten perusteet on mainittu vuonna 1923³⁸.

Luonnonmuistomerkit ovat kyllä tunnettu – tosin eri termeillä – jo aiemminkin ja niitä on paikallisesti vaalittu, vaikka varsinaisia rauhoituspäätöksiä ei ole ollut olemassa. Usein asialla ovat olleet maanomistajat ja kyläläiset, jotka ovat pitäneet huolta siitä, ettei sukupolvilta toisille siirtyneitä vanhoja kohteita ja niihin liittyviä uskomuksia ole tuhottu.

Varsinkin paikallisista uhri- ja haltijapuista ja -kivistä on haluttu pitää hyvää huolta – on pelätty, että jotain paha tapahtuisi, jos kohde tuhoutuisi. Uhraaminen oli sovinnon pitämistä henkien ja vainajien kanssa³⁹. Uhripuita on ennen vanhaan ollut miltei jokaisen talon pihapiirissä. Niistä käytetään useita nimityksiä, mm. uhripuu, sukupuu, haltijapuu, pitämyspuu tai kasvattipuu. On uskottu, että uhripuut toimivat välittäjinä ihmisten ja jumalien sekä elävien ja kuolleiden välillä⁴⁰. Uhrikiviä on ollut myös ympäri Suomea. Geologiset kohteet ovat säilyneet – luonnollisesti – puita paremmin. Niitä on tuhoutunut etenkin 1900-luvulla teollistumisen, rakentamisen ja varsinkin tiestön rakentamisen alta. Osaan kivistä on kaiverrettu niin sanottuja kuppeja, joihin on tuotu viljaa tai muuta uhrattavaa. Kuppikivet ovat nykyisin suojeltuja yleensä muinaismuistolain perusteella, koska niissä näkyy selvästi ihmisen vaikutus. Suomesta on löydetty myös seitsemän esihistoriallista, niin sanottua miekanhiontakiveä⁴¹. Ne ovat suojeltuja muinaisjäännöksinä sekä yleensä myös luonnonmuistomerkkeinä. Erityisen suuret tai erikoisen malliset siirtolohkareet ovat usein myös saaneet taakseen kansantarinoita kiviä heitelleistä jättiläisistä.

³⁸ LSL 1923.

³⁹ Tuohiniemi-Hurme 2006, 50.

⁴⁰ Kovalainen & Seppo 1997, 110.

⁴¹ Yle uutiset, Tiede. Juankoskelta löytyi harvinainen muinaisjäännös – kaupankäynti ja skandinaavien uskomukset saattoivat levitä Pohjois-Savoön jo rautakaudella. 18.5 2016 <<http://yle.fi/uutiset/3-8887751>>.

2.1 Luonnonsuojelun historiaa maailmalta...

Maailmanlaajuisesti ajateltuna nykyaikaisen, länsimaisen luonnonsuojelun historian voidaan katsoa alkaneen noin 1800-luvun puolivälissä Pohjois-Amerikassa, missä alkuperäisen luonnon ihailu sai historiallisen ja symbolisen merkityksensä uudisraivaajien asumattomina pitämien erämaiden arvostuksena. Laajat erämaat olivat uudisasukkaiden omista kotimaista – vanhalta mantereelta – jo pitkälle hävinneet. Nopeasti etenevän teollistumisen myötä metsien nähtiin hupenevan silmissä ja näin syntyi huoli arvokkaina pidettyjen luonnonalueiden säilymisestä. Juuri halu säilyttää näitä alueita muistoiksi tuleville sukupolville sai aikaiseksi 1870-luvulla maailman ensimmäisen kansallispuiston, Yellowstone National Parkin, perustamisen.⁴²

Länsimaisen luonnonsuojelun ja luonnonmuistomerkkien suojelujen juuret löytyvät Yhdysvaltojen lisäksi vahvasti myös Saksasta. Eurooppalaisen luonnonsuojeluaatteen alku liittyi osaltaan huoleen alkuperäisen luonnon tuhoutumisesta, mutta myös kansallisuusaatteen käsityksiin sivistysvaltiolle kuuluvista tehtävistä. Yksi näistä tehtävistä oli kansakunnan kulttuuriperinnön vaaliminen. Suomessa luonnon ihailu on yhdistetty sekä luonnonsuojeluaatetta edeltäneeseen romanttiseen kansallisuusaatteeseen että Yhdysvalloissa, Saksassa ja Pohjoismaissa vaikuttaneisiin luontoa kansallisena symbolina korostaneisiin, osin jopa nationalistisiin näkemyksiin.⁴³ Hieman samalla tavalla kuin suomalaisessa, myös saksalaisessa kansallisromantiikassa luonnon ja etenkin metsän hengellistäminen olivat vahvasti läsnä – jopa siinä määrin, että kansallissosialistit hyödynsivät sitä voimakkaasti propagandassaan⁴⁴.

⁴² Ahonen 1997, 5.1.2

⁴³ Ahonen 1997, 5.1.2

⁴⁴ Uekoetter 2006, 26.

Vuonna 1904 saksalainen kasvitieteilijä, professori Hugo Conwentz julkaisi Saksassa teoksen ”Die Gefährdung der Naturdenkmäler und Vorschläge zu ihrer Erhaltung”. Suomennettuna teoksen nimi on "Luonnonmuistomerkkien vaaranalainen asema ja ehdotuksia niiden säilyttämiseksi". Conwentz johti vuodesta 1906 Preussin valtion luonnonsuojeluvirastoa, apunaan Walther Schoenichen. Vuonna 1907 Berliinin yliopiston professoreita kehoitettiin hallinnollisella asetuksella korostamaan luennoissaan luonnonmuistomerkkien tieteellistä ja esteettistä arvoa. Conwentzin luonnonsuojeluohjelmaa toteutettiin niin perusteellisesti, että jopa armeijan osastot velvoitettiin ilmoittamaan tapaamistaan arvokkaista luonnonmuistomerkeistä.⁴⁵

Conwentzin julkaisema kirja sai nopeasti julkisuutta myös muualla Euroopassa ja sitä voidaankin pitää eurooppalaisen luonnonmuistomerkkien suojelun lähtölaukauksena. Conwentzin luonnonmuistomerkkikäsitteessä myös pienet luonnonsuojelualueet tulkittiin luonnonmuistomerkeiksi. Nykyisin suomalainen luonnonmuistomerkkikäsite poikkeaa tästä hieman – luonnonmuistomerkit ovat pääasiassa yksittäisiä kohteita.

Hugo Conwentz tunnettiin hillittynä ja pidättyväisenä luonnontieteilijänä, joka ei tuntenut juurikaan kiinnostusta luonnonsuojelun kulttuurisia puolia kohtaan. Walther Schoenichenia sen sijaan kiinnosti luonto etenkin osana kansallista symboliikkaa, tuon ajan kansallissosialistiselle Saksalle tyypillisesti, nationalistisin painotuksin. Schoenichenista tuli Preussin valtion luonnonsuojeluviraston johtaja Hugo Conwentzin kuoltua 1922.⁴⁶ Eurooppalaisen luonnonsuojelun historiassa – ja luonnonmuistomerkki-käsitteen syntymisessä – Hugo Conwentz ja Walther Schoenichen ovat joka tapauksessa suunnan näyttäjiä.

1900-luvun alkupuolella luonnonsuojeluaate levisi Saksan kautta myös pohjoiseen Eurooppaan – Ruotsiin ensimmäiset kansallispuistot perustettiin 1909⁴⁷. Ruotsin ensimmäinen luonnonsuojelulaki tuli voimaan 1909 ja siinä korostettiin myös luonnonmuistomerkkien tieteellistä ja historiallista arvoa. Lakia perusteltiin neljällä motiivilla.⁴⁸

⁴⁵ Poutanen 1998.

⁴⁶ Uekoetter 2006, 26.

⁴⁷ Hammar 2013, 11.

⁴⁸ Hammar 2013, 10.

Ensimmäinen motiivi oli taloudellinen ja siinä keskityttiin turvaamaan luonnonvaroja tulevaisuutta varten rajoittamalla luonnonvarojen käyttöä lyhytaikaisia voittoja tavoittelemalla. Toinen motiivi oli tieteellinen - luonnon tutkimista pidettiin tärkeänä metsänhoidon kannalta ja tutkimustyötä luonnontieteen historiasta pidettiin tärkeänä. Kolmas motiivi perustui estetiikkaan, jolla tarkoitettiin ihmisten mieltymystä kauniissa luontokohteissa oleskelemiseen. Lisäksi tutkijat näkivät, että matkailulla voisi olla tulevaisuudessa merkitystä luonnonsuojelualueilla. Neljännessä motiivissa mainittiin, että myös luonnonmuistomerkkien kulttuuriarvoja olisi sisällytettävä uuteen lakiin.⁴⁹

Nykyisin Ruotsissa on rauhoitettu noin 1500 luonnonmuistomerkkiä.⁵⁰ Määrä on yli puolet pienempi kuin Suomessa.

Luonnonmuistomerkkien – etenkin vanhojen puiden – merkitys on saanut vaikutteita runsaasti myös itämerensuomalaisesta uskomusperinteestä. Balttiassa luonnonsuojeluun herättiin myös 1900-luvun alkupuolella, niin ikään Hugo Conwentzin julkaiseman teoksen siivittämänä. Virossa etenkin puihin liittyvät perinteet ovat säilyneet vielä Suomeakin pidempään. Etelänaapurissamme vanhoja uhripuita on pinta-alaan suhteutettuna jäljellä enemmän kuin Suomessa.⁵¹ Viroon ensimmäiset luonnonsuojelualueet perustettiin 1910, Vaikan saarille Saarenmaan lähistölle. Itsenäisen Viron ensimmäinen luonnonsuojelulaki julistettiin 1935 ja sen jälkeen vuoteen 1940 mennessä oli suojeltu jo 17 luonnonsuojelualuetta. Sota ja Neuvostoliiton miehitysaika aiheuttivat pitkän tauon luonnonsuojeluasioiden hoitamiseen. Vasta Stalinin kuoltua 1953 luonnonsuojelun virallinen asema tunnustettiin taas yhteiskunnassa. Pitkän Neuvostomiehityksen jälkeen Viroon jäi kuitenkin neuvostoarmeijan saastuttamia maa-alueita ja kelvottomasti rakennettuja asuinympäristöjä, heikkoa jätehuoltoa sekä tehotonta vesiensuojelua. Neuvostoaika jätti kuitenkin rauhaan metsiä, niittyjä ja muita elinympäristöjä. Osittain näistä syistä Virossa on vielä jäljellä aarniometsiä, jotka ovat hävinneet suurimmasta osasta Eurooppaa ja huomattava osa niistä on nykyisin suojeltuja.⁵² Luonnonmuistomerkkien suhteen Viro on myös mielenkiintoinen. Siellä on jäljellä edelleen vanhoja, pyhiä puita.

53

⁴⁹ Hammar 2013, 10.

⁵⁰ Ruotsin valtion luonnonsuojelualuerekisteri, <<http://skyddadnatur.naturvardsverket.se/>>.

⁵¹ Kovalainen & Seppo 1997, 9.

⁵² Kuresoo, Viron luonnonsuojelun historia, <www.aaltojenalla.fi/cgi-bin/bsbw/index.cgi>.

⁵³ Kovalainen & Seppo 1997, 9.

2.2 ...ja Suomesta

Sanna Ahosen tutkimuksessa todetaan, että suomalaista luonnonsuojelua tutkinut Pekka Borg katsoo Suomen luonnonsuojelualueiden historian alkaneen jo vuonna 1802 Aleksanteri I määräyksestä, ettei Punkaharjun metsiä tulisi hakata. Punkaharjua voidaan pitää Borgin mukaan näin ensimmäisenä virallista suojelua osakseen saaneena alueena.⁵⁴

1800-luvun Suomessa huomio kiinnittyi metsiin ja puihin lähinnä sahatavaran raaka-aineena. Suomessa oli tuohon aikaan kaksi toisistaan täysin poikkeavaa käsitystä metsien merkityksestä.⁵⁵

”Metsien säästäminen liikasahaukselta on väärä perusnäkemys. On eduksi koko maalle, jos metsät hakataan mahdollisimman tarkasti pois. Siellä, missä metsä vallitsee, vallitsee myös kurjuus, tietämättömyys ja raakuus.” (J. V. Snellman 1840)

”Suomen metsä on hyvin kallis ominaisuus, jopa niin kallis, että tämä maa metsätönnä olisi kelpaamaton ihmisten asuttavaksi(...) Ei yksikään maa tarvitse niin paljon metsää kuin Suomi, eikä yksikään kansa käytä metsää niin huonosti kuin Suomen kansa.” (Z. Topelius, Maamme-kirja 1875)

1800-luvun suomalaisten suhteessa luontoon ristesivät siis kansanomaisen erämaa-, yhteismaa- ja tuonpuoleisuusajattelu, voimakas teollistumisen ja valistuksen hyötyajattelu sekä toisaalta myös kansallisromantiikan metsäkuvasto.⁵⁶

Tutkimusmatkailija A. E. Nordenskjöld totesi vuonna 1880 Pietari Brahen muistojulkaisussa:

”Päivä päivältä käy yhä ilmeisemmäksi se vaikutus, joka viime vuosisadan suurilla keksinnöillä on ollut meitä ympäröivään luontoon. Maaseudun syrjäisimmissäkin sopukoissa risteilee ennen pitkää rautateitä ja sähkölennättimiä, sahoja ja muita erilaisia tehtaita perustetaan salomaille (...) järviä lasketaan, soita ja rämeitä kuivataan, metsää hakataan, uusia metsämaita istutetaan ja entiseen tapaan hoidotta kasvanutta metsää ruvetaan kohta pitämään yhtä huonona metsätalouden merkinä kuin luonnonniityt ovat luonnon niittyjenhoidon ja kaskenpoltto huonon maanviljelyksen merkkejä.”⁵⁷

⁵⁴ Ahonen 1997, 5.1.2.

⁵⁵ Manner 2015.

⁵⁶ Virtanen 1987, 470.

⁵⁷ Haapanen & Rassi 1978, 7.

Tätä Nordenskjöldin kirjoitusta pidetään myös yhtenä tärkeänä lähtölaukauksena keskustelulle suomalaisesta luonnonsuojelusta.⁵⁸

1800-luvun loppupuolelta lähtien Suomen suuriruhtinaskunta ja sittemmin valtio hankki alueita matkailu- ja luonnonsuojelutarkoituksiin; vuonna 1877 Aavasaksalta, 1883 Imatrankoskelta, 1907 Kolilta, 1910 Tolvajärveltä, 1913–1917 Oulujoen koskireitin varrelta sekä 1934–1937 Kangasalan Vehoniemenharjulta ja Keisarinharjulta. Ensimmäinen kokonaisuudessaan rauhoitettu luonnonsuojelualue perustettiin 1916 Mallan tunturi-ryhmään Enontekiölle.⁵⁹

Vuonna 1917 toukokuussa, hieman ennen itsenäisyyttä *Societas pro Fauna et Flora fennica* – seura jätti senaattiin kirjelmän, jossa ehdotettiin, että senaatti määräisi valtiokomitean valmistelemaan ehdotusta luonnonmuistomerkkien suojelemista ja rauhoitusalueita koskevaksi laiksi. Kirjelmässä todettiin mm. seuraavaa:

”Jokaisessa maassa aikaan saa ihminen muutoksia maan alkuperäisessä luonnossa ja monessa maassa ovat muutokset käyneet niin perinpohjaisiksi, etteivät asujamet nyt enää voi saada käsitystä kotimaansa laadusta menneinä aikoina. Myös Suomessa tapahtuu tuollaista tuhoamista seurauksena asutuksen tihentymisestä, maan yhä laajemmasta viljelemisestä, lisääntyneestä metsänhakkauksesta, maan omistajain nopeammasta vaihtumisesta sekä lisääntyneestä teollisuustoiminnasta...Koetetaan siellä säilyttää luonnon muistomerkkejä, jotka todistavat maan geologista syntyä, maakuntatyyppejä, kasvillisuusmuotoja, eläinlajeja ja yhteiskuntia, osaksi kokonaisia seutuja osaksi yksityisiä luonteenomaisia esineitä, jotka jo itsessään ova tedustavia...Societas pro fauna et flora fennica anoo sen vuoksi kunnioittaen, että maan hallitus suvaitsisi asettaa valtiokomitean laatimaan ehdotuksen luonnonmuistomerkkien suojelemista ja rauhoitusalueita koskevaksi laiksi.”⁶⁰

⁵⁸ Haapanen & Rassi 1978, 7.

⁵⁹ Ahonen 1997, 5.1.2.

⁶⁰ Pieniä tietoja - Luonnonsuojelulaki Suomeen. Luonnon Ystävä 4/1917, 138-140.

Luonnonmuistomerkit olivat siis merkittävässä osassa, kun Suomeen luotiin ensimmäistä luonnonsuojelulakia. Hieman myöhemmin, vuosina 1920–1922 luonnontieteilijä Rolf Palmgren julkaisi kaksiosaisen teoksen *Naturskydd och kultur*, joka suomennettiin nimellä *Luonnonsuojelu ja kulttuuri*⁶¹. Teoksessa hän kuvasi suomalaisen luonnonsuojeluaatteen syntyvaiheita. Palmgren oli myös vahvasti Conwentzin teorioiden kannalla; hän piti erityisen tärkeänä sitä, että nuorisoa kasvatettaisiin valveutuneiksi luonnonsuojelun kannattajiksi. Palmgren oli mukana myös laatimassa ehdotuksia itsenäisen Suomen ensimmäiseksi luonnonsuojelulaiksi. Hän toimi vuodesta 1923 valtion ensimmäisenä luonnonsuojeluvalvojana.

Itsenäisen Suomen ensimmäinen luonnonsuojelulaki tuli voimaan 1923 ja siinä oli paljon samoja piirteitä kuin Ruotsin vastaavassa laissa. Luonto nähtiin sekä kansallisena että henkisenä voimavarana mutta myös tieteellisen kiinnostuksen kohteena sekä taloudellisena resurssina. Luonnonmuistomerkkien rauhoittamisien perusteet oli mainittu ensimmäisessä luonnonsuojelulaissa pykälissä 6 (valtion maat) ja 12 (yksityisten maat).

62

Walther Schoenichen toteaa kirjassaan *Suomi Helsingistä Jäämerelle* vuonna 1928:

*” Suomalaisen luonnon tenho ja erikoisuus riippuu suureksi osaksi siitä, että luonto on siellä vielä koskematon, eikä ihmiskäden vaikutus pistä siellä siinä määrin silmään kuin kaikkialla Keski-Euroopan maissa. Sen vuoksi onkin sangen ilahduttavaa, että Suomen hallitus, joka jo vuonna 1923 on säätänyt erikoisen luonnonsuojelulain, tekee kaikkensa suurien luonnonsuojelualueiden perustamiseksi ja maisemien alkuperäisen luonnon säilyttämiseksi...”*⁶³

Schoenichenin kirjan tarkoituksena oli kirjan alkusanojen mukaan ”...herättää matkustushalua Suomeen ja kiinnittää kaikkien luonnonsuojelun ystävien huomion maahan, joka on tähän päivään asti säilyttänyt luontonsa alkuperäisen kauneuden ja erikoisuuden melkein koskemattomana...”⁶⁴.

⁶¹ Poutanen Terho: Luonnonsuojelun merkkipaaluja. Luonnonsuojelija 1/1998.

⁶² LSL 1923, 6§ ja 12§.

⁶³ Schoenichen 1929, 13.

⁶⁴ Schoenichen 1929, 13.

Toisen maailmansodan myötä Suomessakin menetettiin paljon ainutlaatuisia luontokohteita ja ekosysteemejä. Itsenäisen Suomen ensimmäiset kansallis- ja luonnonpuistot perustettiin juuri ennen sotaa vuonna 1938, mutta sodan jälkeen rajan taakse jäivät noin puolet vanhan Suomen luonnonsuojelualueista ⁶⁵.

Yksi erikoisimmista luovutetun Karjalan luontokohteista oli Raivolan lehtikuusimetsä, joka tunnetaan myös Lintulan lehtikuusimetsänä. Pietari Suuri perusti sen laivanrakennusmetsäksi Lintulanjoen itäpuolelle noin seitsemän kilometrin päähän Suomenlahdesta, Raivolan pitäjän läheisyyteen. Ensimmäiset lehtikuusien siemenet Luoteis-Venäjän laivanrakennusmetsiin tuotiin Arkangelin alueelta ja Uralilta ja ne kylvettiin Raivolaan jo vuonna 1738. Venäjälle kutsutun saksalaisen metsänhoitaja Ferdinand Gabriel Fockelin johdolla Raivolan lehtikuuset lähtivät hyvään kasvuun. Raivolaan kehittyi Pohjois-Euroopan puustoisin lehtikuusimetsä. Se ei kuitenkaan ehtinyt tuottaa materiaalia laivanveistämöille, kun laivoja ryhdyttiin rakentamaan teräksestä. Tämä seikka oli aivan sattumalta syynä siihen, että Raivolan lehtikuusimetsästä kehittyi koko Euroopan mittakaavassa ainutlaatuinen, metsänviljely- ja kulttuurihistoriallinen luonnonsuojelualue. Suomen valtion hallinta-ajalla Raivolan lehtikuusimetsä oli Metsäntutkimuslaitoksen arvokkaana koealueena. Raivolan lehtikuusimetsä on ollut Karjalan kannaksen merkittävimpiä luonnonnähtävyyksiä jo pitkään, ja se on samalla merkittävä luonnonsuojelualue. Se on ollut Unescon maailmanperintölistalla vuodesta 1991. ⁶⁶

Rajan taakse jääneistä luonnonmuistomerkeistä ei löytynyt tämän tutkimuksen aineistoista mitään tietoja. Tietojen pitäisi kuitenkin olla ainakin osittain olemassa entisen Viipurin Lääninhallituksen arkistossa.

2.2.1 Luonnonmuistomerkkien rauhoitukset Suomessa

Varsinaisesta luonnonmuistomerkkien rauhoitusten historiasta Suomessa löytyy vain vähän painettua tekstiä. Professori J.A. Palmén kirjoitti vuonna 1905 julkaistussa artikkelissaan Luonnon Ystävä – lehdessä luonnonmuistomerkkejä koskevat asiat selväsanaisesti auki. Luonnonmuistomerkkien suojelun käytännön toteutuksesta ja rekisteristä hän totesi muun muassa näin:

⁶⁵ Juupaluoma, Johanna: Tällaista jälkeä sota sai aikaan Suomen luonnossa – merkit näkyvät yhä. Ilkka, 15.11.2014, < <https://www.ilkka.fi/uutiset/kotimaa/t%C3%A4llaista-j%C3%A4lke%C3%A4-sota-sai-aikaan-suomen-luonnossa-merkit-yh%C3%A4-n%C3%A4kyv%C3%A4t-1.1720231>>.

⁶⁶ Mälkönen & Redko: Lintulan lehtikuusimetsä. Metla 2006.

”Kun seudun omituisuudet ovat keksityt ja muistiin merkityt, on niiden asema pantava kartalle ja ne (puu, ruohokasvi, kirnu y.m.) itse paikalla sillä tavoin merkittävät, että toisetkin ne helposti löytäisivät, joll’ei niitä pidä suorastaan aidottaa, jotta ne tulisivat täydellisesti rauhoitetuiksi. Tätä ennen on tietysti maanomistajaa huomautettava esineestä ja mieluummin saatava juuri hänet ryhtymään tarpeellisiin toimiin esineen suojelemiseksi ja hoidoksi. Sitten on useimmissa tapauksissa asia sopivalla tavoin saatettava yleisön tietoon, mieluummin juuri tätä varten laadituissa julkaisissa. Muutamissa tapauksissa sitä vastoin, esim. kun on kyse harvinaisten kasvien löytöpaikoista, on ehdottomasti pidettävä paikka salassa muilta, paitsi tieteellisiltä laitoksilta ja erikoistutkijoilta.”⁶⁷

J.A Palmén oli selvästi sanoissaan aikaansa edellä. Tuo teksti löytyy käytännössä modernina versiona luonnonsuojelulaista vielä nykyisinkin ja Palménin tekstissä tulee mainituksi myös asia rekisterin kokoamisen tärkeydestä. Lisäksi Palmén mainitsee myös luonnonmuistomerkkien merkitsemisen maastoon.

Vanhimmat luonnonmuistomerkki-kyllit olivat valurautaisia, siis valettuja, ja niissä oli kohokirjaimin teksti ”*Rauhoitettu luonnonsuojelulain nojalla*”. Sittemmin kylteissä on käytetty useita materiaaleja, mm. peltiä, alumiinia ja muovia. Kylltien tolppina on käytetty sekä rautatolppia että puupaaluja. Geologisissa kohteissa kyltit ovat usein pultattu kohteisiin kiinni. Vielä nykyisinkin joiltain kohteilta saattaa löytää näitä kaikkein vanhimpia, käytössä olleita valurautaisia kylttejä.

⁶⁷ Palmén, J.A.: Luonnon muistomerkkien suojelemisesta. Luonnon Ystävä 6-7/ 1905, 151.

Valtion ensimmäinen luonnonsuojeluvallvoja Rolf Palmgren oli erittäin aktiivinen Helsingin kaupungin alueella olevien luonnonmuistomerkkien rauhoituksissa. Juuri hän oli kuuluisan, aikoinaan Suomen tunnetuimman luonnonmuistomerkin, Lasipalatsin salavan rauhoittamisaloitteen takana⁶⁸. Palmgrenin ansioita oli myös Helsingin ensimmäisen luonnonmuistomerkin, Kaijovuiston kalliorotkon rauhoitus päätös

Kuva 1. Ollinkivi. Tapio Ykspetäjä.

vuodelta 1922. Se ei kuitenkaan ollut vielä ensimmäinen luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettu kohde. Palmgrenin aloitteesta Helsingissä on edelleen muutamia luonnonmuistomerkkejä, jotka on rauhoitettu kaupungin Rahakamarin päätöksellä, vuotta ennen ensimmäistä luonnonsuojelulakia.

Suomen ensimmäinen, vuoden 1923 luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettu luonnonmuistomerkki n:o 1. on Ruovedellä sijaitseva Ollinkivi. Rauhoitus päätös on Metsähallituksen tekemä ja se on vuodelta 1924. Ollinkivi on siirtolohkare, joka näyttää olevan putoamisillaan melko jyrkässä rinteessä tien yläpuolella. Uhmakkaan asentonsa ansiosta kivi on synnyttänyt kansantarinoita. Zacharias Topelius kuvailee Ollinkiveä 1896 julkaistussa Sumutarinoissaan:

”Tämän Pahan virstan pohjoispäässä on luonnon asettamana merkinä noin torpanmökin suuruinen vyörykivimöhkäle. Muinaisajan valtaviin jäävirtojen melkein pyöreäksi tahkomana se on tielle päin viettävän vuoren keskirinteessä ja näennäisesti niin irrallaan, että matkustaja mielellään rientää ohi peläten rattaittensa jyrinän ehkä saattavan hänen turmiokseen kiven vierähtämään pois tuhatvuotisesta lepopaikastaan. Turha pelko! Tuon jättiläisten leikkikerän sitoo taikavoima kaltevaan alustaan; nuoret titaanit ovat turhaan koettaneet häiritä sen lepoa, heidän kankensa ovat voimattomina hirviön vieressä. Kivimöhkäleeseen sanotaan odottavan aikaansa. Kerran -- suokoon Jumala sen päivän viipyvän tuhansia vuosia -- on maansakavaltaja matkustava ylpeästi siitä ohitse. Silloin vuori on vapiseva, silloin harmaakivimöhkäle on irtautuva ja raskaana kuin omatunto syöksyvä musertamaan kavaltajan...”⁶⁹

⁶⁸ Vanhan piilipuun alla. 2004, 5.

⁶⁹ Leppänen, Marko. 26.9. 2014, Ollinkiveltä Lönnrotinpetäjälle.

[<esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/search?q=nostalgia+ja+luonnonmuistomerkkeist%C3%A4>](http://esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/search?q=nostalgia+ja+luonnonmuistomerkkeist%C3%A4).

Luonnonmuistomerkkejä rauhoitettiin harvakseltaan 1920-luvulta alkaen, heti ensimmäisen luonnonsuojelulain asettamisen jälkeen. Sotien jälkeen 1950-luvulta 1980-luvulle rauhoituspäätöksiä tehtiin paljon, mutta 1990-luvulta alkaen suunta on ollut vähenevä.⁷⁰ Paikallisia eroja rauhoitusmäärissä on runsaasti. Vanhojen tilastojen perusteella eniten rauhoituspäätöksiä löytyy etenkin 1960-luvun puolivälistä⁷¹. Myös 1980-luvulta päätöksiä on vielä runsaasti, mutta sitten innostus uusista luonnonmuistomerkeistä näyttäisi hiipuneen ja Suomessa on ilmeisesti keskitytty suojelemaan laajempia kokonaisuuksia.⁷²

Vanhan luonnonsuojelulain aikana valtion virastot rekisteröivät omat suojelupäätöksensä. Suurin osa päätöksistä koottiin Lääninhallitusten luetteloihin numeroituina, mutta numeroinnissa on ollut mukana myös luonnonsuojelualueita. Numerointi ei siis noudata luonnonmuistomerkkien lukumäärää.⁷³

1960–1970-luvuilla yksittäisten luonnonmuistomerkkien rauhoittaminen on ollut suuria alueita selvästi yleisempää. Rauhoitusten määrissä näkyy myös suuria kuntakohtaisia eroja – joillakin paikkakunnilla rauhoitusanomuksista on selvästi tullut tapa, kun taas toisissa kunnissa into rauhoitusanomuksiin on jäänyt hyvin vähäiseksi. Eniten rauhoitettuja kohteita suhteessa pinta-alaan on ollut entisen Kymen läänin alueella, Uudellamaalla sekä Hämeessä. Länsi-rannikolla ja Keski-Suomessa rauhoituksia on ollut kohtalaisen paljon, mutta Pohjois- ja Itä-Suomessa selvästi vähemmän. Luonnonmuistomerkkien kokonaislukumäärä Lääninhallituksen päätösten perusteella kerätyistä tilastoista vuonna 1984 on ollut 1683 kappaletta.⁷⁴

⁷⁰ Tapiovaara 2016.

⁷¹ Haapanen & Rassi 1978.

⁷² Karpiola, Saira: Luonnonmuistomerkit vähenevät. Hämeen Sanomat 16.10. 2015.

⁷³ Osara 2015.

⁷⁴ Osara 1989, 220.

TILASTO 7.9 LUONNONMUISTOMERKKIEN MÄÄRÄT LÄÄNEISSÄ JA AHVENANMAAN MAAKUNNASSA VUODEN 1984 LOPUSSA

LÄÄNI	LUKU- MÄÄRÄ
UUDENMAAN LÄÄNI	209
TURUN JA PORIN LÄÄNI	230
AHVENANMAAN MAAKUNTA	13
HÄMEEN LÄÄNI	399
KYMEN LÄÄNI	231
MIKKELIN LÄÄNI	81
POHJOIS-KARJALAN LÄÄNI	47
KUOPION LÄÄNI	163
KESKI-SUOMEN LÄÄNI	88
VAASAN LÄÄNI	95
OULUN LÄÄNI	81
LAPIN LÄÄNI	46
YHTEENSÄ	1683

Luonnonmuistomerkkien määrät vuonna 1984 teoksessa *Luonnonsuojelulain nojalla vuosina 1978-1984 rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja ja luonnonmuistomerkit*.

Tämänhetkistä tilannetta ei ole tarkasti tiedossa, mutta arvio 3500 kohteesta on mahdollinen⁷⁵. Se kuulostaa suurelta, mutta kohteiden lukumäärän määrittäminen on ongelmallista. Luonnonmuistomerkkiasiantuntija Jouni Tapiovaara on omassa selvityksessään (2016) päätenyt lukuun 3057⁷⁶. Lukumäärä on rauhoituspäätösten määrä eli kohteita voi siis olla olemassa huomattavasti enemmänkin. Tapiovaaran toisessa tilastossa on mukana myös rauhoittamattomia kohteita tai kohteita, joiden suojelustatus on epäselvä. Siinä lukumääräksi on saatu peräti 3755. Luonnonmuistomerkkien lukumäärän vaikuttaa huomattavasti laskutapa. Joissakin päätöksissä on rauhoitettu samalla kertaa kaksi tai huomattavasti useampiakin kohteita ja siitä johtuen rauhoituspäätösten ja varsinaisten kohteiden lukumäärissä voi olla suurtakin heittoa.⁷⁷ Toisin sanoen laskutavasta riippuen vuoden 1984 tilastokin saattaisi olla lukumääriltään huomattavasti suurempi. Vanhan tilaston lukumäärästä puuttuvat myös ne kohteet, joita muut virastot eivät ole Läninhallitukseen ilmoittaneet. Rauhoituspäätöksiä tällaisista kohteista on löytynyt mm. Kansallisarkistosta⁷⁸.

⁷⁵ Yle 10.6.2009, Luonnonmuistomerkit unohtuvat metsiin,
<http://yle.fi/uutiset/luonnonmuistomerkit_unohtuvat_metsiin/5264856>.

⁷⁶ Tapiovaara 2016.

⁷⁷ Tapiovaara 2016.

⁷⁸ Tapiovaara 2016.

3. LUONNONMUISTOMERKIT TUTKIMUSKOhteina

Suomessa on siis arviolta noin 3500 rauhoitettua luonnonmuistomerkkiä, mutta tiedot niistä ovat osittain vain kuntien arkistoissa. Rauhoitettujen luonnonmuistomerkkien järjestelmällinen valtakunnallinen tiedonkeruu loppui vuonna 1991, kun luonnonsuojelulakia muutettiin ja vastuu luonnonmuistomerkeistä ja niiden rekistereistä siirtyi kunnille valtiolta.⁷⁹ Lääninhallituksien ja kuntien arkistojen lisäksi tiedot koottiin Maatilahallitukseen ja myöhemmin Ympäristöministeriöön. Aiheesta koottiin vuosien mittaan julkaisuja nimeltä ”Luonnonsuojelulain nojalla rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit vuosilta xxxx – xxxx.” Viimeinen julkaisu on painettu 1990.

Luonnonsuojelulain uudistaminen ja sen myötä isot muutokset vuonna 1996 tekivät mahdolliseksi myös yksittäisen, maisemallisesti arvokkaan ison puun tai puuryhmän suojelemisen myös luonnonsuojelulain luontotyyppisuojelelun kautta. Luonnonsuojelulain 29 §:n suojeltuihin luontotyypeihin kuuluvat momentin 9. mukaan avointa maisemaa hallitsevat suuret yksittäiset puut ja puuryhmät. Puiden koko on määritelty rungon ympärysmittan perusteella. Varsinaisista luonnonmuistomerkeistä poiketen, luontotyyppinä suojeltavista suurista maisemapuista suojellaan myös niiden lähiympäristöt, noin latvuksen laajuiselta alueelta. Tämän tyyppinen rauhoitus huomioidaankin yleensä silloin, kun kohteen ympärillä on tapahtumassa jotain, esimerkiksi kaavoitustoimenpiteiden tai rakennusluvan hakemisen yhteydessä. Silloinkin kohteiden tunnistaminen edellyttää ammattilaisen tekemää maastoinventointia tai ainakin maastokäyntiä. Päätöksen rauhoituksesta luontotyyppisuojelelun perusteella tekee aina paikallinen ELY-keskus.⁸⁰

Luonnonmuistomerkit saatetaan sekoittaa joskus myös muinaisjäännöksiin – niillä onkin olemassa joitain yhtäläisyyksiä. Molemmat sisältävät usein kulttuurihistoriallisia arvoja. Muinaisjäännökset ovat Museoviraston mukaan ”*maassa tai vedessä säilyneitä muistoja menneistä sukupolvista. Ne kertovat elämisestä, asumisesta, liikkumisesta, elinkeinojen ja uskonnon harjoittamisesta sekä kuolleiden hautaamisesta. Jotkut muinaisjäännökset, kuten hautaröykkiöt, uhrikivet ja linnavuoret, erottuvat maisemassa vielä tänäkin päivänä*”.⁸¹ Muinaisjäännökset ovat myös merkitty peruskarttalehtiin.

⁷⁹ Osara 2015.

⁸⁰ Ympäristöhallinnon verkkosivut 2013. Suuret maisemapuut, <www.ymparisto.fi/fi-fi/Luonto/Luontotyyppit/Luonnonsuojelulain_luontotyyppit/Suuret_maisemapuut>.

⁸¹ Mikä on muinaisjäännös? Museoviraston verkkosivut 2011.

<www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen_perinto/mika_on_muinaisjaannos>.

Muinaisjäännöksissä on paljon kohteita, jotka ovat myös glasiaalisesti muodostuneita luonnonmuistomerkkejä. Muinaisjäännökset rauhoitetaan kuitenkin eri lain, muinaismuistolain perusteella. Osa luonnonsuojelulain perusteella rauhoitetuista luonnonmuistomerkkeistä on kuitenkin suojeltu myös muinaismuistolain perusteella eli niillä on siis kaksinkertainen suojelu. Tässä ollaan selvästi luonnonsuojelulain ja muinaismuistolain rajapinnalla.

Yhtenä esimerkkinä tämäntyyppisestä, tuplasti suojellusta kohteesta voi mainita retkipaikka.fi sivustolla mainitun Jämsän Kuoreveden Jättiläisen kiven. Kyseessä on suuri siirtolohkare kapealla niemen kärjellä. Kiven epäillään olleen tarina- ja kulttipaikka, mutta aineeton kulttuuriperintö eli tarinat paikasta ovat jo unohtuneet. Kivessä on jäänteitä myös mahdollisista kalliomaalauksista.⁸² Jättiläisen kivi on rauhoitettu luonnonsuojelulain perusteella 1966 ja muinaismuistolain perusteella 2005. Tuija Wetterstrand kuvailee kiveä Retkipaikka.fi-blogissa:

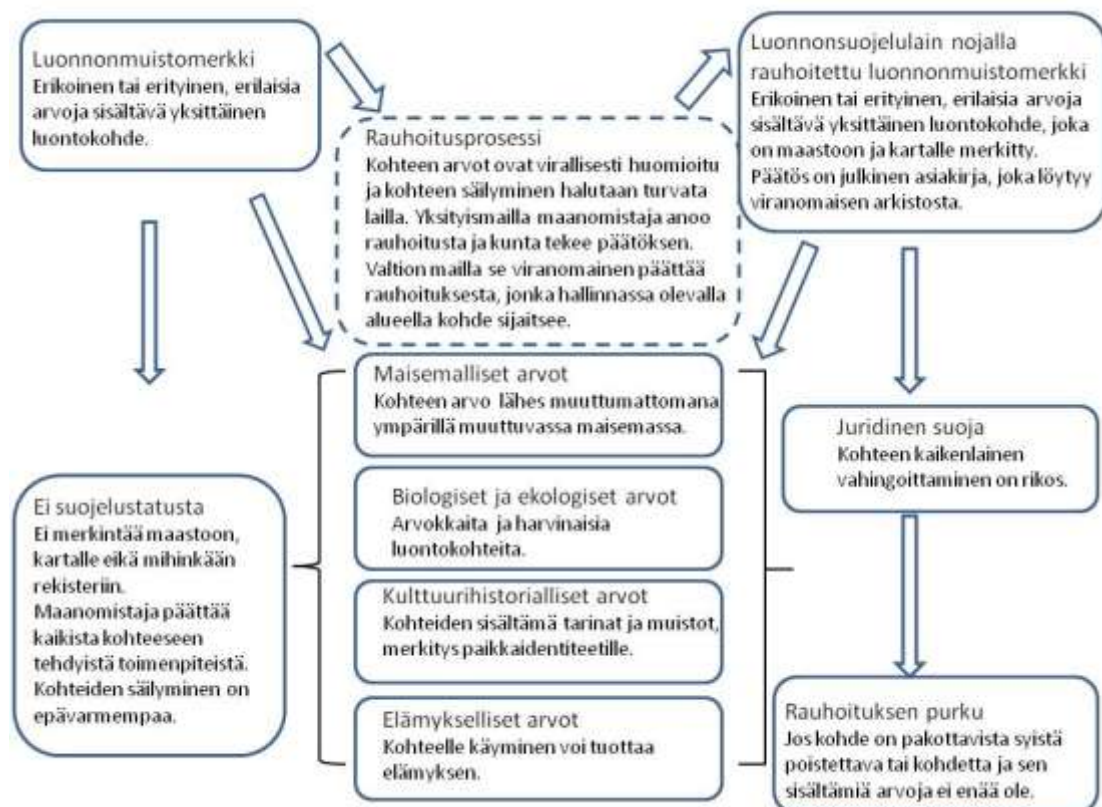
”Jättiläisen kivistä ei ole tiedossa perimätietoa palvontapaikkana, mutta sijainniltaan ja muodoltaan se on hyvin seidan kaltainen, voimaa ja pyhyyttä uhkua kivi. Ei liene sattumaa, että kirkon paikka valittiin aikoinaan aivan Jättiläisen kiven tuntumasta. Onhan useita esimerkkejä siitä, että kristinusko sulautti vanhat pakanalliset tavat omiinsa ja otti myös haltuun vanhoja pyhiä paikkoja uuden uskonnon nimissä. Kuorevesi on nykyisin osa Jämsän kaupunkia. Pysyvä asutus tuli seudulle keskiajan loppupuolella. Sitä ennen Kuoreveden metsiä ja kalavesiä hallitsivat saamelaiset ja hämäläiset eränkävijät. Heidän palvontapaikakseen Jättiläisen kiveä on helppo kuvitella. Kiveen on varmasti liittynyt tarinoita siitä, kuinka jättiläinen on tuonut tai viskannut kiven paikoilleen.”

Tuplasti suojelluilla kohteilla on parempi suojelustatus mahdollisia rakentamistoimenpiteitä tai maa- ja metsätaloustoimenpiteitä vastaan.

⁸² Wetterstrand, Tuija: Jättiläisen kivi – ikivanha palvontapaikka Suomessa. Retkipaikka.fi, 17.3.2014. <retkipaikka.fi/vapaa/jattilaisen-kivi-ikivanha-palvontapaikka/>.

Muinaisjäännökset ovat usein tyypillisesti iältään vanhempia kuin luonnonmuistomerkit, joista suurin osa on elävää luontoa eli puita. On kuitenkin olemassa myös muutamia muinaismuistolain perusteella rauhoitettuja puita – niihin liittyy aina jokin ihmisen toimintaan liittyvä asia. Tällaisia ovat esimerkiksi Pyhäkankaan karsikkopetäjät Saarijärvellä. Muinaisjäännöksistä on olemassa Museoviraston ylläpitämä digitaalinen, kaikille avoin rekisteri.⁸³

Luonnonmuistomerkkien rauhoittamisesta valtion mailla päättää luonnonsuojelulain 23§ mukaan aina se viranomaisena, jonka alueella luonnonmuistomerkki tai alue sijaitsee⁸⁴. Jos kohde on yksityismailla, niin silloin luonnonsuojelulain 26§ mukaan luonnonmuistomerkkin rauhoittamisesta päättää kunta maanomistajan hakemuksesta tai suostumuksella⁸⁵. Suurin osa rauhoituspäätöksistä on tehty yksityisille maille.

Kaavio 1. Rauhoituspäätöksen vaikutus luonnonmuistomerkkiin. Rauhoittamaton kohde sisältää myös arvoja, mutta sen säilyminen on epävarmempaa.

⁸³ Muinaisjäännösrekisteri.

<kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx>.

⁸⁴ LSL 1996, 23§.

⁸⁵ LSL 1996, 26§.

Luonnonmuistomerkit voidaan karkeasti jakaa kolmeen ryhmään – puut ja puuryhmät, geologiset eli kivet, luolat, rotkot ja muut kivi- tai kalliomuodostelmat sekä kolmantena, pienempänä ryhmänä löytyy myös muutamia lähteitä ja putouksia, ruohovartisia kasveja, pesäpuita sekä ainakin yksi muurahaiskeko⁸⁶. Valtaosa suomalaisista luonnonmuistomerkeistä on kuitenkin puita, joiden elinkaari päättyy jossain vaiheessa. Elinkaaren päättyessä luonnonmuistomerkin rauhoitus on luonnonsuojelulain 28§ mukaan mahdollista myös purkaa⁸⁷. Ennen rauhoituksen purkua kaatuneet puuyksilöt ovat siis vielä suojelun piirissä ja niihin ei saa kajota. On siis täysin mahdollista, että Suomesta löytyy myös rauhoitettuja puiden kantoja ja maatuneita runkoja. Se saattaa tuntua tarpeettomalta, mutta lahoava puuaines on myös arvokasta sellaisenaan. Etenkin harvalukuisten jalojen lehtipuiden lahoava puuaines voi toimia vuosikymmeniä lukemattomien eliölajien elinympäristönä, kasvualustana, ruoka-aittana ja suoja- sekä pesäpaikkana.⁸⁸ Jos taas kohteen rauhoitus on perustunut jonkun merkityksellisen historiallisen tapahtuman muistoksi, niin pelkkä kantokin voi muistuttaa vielä pitkään tapahtumasta, joka sattui juuri siinä paikassa, joskus kauan sitten. Vaikka kohde – jonkin tapahtuman muistoksi nimitetty – katoaa, niin itse paikka on silti edelleen olemassa.

Rauhoitetut luonnonmuistomerkit sijaitsevat pääosin siellä, missä on pitkään ollut asutusta. Vanhoja puita ja siirtolohkareita on varmasti myös harvaanasuilla alueilla, mutta tarinat ja legendat eli kohteiden taustalla oleva aineeton kulttuuriperintö ovat yleensä siellä, missä asutusta on ollut pisimpään⁸⁹. Luonnonmuistomerkkien sijainneissa merkillepantavaa on myös se, että joissakin kunnissa rauhoittamisista on tullut selvästi tapa. Yhden kunnan alueella saattaa olla kymmenittäin kohteita, kun taas naapurikunnassa kohteita voi olla vain yksi.

⁸⁶ Jutila 2016. Hattulan luonnonmuistomerkit, 21.

⁸⁷ LSL 1996, 28§.

⁸⁸ Kiema, Niemelä & Terho: Sienet ja laho Helsingin puissa. 2012, 14.

⁸⁹ Osara 2015.

Luonnonmuistomerkin ja pienen luonnonsuojelun alueen välinen ero vaikuttaa olevan hiuksenhieno. Pieni luonnonsuojelun alue on tavallaan suuri luonnonmuistomerkki. Maastoon alueet merkataan kuitenkin joko luonnonsuojelun alueena tai luonnonmuistomerkkinä. Luonnonmuistomerkki – vaikka pieni alue – poikkeaa kuitenkin yleensä muusta ympäristöstään erikoisen paljon. Siihen kiinnittää huomiota helpommin, kuin rajoiltaan usein hieman epämääräisempiin luonnonsuojelun alueisiin. Alueena rauhoitettu kohde sisältää aina myös maaperän rauhoituksen, kun taas luonnonmuistomerkkirauhoitus sisältää yleensä vain kohteen. Joskus luonnonmuistomerkkirauhoituspäätöksissä on tosin erikseen mainittu, että rauhoitus sisältää myös kohteen ympärillä olevan maaperän. Maanomistajan kannalta tärkeänä erona voidaan pitää sitä, että luonnonsuojelun alueena rauhoittamisesta voi saada joissain tapauksissa myös korvauksen.⁹⁰

3.1 Puut ja puuryhmät

Puut ovat ylivoimaisesti suurin ryhmä suomalaisista luonnonmuistomerkeistä. On arvioitu, että kaikista Suomen luonnonmuistomerkeistä noin 90 prosenttia olisi puita⁹¹. Puille tai puuryhmille voidaan hakea rauhoitusta useista eri syistä.

3.1.1 Vanhat ja suuret puut

Vanhat ja suuret puut, ns. vihreät jättiläiset, saattavat ihmisen muistissa tuntua ikuisilta. Niistä saattaa olla olemassa perimätietoa useiden sukupolvien ajalta. Rauhoitetut puut ovatkin yleensä huomattavan vanhoja ja usein myös suuria. Ne herättävät huomiota ja erottuvat muusta puustosta mahtavalla koollaan tai erikoisella muodollaan. Usein tällaiset puut kasvavat sellaisessa paikassa, että ne erottuvat hyvin maisemasta, esimerkiksi pihoidilla, teiden läheisyydessä tai peltojen laitamilla. Vanhimmat rauhoitetut puut Suomessa voivat olla noin 500-vuotitaita. Vanhan puun ikää on vaikeaa arvioida kovin tarkasti vahingoittamatta puuta, mutta tiedetään, että otollisissa olosuhteissa mänty saavuttaa yli 500 vuoden iän ja tammi voi kasvaa vieläkin vanhemmaksi. Vanhojen puiden ikää ei kuitenkaan voi määrittää pelkästään koon perusteella. Hyvissä kasvuolosuhteissa puu voi kasvaa sadassa vuodessa hyvin suureksi, kun taas karuissa olosuhteissa monisatavuotiset puut voivat näyttää hyvinkin pieniltä.

⁹⁰ Osara 2015.

⁹¹ Osara 2015.

Lapista tunnetaan muutamia yli tuhatvuotiaita katajia, joiden ikä on määritelty radiohiiliajoituksella – ikivanhat katajat ja karuilla paikoilla kasvavat muutkin puut kuitenkin hämäävät ulkomuodollaan. Vanhimmat katajat kasvavat ryömien, maanmyötäisesti.⁹² Muutama vuosi sitten tehdyssä Metsäntutkimuslaitoksen palohistoriatutkimuksessa Lapista löytyi puolivahingossa myös liki 800-vuotias mänty.⁹³ Sitäkin vanhempia mäntyjä Suomesta on mahdollisesti olemassa tai ainakin on ollut. Helsingfors Dagbladetissa 10.1.1880 julkaistun uutisen mukaan Pyhäjoen varrella Oulaisissa jokipenkalla kasva-
neesta ja eroosion vuoksi kaatuneesta männystä olisi laskettu peräti 1029 vuosirengasta⁹⁴.

Enintään viiden puun ryhmiä rauhoitetaan nykyisin myös luonnonsuojelulain 29§:ssä mainittujen suojeltavien luontotyyppien perusteella⁹⁵. Suojellut männyt ja tammets puut vähintään 60 senttimetriä rinnan korkeudelta mitattuna, muut suojellut puut vähintään 40 senttimetriä⁹⁶.

Vanhoja puita on rauhoitettu usein yksityisten maanomistajien aloitteista. Niitä halutaan rauhoittaa ihan puhtaasti tunnesyistä mutta myös silloin, jos alueiden maankäyttöä ollaan uudistamassa kaavoituksella. On kuitenkin kyseenalaista käyttää rauhoituspäätöksiä välineenä jonkin hankkeen kaatamiseen – rauhoituspäätösten tulisi aina lähteä kohteesta itsestään.

Tutkimuksessa käytetyn aineiston perusteella voidaan sanoa, että Suomen yleisin luonnonmuistomerkki on suuri ja vanha mänty - maisemapuu, joka kasvaa yleensä hyvin näkyvällä, avoimella paikalla. Runko on yleensä kilpikaarnainen ja järeä. Kohteet sijaitsevat usein tien varressa mutta joskus myös keskellä rakennettua ympäristöä. Vanhoista männystä käytetään usein nimitystä lakkapäämänty tai saamelaista perua olevaa nimitystä aihki.

⁹² Virtuaaliarboretum. Helsingin yliopisto, Metsätieteiden laitos.

<http://www.helsinki.fi/metsatieteet/arboretum/puulajit/juniperus_communis.html>.

⁹³ Koskinen, Pirjo: Suomen vanhin puu yhä pystyssä! Yle Luonto, 11.11.2015.

<<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/11/11/suomen-vanhin-puu-yha-pystyssa>>.

⁹⁴ Äldrigt träd. Helsingfors Dagblad 1.10.1880, 2.

<<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/436933?page=2>>

⁹⁵ LSL 1996 29§.

⁹⁶ Alueellista ympäristötietoa, suuret maisemapuut. Ympäristö.fi.

<<http://www.ymparisto.fi/fi-fi>-

[fi](http://www.ymparisto.fi/fi-fi)/Luonto/Luontotyyppit/Luonnonsuojelulain_luontotyyppit/Suuret_maisemapuut>.

3.1.2 Dendrologiset erikoisuudet

Puut voivat olla myös dendrologisia eli puulajitieteellisiä harvinaisuuksia, joiden jokin ominaisuus on normaalista poikkeava eikä poikkeavuus näytä aiheutuneen kasvuympäristöstä tai muista ulkoisista tekijöistä. Tällöin on kyse erikoismuodosta, joka on saanut alkunsa perintötekijöissä tapahtuneesta mutaatiosta.⁹⁷ Näistä erikoisuuksista Suomessa tavataan esimerkiksi melko yleisesti jo Kalevalassakin mainittua Tapionpöytäkuusta (*Picea abies* f. *tabulaeformis*, incl. 'Tabulaeformis', 'Tabuliformis'). Tapionpöytäkuusia on käytetty muinoin uhripaikkoina, joissa on uhrattu nimensä mukaan metsän kuningas Tapiolle⁹⁸. Muita harvinaisuuksia ovat esimerkiksi käärme kuuset, kultakuuset, kultamännyn, surukuuset, luutamännyn sekä erikoisia lehti- ja kasvumuotoja omaavat lehtipuut. Yksittäisessä silmussa tapahtuneessa mutaatiossa erikoisuus ilmenee vain siinä osassa puuta, joka on syntynyt tästä muuttuneesta silmusta. Kuusen tai männyn tuulenpesien katsotaan syntyneen silmumutaatioiden seurauksena.⁹⁹ Erikoismuotoja suojellaan niiden harvinaisuuden perusteella ja silloin rauhoitus päätös voidaan perustellusti tehdä jo hyvin nuorellekin puulle.

Puiden erikoismuodot saattavat joskus osoittautua myös arvokkaiksi taimilisäysläheteiksi taimistoille. Erikoismuodoilla on kysyntää maisemasuunnittelussa – kapeakasvuiset ja esteettisesti sopuisuhtaiset, erikoisen lehtimuodon omaavat tai erikoisen väriset puut ovat hyvin käyttökelpoisia maisemasuunnittelussa ja viherrakentamisessa ja kotimaista alkuperää olevina ne kestävät hyvin myös Suomen ankaraa ilmastoa. Esimerkkinä lisäykseen otetuista erikoismuodosta voi mainita pilaritervalepät ja surukuuset, jotka ovat kapean kasvutapansa ansiosta tulleet hyvin suosituiksi katu- ja puistopuiksi. Kotkan lähetyviltä on löytynyt useita lisäykseen otettuja pilaritervaleppiä¹⁰⁰ ja Ylikiimingistä 1970-luvulla löydetty punalehtinen hieskoivu on tiettävästi ainutlaatuinen koko maailmassa¹⁰¹.

Puu voi olla myös lajina harvinainen tai harvinaistunut. Suomessa harvinaisina pidetään vuori- ja kynäjalavia sekä metsäomenapuuta. Ne kaikki ovat nykyisin rauhoitettuja myös lajeina. Harvinaistuneina pidetään lehtosaarneja ja metsälehmuksia. Pelkkä lajin harvinaisuus voi olla myös luonnonmuistomerkin rauhoitusperuste.

⁹⁷ Oskarsson & Nikkanen 1998.

⁹⁸ Tuohiniemi-Hurme 2006, 24.

⁹⁹ Oskarsson & Nikkanen 1998.

¹⁰⁰ Karhu, Niilo: Vihreät jättiläiset, Suomen paksuimmat puut. 1995, 29.

¹⁰¹ Kärki, Siru: Punakoivujen resepti on Kempeleessä. Kaleva, 7.8.2002.

3.1.3 Kulttuurihistoriallisesti merkittävät puut

Suomessa on ollut yleistä uhrata puille vielä 1800-luvulla. Monen talon pihapiirissä oli vanha puu, jolle uhrattiin kaikkina vuodenvieroksi liittyvinä tärkeinä päivinä. Tapa hävisi pikkuhiljaa 1900-luvun alkuun tultaessa, mutta vanhoja uhripuita tunnetaan edelleen paikallisesti ¹⁰². Osalle näistä kulttuurihistoriallisesti merkittävistä uhripuista on haettu rauhoitusta. Kristin Lauharo esittelee Facebook-blogissaan ”Puulajipuisto” useita uhripuita. Uhripuista hän kirjoittaa:

”Muinaisessa Suomessa uhripuulle uhrattiin eläinten osien lisäksi ensimmäiset antimet muun muassa jyvistä, kaloista ja poikineen lehmän ja kisan maidosta. Myös talon emännän ensimmäito saatettiin viedä uhripuun juurelle ja lisäksi näiden puiden koloihin uhrattiin rahaa. Uhripuita kasvoi talojen ja lähteiden luona, pelloilla ja erilaisten rakennusten sekä uhrivien läheisyydessä. Talon uhripuun kerrotaan toisinaan myös sijainneen pellon raivauksessa syntyneessä kiviröykkiössä. Kiviä on myös tarkoituksellisesti ladottu uhripuun juurelle uhriröykkiöksi.”

Muita kulttuurihistoriallisesti merkittäviä puita voivat olla esimerkiksi vanhat karsikko-puut, karhunkallohongat, raippapetäjät sekä eri sukujen pyhät puut tai ns. haltijapuut. ¹⁰³ Pyhiä lehtoja ja pyhiä puita on hävitetty Suomesta siitä lähtien, kun kristinusko saapui maahan. Paavi Gregorius IX antoi jo 1229 Suomen kirkolle oikeuden ottaa haltuun pakanallisiin menoihin käytetyt lehdot ja puut. Pyhiä puita on kaadettu Suomessa vielä 1800-luvun loppupuolella. ¹⁰⁴

Puusta voi tulla myös kulttuurihistoriallisesti merkittävä, jos sen luona tapahtuu jotain sellaista, mikä jää historiaan. Suomessa tunnetaan useita vanhoja puita, jotka ovat saaneet nimensä esim. jonkun hallitsijan mukaan.

¹⁰² Tuohiniemi-Hurme 2006, 3.

¹⁰³ Kovalainen & Seppo 1997, 186-191.

¹⁰⁴ Kovalainen & Seppo 1997, 37.

Kulttuurihistoriallisesti merkittävät luonnonmuistomerkit ovat usein erityisen suuria ja maisemallisesti vaikuttavia. Ne ovat olleet vaikuttavia jo silloin, kun niiden luona on jotain tapahtunut. Se on todennäköisesti vaikuttanut siihen, että juuri näitä yksilöitä on aikoinaan valikoitunut merkittävien tapahtumien muistopuiksi. Nämä puut sijaitsevat yleensä historiallisten kulkuväylien läheisyydessä ja niiden luona on joskus järjestetty tapahtumia, missä on ollut läsnä merkkihenkilöitä. Puut ovat jääneet tavallaan ihmisille tärkeiden tapahtumien muistomerkeiksi. Tunnetuimpia esimerkkejä tällaisista puista on Hämeenlinnan Pikku-Parolan ja Hattulan rajamailla sijaitseva Keisarinmänty¹⁰⁵, joka tunnettiin jo 1700-luvulla Kuninkaanmäntynä. Tämän Hämeen härkätien välittömässä läheisyydessä sijaitsevan mahtavan puun juurella ovat tarinoiden mukaan levähtäneet Kustaa III v. 1783, Kustaa IV Adolf v. 1802, Aleksanteri I v. 1819 ja Aleksanteri II v. 1863.¹⁰⁶ Keisarinmänty on habitukseltaan erikoisen kaunis, pyöreän tempelimäinen ja se on myös ympärysmitaltaan Suomen suurin mänty.

Joskus puiden luona on saattanut tapahtua myös traagisia asioita. Suomessa tunnetaan edelleen muutamia mäntyjä, joita on käytetty erilaisiin rangaistustoimenpiteisiin vielä 1800-luvulla. Kohteita tunnetaan mm. nimillä hirttomänty, vainomänty, raippa- tai piis- kapetäjä.¹⁰⁷

3.2 Geologiset luonnonmuistomerkit

Geologiset eli maa- ja kallioperäiset luonnonmuistomerkit ovat Suomessa yleensä glasi- aalisia eli jääkauden muovaamia. Suomen maaperässä on paljon jälkiä viimeisestä jää- kaudesta. Kaikista vanhimmat luonnonmuistomerkit Suomessa ovat tyypillisesti siirto- lohkaraita sekä hiidenkirnuja ja luolia sekä muita glasiaalisia – osittain jopa preglasiaa- lisia – muodostumia. Suurin osa niistä on syntynyt viimeisen jääkauden lopussa jääpeit- teen sulaessa ja muotoillessa maaperää. Geologisia luonnonmuistomerkkejä on tunnettu vuoden 1984 tilaston perusteella noin 220 kpl¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Leppänen, Marko 20.8.2008. Keisarinmänty: esoteerisen maantieteen retkiraportti. <esoteerinen- maantiede.blogspot.fi/search?q=keisarinmanty>.

¹⁰⁶ Jutila, Heli: Hämeenlinnan luonnonmuistomerkit, 2016.

<www.hameenlinna.fi/pages/215561/HMLluonnonmuistomerkitA4_pienennetty.pdf>.

¹⁰⁷ Haapanen & Rassi 1978, 87.

¹⁰⁸ Haapanen & Rassi 1978, 161-162.

Muoin eläneiden ihmisten on ollut varmasti vaikeaa ymmärtää sitä, miten tällaisten luonnonmuodostumien olemassaoloa voitaisiin selittää. On helppoa olettaa, että erikoiset siirtolohkareet, pirunpellot ja hiidenkirnut ovat saaneet aikaiseksi tarinoita ja legendoja pirusta, jättiläisistä sekä hiisistä.

Glasiaalisesti muodostuneet luonnonmuistomerkit kätkevät useasti sisälleen tämäntyyppisiä kansantarinoita, joten niiden kulttuurihistoriallinen arvo on suuri. Jos kulttuuriperintö on jo unohdettu, jäljellä on kuitenkin yleensä erikoinen nimi sekä maisemallinen arvo.

3.2.1 Siirtolohkareet

Siirtolohkareet ovat syntyneet viimeisen jääkauden sulamisvaiheen aikana, jolloin kalliosta irtautuneet lohkarit ovat kulkeutuneet jäiden ja sulamisvesien mukana kauas emokalliosta erikoisiin paikkoihin. Joskus ne ovat hioutuneita, joskus taas hyvin särkikkäitä. Osa siirtolohkareista löytyy myös muinaisjäännösrekisteristä – silloin niihin liittyy jotain vanhaa, ihmisen toimintaan perustuvaa legenda. Muinaisjäännösrekisterissä siirtolohkareet ovat usein merkitty tarina- ja kulttipaikoiksi.

Yksi tunnetuista siirtolohkareista kertovista legendoista kertoo Raision kirkon rakentaneista jättiläisistä, Killistä ja Nallista, jotka suutuspäissään viskasivat kivenlohkareen kukkarostaan kohti Turun tuomiokirkkoa. Kivi napsahti kuitenkin Ruissalon rantaveen, jossa se on vielä tänä päivänäkin – luonnonmuistomerkki n:o. 1028 tunnetaan nimellä Kukkarokivi. Kukkarokiven väitetään olevan Suomen suurin näkyväsi oleva siirtolohkare¹⁰⁹. Samantyyppisiä legendoja vihastuneista, kiviä heitelleistä jättiläisistä kerrotaan myös muualta Suomesta.

3.2.2 Rotkot ja luolat

¹⁰⁹ Hujanen 2016, Suomen suurin kivenlohkare putosi jättiläisen kukkarosta – kuka raapusti sen kylkeen yli 100 vuotta sitten? Ilta-Sanomat, 6.11. 2016.
< <http://www.iltasanomat.fi/matkat/art-2000001945659.html>>.

Rotko määritellään syvyydeltään leveyttä suuremmaksi, jyrkkien seinämien rajoittamaksi, yleensä kallioiseksi laaksoksi. Luolat taas sijaitsevat usein rotkoissa tai sitten jyrkän kallioseinämän halkeamissa. Rotkoihin ja luoliin liittyy paljon legendoja rosvojoukkojen piilopaikoista haltioiden asuttamiin pyhiin paikkoihin. Varsinkin suuret rotkot erikoisine pienilmastoineen ovat myös useiden harvinaisten kasvien tärkeitä elinympäristöjä. Osa rotkoista ja luolista saattaa olla myös preglasiaalisia tai postglasiaalisia – heti viimeisen jääkauden jälkeen Suomen maaperällä on tiettävästi ollut maanjärjestyksiä ¹¹⁰. Läheskään kaikki suomalaiset rotkot ja luolat eivät kuitenkaan ole varsinaisesti luonnonmuistomerkeiksi rauhoitettuja – suurimmat niistä sijaitsevat usein luonnonsuojelualueilla. Muutama kohteista on rauhoitettu myös muinaisjäänöksinä ¹¹¹.

3.2.3 Hiidenkirnut

Hiidenkirnu on kalliossa oleva pyöreä kuoppa. Syntyvalttaan hiidenkirnut ovat glasi-fluviaalisia eli jäätikkövirtojen muodostamia. Hiidenkirnut ovat syntyneet jääkauden jäätikkövirtojen pyörittäessä isoja kiviä eli pyörrekiviä, jolloin ne ovat kaivertaneet kalliioon syviä koloja, joiden syvyys voi olla useita metrejä. Joissain hiidenkirnuissa on edelleen jauhinkivi pohjalla. Hiidenkirnuja on rauhoitettu luonnonmuistomerkkeinä 1978 30 kappaletta.¹¹² Nykyisinkin hiidenkirnuja löytyy etenkin kaivutöiden yhteydessä ja niitä rauhoitetaan edelleen luonnonmuistomerkeiksi.¹¹³

Helsingin Pihlajamäessä sijaitsevat hiidenkirnut Aarnipata ja Rauninmalja ovat preglasiaalisia eli ne ovat syntyneet viimeistä jääkautta edeltävällä ajalla ¹¹⁴. Ne ovat myös tiettävästi iältään Suomen vanhimmat luonnonmuistomerkit – keskellä pääkaupunkia. Kohteet löytyivät vahingossa läheisen tietyömaan yhteydessä. Niiden rauhoituspäätös on vuodelta 1995. Antti Huttunen kirjoittaa retkestään Pihlajamäen hiidenkirnuilla retkipaikka.fi:ssä:

¹¹⁰ Kesäläinen 2015.

¹¹¹ Kesäläinen 2015.

¹¹² Haapanen & Rassi 1978.

¹¹³ Tapiovaara 2016.

¹¹⁴ Vihreät sylit, 2015, <www.vihreatsylit.fi/?p=3072>.

”Siinä missä moni luonnonihme ja niiden muassa hiidenkirnu on saanut nimensä jo muinoin ja perimätieto on siirtänyt sen sukupolvelta toiselle, ovat Pihlajamäen kirnujen komeat nimet 2008 järjestetyn nimikilpailun tulosta. Tiedä sitten, mitä paikallinen kansanperinne, jos sellaista olisi onnistuttu dokumentoimaan, olisi nimille voinut tarjota. Annetut nimet ovat kuitenkin hienosti vakiintuneet käyttöön ja tulevat vuodet, vuosikymmenet ja sadat tulevat antamaan niille merkityksen. Kaikkinensa hieno ja näkemisen arvoinen luontokohde, jonka hohtoa kaiteet tosin hieman kahlitsevat.”¹¹⁵

3.3 Muita luonnonmuistomerkkejä

Muita luonnonmuistomerkkejä voivat olla erityisen suuret lähteet, harjuissa esiintyvät supat, pirunpellot sekä korkeat vesiputoukset ja – ainakin periaatteessa – melkein mikä tahansa poikkeuksellinen suuri, harvinainen tai kulttuurihistoriallisesti merkittävä luonnonmuodostuma. Myös kalasääksien pesäpuita ja kauan tunnettuja ketun ja mäyrän pesäkoloja on rauhoitettujen kohteiden joukossa. Erikoisuutena voidaan mainita Hattulassa sijaitseva, tiettävästi Suomen ainoa rauhoitettu punamuurahaisten keko¹¹⁶. Sen rauhoituspäätös on tehty 17.12.1971. Pesä on ollut tuolloin ilmeisesti paljon suurempi kuin nykyään, mutta muurahaispesä on kuitenkin edelleen olemassa. Nykyisin se on vajonnut keskeltä¹¹⁷.

¹¹⁵Huttunen, Antti: Pihlajamäen hiidenkirnut Aarnipata ja Rauninmalja. 23.7.2014 <retkipaikka.fi/vapaa/pihlajamaen-hiidenkirnut-aarnipata-ja-rauninmalja-helsinki/>.

¹¹⁶YLE 14.11.2013. < <http://yle.fi/uutiset/3-6930267>>.

¹¹⁷ Jutila 2016.

<http://www.hameenlinna.fi/pages/215561/HattulanLuonnonmuistomerkit_pienennetty.pdf>

4. ANALYYSIA JA ARVOJA

4.1 Uutiset ja artikkelit

Luonnonmuistomerkeistä on julkaistu uutisia ja artikkeleita viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana harvakseltaan. Juttuja löytyy maakuntalehdistä, verkkojulkaisuista tai paikallislehdistä yleensä silloin, jos jotain erityistä on tapahtunut tai on tapahtumassa. Erityisen suurista puista pidetään myös tilastoja ja paikallislehdistä on joskus juttuja kuntien omista, ”vihreistä jättiläisistä”. Suurimmat puut saivat julkisuutta erityisesti 1995, kun Dendrologian seura julkaisi Niilo Karhun toimittaman teoksen ”Vihreät jättiläiset – Suomen suurimmat puut”. Niilo Karhu oli mittaillut puita koko Suomen alueelta ja tehnyt valtavan työn niiden listaamiseksi.

Paikallislehtien artikkeleissa on usein tarkoituksena houkutella ihmisiä tutustumaan oman seutunsa luontokohteisiin. Valtakunnallisen uutiskynnyksen luonnonmuistomerkit ylittävät vain harvoin.

Oulu-lehti julkaisi 2002 heinäkuussa artikkelin ”Rauhoitetut, ihmeelliset puut”. Jutun ingressi alkaa sanoilla ”Moniko mahtaa tietää, että Oulussa on viisi rauhoitettua luonnonmuistomerkkiä? Vielä harvempi lienee nähnyt ne kaikki”. Toimittaja ja kuvaaja olivat kiertäneet Oulun kaikki viisi kohdetta läpi – Oulun kaikki kohteet olivat puita. Jutussa kuvaillaan sitä, miten työlästä kohteet oli löytää. Mitään viitoituksia kohteille ei ollut, ainoastaan pienet kyltit puiden tyvellä, joista yksi tosin puuttui. Sen jälkeen kaikki kohteet on esitelty kuvien kera. Jutussa on kerrottu mielenkiintoisesti hieman myös kohteiden takaa löytyvistä paikallistarinoista.¹¹⁸ Artikkelista on jo sen verran aikaa, että osa kohteista on sittemmin tuhoutunut.

¹¹⁸ Rintala, Heli: Rauhoitetut, ihmeelliset puut. Oulu-lehti 11.7.2002.

Kaleva julkaisi 15.4.2013 artikkelin ”Luonto puree muistomerkkiin”. Siinä todettiin, että edellisessä Oulu-lehden artikkelissa mukana olleen Oulun Johteenhovin männyn rauhoitus jouduttiin purkamaan, koska männyn katsottiin aiheuttavan välitöntä vaaraa vieressä sijaitsevalle rakennukselle. Tällaisissa tapauksissa rauhoituksen purkamisen perusteet on helppoa ymmärtää. Samassa artikkelissa kerrotaan myös onnettomasta tapauksesta, jossa rauhoitettu käärmeukuusi oli kaadettu vahingossa sähkölinjan huoltotöissä. Urakoitsija oli huomannut luonnonmuistomerkkikyltin vasta puun kaadettuaan. Kyltti oli ollut piilossa oksien alla eikä puusta ollut etukäteen varoitettu. Urakoitsija oli kuitenkin tehnyt asiasta heti ilmoituksen. Ilmoitus johti tutkintapyyntöön poliisille, sillä rauhoitetun luonnonmuistomerkin vahingoittaminen on luonnonsuojelurikos. Tutkinnan jälkeen syytettä ei kuitenkaan nostettu, koska kyseessä oli puhdas vahinko.¹¹⁹

Oulu-lehden kirjoitus on hyvin tyypillinen luonnonmuistomerkeistä tehty artikkeli. Lähes kaikki arkistoista löytämäni lehtijutut olivat samantyyppisiä; niissä päivitellään kohteiden huonoa tunnettavuutta ja sitä, miten vaikeaa kohteista on löytää tietoja. Samalla jutuissa kuitenkin ihmetellään sitä, miten upeita luontokohteita luonnonmuistomerkit parhaimmillaan voivat olla ja kuinka läheltä ne yleensä löytyvät. Kalevan kirjoitus on myös tyypillinen tapaus, missä luonnonmuistomerkki ylittää uutiskynnyksen. Joko silloin, kun rauhoitettu puu kaatuu tai silloin, jos tunnetun kohteen rauhoitusta ollaan purkamassa. Tällaiset artikkelit vastaavat kysymykseen ”Miksi näin tapahtui?”.

¹¹⁹ Sankala, Kari: Luonto puree muistomerkkiin. Kaleva 15.4.2013

Yleisradio on julkaissut vuoden 2009 jälkeen muutamia uutisia luonnonmuistomerkki-rekisterin puuttumisesta. Yleisradion uutisten perusteella luonnonmuistomerkkien nykyisestä tilanteesta saa helposti sellaisen kuvan, että tiedot ovat todellakin ”hujan hajan kuntien arkistoissa”¹²⁰. Uutisissa ihmetellään juuri sitä, miksi luonnonmuistomerkit ovat unohtuneet ja miksi kukaan ei saa rekisteriä aikaiseksi. Ihan näin yksioikoinen ei asia kuitenkaan ole. Ympäristöministeriöllä ei ole velvoitetta enää ylläpitää koko maan kattavaa rekisteriä ja suuressa osassa maata kohteiden tiedot löytyvät usein helposti kuntien omilta verkkosivuilta, paikkatietoineen ja valokuvineen. Esimerkiksi Hämeenlinnan luonnonmuistomerkeistä on olemassa 2016 päivitetty verkkojulkaisu, jossa on esitelty kaikki kaupungin alueelta löytyvät kohteet. Julkaisu sisältää muutakin tietoa luonnonmuistomerkeistä yleisesti ja niiden rauhoittamisprosessi on myös kuvattu.¹²¹ Pienimmissä kunnissa tilanne saattaa olla heikompi. Kuntien tehtävä on ensisijaisesti tuottaa palveluja kuntalaisille ja on ymmärrettävää, että tiukan talouden aikana ympäristöasioiden tilastoista huolehtiminen ja niistä tiedottaminen ei ole prioriteettina kovin korkea. Vaatii paljon työtä kaivella arkistoista paperiset muistomerkkien rauhoituspäätökset esille ja saada ne paikkatietoihin ja kuntien sähköiseen asianhallintaan. Tässä kohtaa on muistettava, että luonnonmuistomerkkien valtakunnallisen rekisterin kokoaminen ei nykyisin ole lakisääteisesti kenenkään tehtävä, vaan kunnat ovat velvoitettu rekisteröimään ainoastaan omat kohteensa.¹²²

Vuoden 2013 lopulla YLE Häme julkaisi uutisen Hattulasta, jossa oli useita uusia rauhoituskohteita työn alla. Toisaalta vanhoja rauhoituksia myös puretaan koko ajan; enemmän kuin uusia haetaan. Ylen uutiset ovat painottuneet usein juuri Hämeenlinnan ympäristöön, sillä siellä on paljon rauhoitettuja kohteita.¹²³ Yleisin syy rauhoitusten purkamiseen vaikuttaisi olevan puun kuivuminen pystyyn, muuttuminen ympäristölleen vaaralliseksi tai kaatuminen. Vastuu puun kunnosta on aina maanomistajalla. Rauhoituksen purkamisella pitää olla kuitenkin aina painavat syyt.

¹²⁰ Keski-Korpela, Nina: Tiedot rakkaista rauhoitetuista luonnonkohteista hujan hajan, 14.11. 2013, YLE luonto, <yle.fi/uutiset/3-6932152>.

¹²¹ Jutila, Heli. Hämeenlinnan luonnonmuistomerkit, 2016.

<www.hameenlinna.fi/pages/215561/HMLluonnonmuistomerkitA4_pienennetty.pdf>.

¹²² Osara 2015.

¹²³ Niskanen, Anne-Maria: Luonnonmuistomerkkiksi kelpaa keisarillinen lepopaikka – ja jopa muurahaiskekokin. 14.11.2013, YLE luonto, <yle.fi/uutiset/3-6930267>.

Hämeen sanomat julkaisi 16. elokuuta 2015 hieman samantyyppisen artikkelin ”Luonnonmuistomerkit vähenevät”. Jutussa on taas maininta siitä, että Hämeenlinnan seudulla luonnonmuistomerkkien rauhoituksia on viime aikoina purettu enemmän kuin uusia on anottu. Suurin osa seudun kohteista on puita, jotka eivät ole ikuisia. Seudulla on rauhoitettu aikoinaan huomattavan paljon luonnonmuistomerkkejä – pelkästään Hattulassa on useita kymmeniä rauhoitettuja kynäjalavia. Hämeenlinnan kaupungin ympäristöasiantuntija Heli Jutila rohkaisee jutussa maanomistajia hakemaan rauhoituksia omilla mailloilla sijaitseville kohteille, sillä luonnonmuistomerkit rikastuttavat maisemaa.¹²⁴ Jutun lopussa on mainittu, että 1960- ja vielä 1970-luvuilla on ollut helpompaa rauhoittaa yksittäisiä kohteita kuin kokonaisia alueita.

Samantyyppiseen päätelmään päätyi Kymen Sanomissa 8.7.2014 olleessa artikkelissa ”Luonnonmuistomerkit kertovat ympäristöliikkeen ensiaskelista” biologi Risto Hamari. Hän mainitsee, että 1960-luvulla ilmapiiri on ollut ympäristönsuojeluasioille vaikeampi. Suurten kohteiden sijaan on ollut helpompaa suojella yksittäisiä kohteita. Hamarin mukaan luonnonmuistomerkkien yksi tehtävä onkin muistuttaa ajasta, jolloin nykyisen kaltaisen ympäristönsuojelu otti ensi askeleitaan.¹²⁵

Geologisista luonnonmuistomerkeistä artikkeleita tuntuu löytyvän puitakin harvemmin. Turun kukkarokivestä julkaistiin marraskuussa 2016 artikkeli Ilta-Sanomien matkailusivulla¹²⁶. Toimittaja ja kuvaaja olivat oikeasti käyneet Ruissalon lähistöllä sijaitsevalla Kukkarokivellä. Jutussa kerrottiin tuttu, kiehtova tarina Kukkarokiven takaa ja tuumailtiin samalla, kuka on mahtanut raapustaa nimimerkkinsä kiven kylkeen yli sata vuotta sitten. Jutussa selvitettiin samalla jääkauden vaikutusta siirtolohkareiden syntyyn ja kohteen luonnonmuistomerkiksi rauhoittaminen ajankohtineen oli myös mainittu. Verkkolehdestä ilmestyneen jutun kommenttikentän perusteella tarina oli usealle lukijalle ennestään tuntematon. Mitään varsinaisesti uutta artikkeli ei sisältänyt, mutta tämän kaltaisia artikkeleita julkaistaan aika ajoin muistuttamaan lukijoille suomalaisista luontokohteista.

¹²⁴ Karpiola, Saira: Luonnonmuistomerkit vähenevät. Hämeen sanomat, 16.8. 2015

¹²⁵ Luonnonmuistomerkit kertovat ympäristöliikkeen ensiaskelista. Kymen sanomat, 8.7.2014.

¹²⁶ Hujanen 2016, Suomen suurin kivenlohkare putosi jäätilläisen kukkarosta – kuka raapusti sen kylkeen yli 100 vuotta sitten? <<http://www.iltasanomat.fi/matkat/art-2000001945659.html>>

Helsingin Pukinmäessä nousi otsikoihin 2014 keväällä mantsurianjalopähkinä, joka oli rauhoitettu luonnonmuistomerkkinä 1980-luvulla tontin edellisen omistajan hakemuksesta. Puun taimi on omistajan mukaan peräisin Terijoelta ja se on istutettu 1930-luvulla. Se on kokonsa puolesta näyttävä, lajinsa elinvoimainen edustaja ja sillä on hieinan myös kulttuurihistoriallista arvoa, koska sen alkuperä on tiedossa – menetetyssä Karjalassa. Nykyinen omistaja – edellisen omistajan perikunta – olisi halunnut purkaa rauhoituksen ja poistaa puun sekä hakea tontille kaavamuutosta ja lisää rakennusoikeutta. Helsingin ympäristölautakunta päätti kuitenkin, että perusteet luonnonsuojelulain perusteella tehdyille rauhoitukselle ovat edelleen olemassa ja puu saa siis edelleen nauttia rauhoituksen suojaa. Tapauksesta uutisoitiin tuolloin ”Suomen kalleimpana puuna”¹²⁷. Tosiasia onkin, että puu tulee kalliiksi tontinomistajalle. Ilman puuta tontille saisi enemmän rakennusoikeutta eli rahallista arvoa. Mutta rauhoitettu puu on myös muulla tavoin arvokas. Luonnonmuistomerkkien arvoja on lähes mahdotonta mitata pelkästään rahassa mutta Helsingin ympäristölautakunta teki selväksi päätöksellään, että rauhoituksella on siis edelleen voimaa. Tämän tyyppiset tapaukset ovat kuitenkin melko harvinaisia.

Pukinmäen tapaus sai jatkoa. Elokuussa 2016 Koillis-Helsingin lähitieto kertoi, että alueelle on tekeillä kaavamuutos. Kaavamuutoksessa esitetään tontille kerrostaloa, mutta rauhoitettu puu juuristoineen jäisi rakentamisalueen ulkopuolelle, rakennettavan talon Atrium-pihalle. Kaavamuutosta on hakenut tontin omistaja. Asia näyttää siis tällä hetkellä sekä tontinomistajan että puun kannalta toiveikkaalta.¹²⁸ Keskustelua aiheesta käydään edelleen. Asiantuntijat ovat sitä mieltä, että rauhoitetun puun kasvuolosuhteisiin tulee joka tapauksessa liian suuri muutos¹²⁹. Pelätään, että vesiolosuhteet muuttuvat liiaksi ja liian lähelle rakennettava kerrostalo varjostaisi puuta.

¹²⁷ Miettinen, Anssi: Kasvaako Pukinmäessä Suomen kallein puu? Helsingin Sanomat 11.5.2014, <www.hs.fi/sunnuntai/a1399694011120>.

¹²⁸ Lopenen, Teija: Asteritielle suunnitteilla kerrostalo - arvokkaan puun juuristokin rauhoitettu. Koillis-Helsingin lähitieto, 24.8.2016, <www.lahitieto.fi/2016/08/24/asteritielle-suunnitteilla-kerrostalo-arvokkaan-puun-juuristokin-rauhoitettu/>.

¹²⁹ Lopenen, Teija: Rakentaminen voi koitua Asteritien suojellun puun kohtaloksi. Koillis-Helsingin lähitieto, 5.10.2016, <www.lahitieto.fi/2016/10/05/rakentaminen-voi-koitua-asteritien-suojellun-puun-tuhoksi/>.

Jatkuva uutisointi aiheesta saa ihmiset helposti asettumaan joko tapauksen puolesta tai vastaan. Pukinmäen puu ei ainakaan toistaiseksi ole kuitenkaan saanut aikaan mitään kansanliikettä – syynä on luultavimmin se, että puu on aina sijainnut yksityispihassa, eikä se ole ollut suurelle ihmisjoukolle mitenkään erityisen merkityksellinen.

Uutisoinnit kohteista ovat ilmeisesti lisänneet kiinnostusta luonnonmuistomerkkeihin ja blogikirjoitusten kohde-esittelyjen myötä useat jo unohtuneet kohteet ovat saaneet uusia vierailijoita. On kuitenkin ekologisesti ajatellen ymmärrettävää, että nykyisin rauhoitetaan enemmän alueita kuin pistemäisiä kohteita. Rauhoittamalla alueita turvataan herkkien luontokohteiden ekosysteemit paremmin kuin pistemäisillä kohderauhoituksilla.¹³⁰

Uutisten perusteella voidaan päätellä, että olennainen syy luonnonmuistomerkkien merkityksen ja tunnettavuuden vähenemiseen on se, että ympäristöasioiden hallinnon ja kehittymisen myötä alueiden suojelu on nykyisin yleisempää ja helpompaa kuin ennen, jolloin pistemäisten kohteiden rauhoitus oli tavanomaisempaa. Kansallispuistot ja muut virkistysalueet ovat tunnetumpia kuin yksittäiset luonnonmuistomerkit, vaikka usein ne sijaitsevat paljon kauempana kuin lähiympäristöstä löytyvät rauhoitetut puut ja kivet. Toinen seikka, mikä etenkin Yleisradion uutisoinnista on helppoa havainnoida, on se että ajan tasalla olevan rekisterin puute on aivan ilmeinen.

4.2 Rauhoitusasiakirjat ja tilastot

Varsinais-Suomen ELY-keskuksesta löytyi suurin osa entisen Turun- ja Porin läänin kuntien luonnonmuistomerkkirauhoitusasiakirjoista säännöllisesti aina vuoteen 1991 saakka ja muutamia uudempiakin. Jotkut kunnat ovat satunnaisesti toimittaneet kopioita uudemmista päätöksistä, vanhan tavan mukaisesti. Ainoastaan kaikkein vanhimpia asiakirjoja oli siirretty muihin arkistoihin, mm. maakunta-arkistoon.

Asiakirjojen järjestys oli jokseenkin samankaltainen: Pienet pahvikannet, joiden otsikona luki käsikirjoitettuna esimerkiksi: ”Asiakirjat, Raision kunnan Somersojan kylän Joukolan tilan R n:o xxx alueella olevasta luonnonmuistomerkistä.”

¹³⁰ Osara 2015.

Päällimmäisenä asiakirjana oli julistus luonnonmuistomeriksi rauhoittamisesta. Sen jälkeen oli maanomistajan tekemä alkuperäinen rauhoitusanomus. Sitä seurasivat Lääninhallituksen kuulutukset, välipäätökset sekä lausunnot kunnalta ja valtion Luonnon-suojeluvallalta. Omistusoikeuden osoittavia asiakirjoja oli myös liitteinä ja usein myös valokuvia kohteista. Rauhoitusprosessi on vaikuttanut melko työläältä ja byrokrattiselta useine lausuntokierroksineen. Toisaalta rauhoituspäätöksiä on harkittu varsin tarkkaan useissa eri paikoissa: kunnissa, valtion Luonnon-suojelutoimistossa ja Lääninhallituksissa. Joissain tapauksissa, kun kohteina oli puita, oli pyydetty myös asiantuntijalausuntoja Dendrologian Seuralta.¹³¹

Rauhoitusanomuksissa kirjatut syyt rauhoittamiseen ovat monenmoisia. Suurimmassa osassa on vedottu kohteiden ikään, kokoon, harvinaisuuteen tai maisemalliseen vaikutukseen. Siirtolohkareiden kohdalla kyse on ollut yleensä kohteeseen liittyvistä tarinoista. Muutamia kertoja – etenkin uusimmissa päätöksissä – on mainittu suoraan, että syynä pyyntöön ovat mahdolliset kadunlevennys- ja muut vastaavat toimenpiteet. Herää kysymys, onko rauhoituksia mahdollisesti tehty 1990-luvun alun lakimuutoksen tultua voimaan kunnissa hieman kevyemmällä perusteilla kun aiemmin? Onhan selvää, että aiemmassa monivaiheisessa prosessissa asiaa harkittiin useista näkökulmista, eri asiantuntijatahoilta, sekä paikallisesti että valtion viranomaistaholta. Luonnonmuistomerkkien rauhoituksen tulisi aina tapahtua kohteesta itsestään lähtevillä perusteilla.

Joskus rauhoituspäätöksiä on jouduttu myös purkamaan. Rauhoituksen purku on ollut samantapainen prosessi kuin varsinainen rauhoitusanomuskin. Purkua on jouduttu perustelemaan ja lausuntoja on pyydetty samoilta tahoilta kuin anomuksissakin. Nykyisin purkuprosessi on hieman kevyempi, kun päätös tehdään kunnissa, mutta perusteiden on silti oltava selkeät.

¹³¹ Varsinais-Suomen ELY-keskuksen arkisto.

Liedossa sijainnut rauhoitettu luonnonmuistomerkki, Satiaismäen tammi, jouduttiin poistamaan keväällä 2015 liikenneturvallisuuden kannalta vaarallisena. Puuta oli seurattu jo vuosikausia, latvusta oli kevennetty ja siitä oli tehty huolelliset tutkimukset ennen poistopäätöstä. Puussa oli pitkälle edennyt laho, puu oli kallellaan tielle päin ja puun pelättiin romahtavan valtatie 10:lle.¹³² Uutinen poistopäätöksestä herätti vastustusta etenkin sosiaalisessa mediassa – olihan puu ollut paikoillaan historiallisen Hämeen härkätien varressa kauemmin, kuin kukaan jaksaa muistaa ... satoja vuosia. Vastuu puun kunnosta on kuitenkin aina maanomistajalla. Päätös puun poistamisesta ei varmasti ollut helppo, mutta riskit olivat liian suuret. Puu olisi romahtaessaan saattanut aiheuttaa liikenneonnettomuuden vilkkaalle valtatie 10:lle. Suojelupäätöksien purkami-

setkin pitäisi tehdä aina kohteesta itsestään lähtevillä perusteilla ja näin Satiaismäen tammen kohdalla meneteltiin. Kohu tammen kaadosta jäi lopulta hyvin pieneksi.

Kuva 2. Liedon Satiaismäen tammi. Kristin Lauharo 2015.

¹³² Satiaismäen rauhoitettu tammi kaadetaan. Turun tienoo 23.4.2015.

Vanhemman, vuoden 1923 luonnonsuojelulain rauhoitusasiakirjat koko Suomen alueelta löytyvät myös Ympäristöministeriön arkistosta ¹³³. Niiden perusteella on aikoinaan tehty julkaisut luonnonsuojelualueista ja luonnonmuistomerkeistä. Julkaisuissa ovat kohteet lääni kerrallaan aakkosjärjestyksessä kunnan tai kaupungin nimen mukaan. Kohteista on kerrottu ensin järjestysnumero. Juoksevassa numeroinnissa on huomioitu sekä luonnonmuistomerkit että luonnonsuojelualueet, siinä järjestyksessä kun rauhoituspäätöksiä on tehty. Numerointi ja tilastointi ovat hieman epäloogisia, sillä julkaisun perusteella kohteesta ei aina voi olla varma, onko kyseessä luonnonmuistomerkki vai pieni luonnonsuojelualue, sillä sitä ei ole erikseen mainittu ¹³⁴. Nykyisin kuntien päättäessä itse luonnonmuistomerkkien rauhoittamisista, juokseva järjestysnumero on jäänyt pois. Se on toki mahdollista luoda rauhoituspäivämäärän perusteella.

Esimerkkinä voisi mainita luonnonmuistomerkin nro. 1918, Pappilan männikkö. Kohde sijaitsee Raisiossa ja sen rauhoituspäätös on vuodelta 1978. Kohde käsittää 34 lakkalataista mäntyä keskellä Raision taajamaa. Pieni männikkö on siis rauhoitettu kokonaisuudessaan luonnonmuistomerkkinä. Alueen reunassa on kyltti, jossa sen kerrotaan olevan luonnonmuistomerkki, mutta aivan yhtä hyvin se voisi olla pieni luonnonsuojelualue.

Vanhojen valtakunnallisten tilastojen perusteella näyttää selvästi siltä, että luonnonmuistomerkit jakautuvat Suomen kartalla sinne, missä on eniten asutusta. Luonnon- ja kansallispuistojen pääosa sijaitsee Pohjois- ja Itä-Suomessa, sen sijaan luonnonmuistomerkit sijaitsevat valtaosin Etelä-Suomessa. Etenkin Kouvolan seudulla ja Itäisellä Uudellamaalla sekä Hämeessä ja Pirkanmaalla on runsaasti kohteita. ¹³⁵ Tämä johtuu varmaankin asutuksen pitkästä historiasta ja ehkä rauhoittamisista on jossain vaiheessa tullut paikallinen tapa – varsinkin 1960-luvulla rauhoitettuja kohteita on todella paljon. Sen sijaan Varsinais-Suomessa kohteita on melko vähän, tosin kuntakohtaiset erot ovat suuria. Naantalissa on ainoastaan kaksi kohdetta kun taas naapurikunnista Maskussa kohteita on 11, Raisiossa 7 ja Turussa 12. Eniten Varsinais-Suomen luonnonmuistomerkkejä löytyy Somerolta, peräti 22. ¹³⁶

¹³³ Osara 2015.

¹³⁴ Tapiovaara 2016.

¹³⁵ Someron kunnan luonnonmuistomerkit, < <http://www.somero.fi/asuminen-ja-ymparisto/ymparisto/luonto/rauhoitettuja-puita-ja-muita-luonnon-erikoisu/>>.

¹³⁶ Varsinais-Suomen ELY-keskuksen arkisto, 2016.

Vanhojen rauhoitusasiakirjojen pohjalta voi tehdä havainnon, että suuri osa rauhoitusanomuksissa olevista kohteista on aikoinaan ollut maisemaa hallitsevia, ts. ne ovat olleet aukeilla paikoilla tai avointen maisema-alueiden reunamilla ja siksi näkyneet kauas. Anomusten mukana olleista vanhoista valokuvista asia oli helppo havainnoida. Nykyisin monet näistä kohteista ovat jääneet rakennetun ympäristön sisään ja siksi niiden maisemallinen arvo ei ole enää niin hallitseva. Kohteet ovat useasti edelleen olemassa, mutta ne saattavat olla ”piilossa”, asutuksen keskellä.

4.3 Luonnonmuistomerkkien arvottaminen aineistojen perusteella

Mitä kaikkia arvoja luonnonmuistomerkit sisältävät? Luonnonsuojelulain 23§ todetaan: ” *Puu, puuryhmä, siirtolohkare tai muu niitä vastaava luonnonmuodostuma, jota sen kauneuden, harvinaisuuden, maisemallisen merkityksen, tieteellisen arvon tai muun vastaavan syyn vuoksi on aihetta erityisesti suojella, voidaan määrätä rauhoitetuksi luonnonmuistomerkiksi.* ”

Käyttämäni aineiston perusteella voidaan todeta, että yhteistä suurimmalle osalle luonnonmuistomerkeistä on se, että ne herättävät ihmisissä erityistä huomiota ulkonäöllään. Ne ovat yleensä poikkeuksellisen suuria, maisemallisesti huomiota herättäviä tai harvinaislaatuisten kauniita, ts. ne tuottavat ihmiselle jylhyden ja ylevyyden tunteita, ympäristö- tai luontoelämyksiä sekä löytämisen riemua. Kohteiden pitkä ikä – ihmisen mielessä ikuisuus – ankkuroi luonnonmuistomerkit pysyvästi paikkakuntien peruspilareiksi eli merkitys paikkaidentiteetille on suuri. Luonnonsuojelulain 23§ lauseen lopuksi kirjoitetaan muista vastaavista syistä, jolla kohteen rauhoitusta voi anoa. Käsite muut vastaavat syyt on tietysti hyvin laaja. Kaikista luonnonmuistomerkeistä löytyville arvoille on yhteistä se, että ne tuottavat ihmiselle elämyksiä ja kokemuksia; luontoelämyksiä, historiallisia elämyksiä, jatkuvuuden tunnetta tai löytämisen riemua. Luonnonmuistomerkit ovat usein myös paikallisesti jostain syystä suurelle tai pienelle joukolle ihmisiä tärkeitä.

Pyrin arvottamaan luonnonmuistomerkit aineistoni perusteella tuon luonnonsuojelulain lauseen mukaisesti.

4.3.1 Maisemalliset arvot

Nykyään, sosiaalisen median aikakaudella, elämysmatkailu ja -retkeily ovat nostaneet suosiotaan. Mielenkiintoisia elämyksiä tuottavien kohteiden, mukaan lukien myös luonnonmuistomerkkien, tiedot leviävät sosiaalisessa mediassa harrastajien kesken kulovalkean tavoin. Ilmiössä on kyse siitä, että samanlaisia kokemuksia arvostavat ihmiset linkittyvät keskenään ja tieto hienosta luontokohteesta tavoittaa hetkessä suuren joukon ihmisiä – kohdetta saattaa tulla katsomaan suurempi joukko harrastajia kuin koskaan aikaisemmin. Tästä hyvänä esimerkkinä on Lohjansaaren Paavolan tammi.

Kuva 3. Lohjansaaren Paavolan tammi.
Terho Marttila 2016.

Lohjalla on kaupungin omien verkkosivujen mukaan 22 rauhoitettua luonnonmuistomerkkiä, joista puolet ovat tammia. Lohja sijaitsee alueella, jonka pienilmasto suosii tammea – alueen rikkaan luonnon perustana pidetään kalkkipitoista maaperää, suotuisaa pienilmastoa, vaihtelevia luonnonmuotoja sekä pitkää asutushistoriaa.¹³⁷

¹³⁷ Lohjan kaupungin alueen luonnomuistomerkit. Lohjan kaupungin verkkosivut, 2017.
<www.lohja.fi/default.asp?kieli=246&sivu=2332&alasisivu=2332>.

Lohjan kaupungin ympäristölautakunta on rauhoittanut Paavolan tammen 16.3 vuonna 1995. Rauhoituspäätöksessä mainitaan, että puun korkeus on noin 20 metriä ja ympärysmitta 1,3 metrin korkeudelta 452cm. Kyseessä on paksurunkoinen ja leveä tammi, joka kasvaa pienen kallioisen kummun päällä. Ympärillä on riveihin istutettua tiheää, nuorta kuusikkoa. Kuusikkoon on jätetty tammea varten pyöreä aukko ja se on tekijä, mikä saa kohteesta maisemallisesti hyvin vaikuttavan. Sosiaalisessa mediassa esillä olevista jutuissa mainitaan, että paikan päällä syntyvä representaatio on suorastaan satumaisen lumoava. Puu on ollut esillä retkisivustoilla, se on helposti saavutettavissa ja kohtuullisen matkan päässä pääkaupunkiseudulta. Ei siis ole mikään ihme, että kyseessä on tällä hetkellä yksi Suomen tunnetuimmista rauhoitetuista luonnonmuistomerkeistä, jolla on jopa oma facebook-sivunsa. Paavolan tammi on erittäin hyvä esimerkki siitä, miten paikka ja tila vaikuttavat voimakkaasti kohteen mittasuhteisiin ja siitä saatavaan representaatioon.

Retkipaikka.fi sivuston tuottaja Antti Huttunen kuvailee käyntiään Paavolan tammen luona:

”Viimein edessä polunpäässä siinsi aukio, joka hehkui kutsuvaa vihreäänsä jo kauas kuusten katveeseen. Tihensin askelia. Vasta aukion reunalla pysähdyin. Siinä se oli, Paavolan tammi. Miten voi puu olla noin lumoavan näköinen? Edessäni oli pyöreähkö aukio, halkaisijaltaan ehkäpä 25 metriä. Sen keskellä kohosi kieloja kasvava kalliokumpu. Keskellä aukiota, tuon kummun päällä seisoivat valtava tammi. Suurin näkemäni. Aukion reunalla oleva taulu kertoi puun oleva ympärysmitaltaan (1,1 metrin korkeudelta maasta mittattuna) 472 cm. Melkoinen jättiläinen! Laskin repun, kameran ja takin maahan. Istahdin sen alle ja katsoin ylös. Olen nähnyt sekä leveitä että korkeita tammia, mutta tämä oli molempia. Oksat kurottivat joka suuntaan painovoimaa uhmaten lähes kymmenen metrin päähän.”¹³⁸

¹³⁸ Huttunen, Antti: Paavolan tammi. Retkipaikka.fi. 14.9.2014. <<https://retkipaikka.fi/vapaa/onko-tassa-suomen-kaunein-puu/>>

Paavolan tammi on sosiaalisessa mediassa joskus sekoitettu sen lähistöllä kasvavaan, hieman suurempaan tammeen, joka ei kuitenkaan ole maisemallisesti ihan niin vaikuttava. Paavolan tammen luona vierailee nykyisin (2016) niin paljon ihmisiä, että paikalla on välillä jopa ruuhkaa. Puun luokse menevälle polulle on rakennettu pitkospuita pienentämään ympäristön kulumista, mutta itse puun juuristoalue on myös kulunut jo siitä, että kaikki haluavat tulla kuvatuksi juuri tämän puun vieressä. Ongelma on luonnonmuistomerkkikohteella erikoinen ja uusi – tämäntyyppistä yleisöryntäystä tuskin on aiemmin koettu.

Maisemallinen arvo ymmärretään helposti ”kaukaa katsottuna”, mutta yhtä hyvin se voi olla kohteen tutkimista myös läheltä. Yleisimpien luonnonmuistomerkkien eli vanhojen mäntyjen kilpikaarnojen tekstuuri voi olla läheltä katsottuna todella hienoa ja kiharaoksaisen saaristolaismännyn oksiston struktuuri voi olla myös omalla tavallaan lumoavaa katseltavaa. Useiden suurten puiden runkojen väritys ja kuviointi tulevat esille parhaiten talvella. Kristin Lauharo on omassa blogissaan kiinnittänyt koivujen runkojen monimuotoiseen kuviointiin:

”Kansallispuumme rauduskoivu on kaunis puu talvellakin. Kun värejä ei metsäluonnossa hirmuisesti ole, niin silloin huomio kiinnittyy helpommin koivun runkoa peittävän tuohen upeaan kuviointiin. Sieltä löytyy simpukoita, lepakoita ja mitä kaikkea nyt oma mielikuvitus keksiikään.

Rauduskoivun runko on yleensä ensimmäiset 6 -7 ikävuotta ruskea, mutta muuttuu sitten vähitellen valkeaksi. Hieskoivuilla kuori pysyy pidempään kellanruskeana. Koivun valkean rungon mustat ja harmaat kuviot ovat useimmiten seurausta karsiutuneiden oksien kasvukohtiin muodostuneesta kaarnasta sekä pienemmistä korkkihuokosista, joiden kautta kaasut pääsevät liikkumaan muutoin tiiviin kuoren läpi. Koivun kuoren valkoinen väri johtuu puolestaan sen sisältämästä betuliinista. Betuliini kuuluu triterpeenihin, jotka toimivat kasvien suojana niille haitallisia eliöitä vastaan. Siihen kysymykseen miksi betuliini on valkoista, ei kukaan taida osata varmuudella vastata, mutta väliäkö sitten sillä.”¹³⁹

Maisemallinen arvo on luonnonmuistomerkkien ehkä helpoimmin käsitettävä arvo. Suurin osa niistä sisältää juuri maisemallisia arvoja, mutta usein maisemallisesti arvokas kohde sisältää myös monia muitakin arvoja.

¹³⁹ Lauharo, Kristin: Puulajipuiston facebook-sivu. Koivun monet kuviot - simpukat ja lepakot, 8.2.2015. <<https://www.facebook.com/Puulajipuisto/photos/a.257088374419327.60518.241009019360596/628684480593046/?type=3&theater>>.

4.3.2 Biologiset ja ekologiset arvot

Luonnonmuistomerkkien sisältämiä tärkeitä tieteellisiä arvoja ovat myös biologiset ja ekologiset arvot. Näiden arvojen takia luonnonmuistomerkit on aina liitetty samaan tilastoon luonnonsuojelualueiden kanssa.

Vanhat ja lahot puut ovat tärkeä osa luonnon monimuotoisuutta. Ne tarjoavat runsaasti ravintoa ja suoja- sekä pesäpaikkoja linnuille ja muillekin pikkunisäkkäille. Myös useat sienet tarvitsevat lahoa puuta. Etenkin ontoilla puilla on luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen suurta merkitystä, sillä ne tarjoavat pitkäikäisen ekologisen lokeron monille eliöille. Niissä elää runsaasti hyönteisiä ja hämähäkkejä ja kolopesijät saavat niistä mainioita pesäpaikkoja. Yksittäinen, vanha puu voi olla jollekin lajille koko maailma. Monet lahoppuilla elävät lajit ovat uhanalaisia juuri harvinaistuneen elinympäristön takia – tämä seikka korostuu etenkin kaupunkiympäristössä.¹⁴⁰ Vaikka luonnonmuistomerkkinä rauhoitettu puu olisi siis jo romahtanut, sillä on vieläkin ekologista arvoa runsaasti jäljellä.

Harvinaisuudella tarkoitetaan myös puiden erikoismuotoja, jotka ovat kaikki luonnonoikkuja. Erikoisia ovat myös yhteen kasvaneet puut. Suomessa on tiettävästi vain yksi puu, jossa kuusen latva on kasvanut kiinni männyn runkoon. Tätä Mynämäen ja Nousiaisten rajamailla, yksityisellä metsämaalla kasvavaa, erittäin harvinaista yksilöä ei kuitenkaan jostain syystä ole koskaan erikseen rauhoitettu. Puun tiedetään kasvaneen paikallaan jo ennen sotia¹⁴¹. Rauhoittamattomuudesta huolimatta kohdetta voidaan kuitenkin pitää arvokkaana ja harvinaisena luonnonmuistomerkkinä. Monia puita on rauhoitettu myös harvinaisina lajeina, kuten luonnossa esiintyvät kynäjalavat, vuorijalavat ja saariston metsäomenapuut.

Kalasääksien pesäpuut ovat rauhoitettuja siitä yksinkertaisesta syystä, että sääksille toivotaan mahdollisimman pitkäaikaisia pesäpuita, eikä niiden pesintää haluta häiritä. Myös muutamia mäyrän tai ketun kallioisia pesäkoloja on rauhoitettu ekologisin perustein luonnonmuistomerkeiksi¹⁴² – näissä kohteissa on tiedetty pesineen kyseisiä eläimiä perimätietojen mukaan vuosikymmenien ajan.

¹⁴⁰ Kiema, Niemelä, Terho 2012, s.14.

¹⁴¹ Soikkeli, Martti: Männyn ja kuusen yhteiselossa molemmat voivat huonosti. HS, 10.1.1998.

¹⁴² Haapanen & Rassi 1978, 170

4.3.3 Kulttuurihistorialliset arvot

Kulttuurihistorialliset arvot ovat myös tärkeitä tieteellisiä arvoja. Kulttuuriperintö on käsitteenä hyvin laaja, mutta useasti luonnonmuistomerkeistä voidaan sanoa, että ne sisältävät julkisellisesti tai yhteisöllisesti tunnustettuja ja virallisesti suojeltuja aineellisen tai aineettoman kulttuurin jälkiä, joilla on merkitystä jopa kansallisesti¹⁴³. Kulttuuriperinnön tutkimiseen erikoistuneen australialaisen arkeologi Laurajane Smithin mukaan kaikki perintö on periaatteessa aineetonta, koska vasta kohteisiin liitetyt arvot tekevät kohteesta kulttuuriperintöä.¹⁴⁴ Unescon vuonna 2003 solmitun yleissopimuksen mukaan aineetonta kulttuuriperintöä ovat suulliset perinteet, esittävät taiteet, sosiaaliset käytännöt, rituaalit ja juhlallisuudet, luontoa ja maailmankaikkeutta koskevat tiedot ja käsitykset sekä perinteiset käsityötaidot.¹⁴⁵ Euroopan neuvoston kulttuuriperinnön yhteiskunnallista merkitystä koskevassa puitesopimuksessa kulttuuriperintö määritellään seuraavasti:

*”Menneisyydestä periytyneitä ihmisille yleensä positiivisia resursseja, joita ihmiset tunnistavat arvojensa, uskomustensa, tietonsa ja perinteidensä heijastumaksi ja ilmaisuksi niiden omistuksesta riippumatta. Siihen kuuluvat ne ympäristön ominaisuudet, jotka johtuvat ihmisten ja paikkojen historiallisesta vuorovaikutuksesta.”*¹⁴⁶

Tämä määritelmä sopii myös erittäin hyvin useille vanhoille, luonnonmuistomerkeiksi rauhoitetuille kohteille ja etenkin tarinoille kohteiden takana.

Luonnonmuistomerkkeihin liittyy useasti jokin tarina, jonka perusteella kohde herättää uteliaisuutta. Näitä tarinoita luonnonmuistomerkkien taustalta – aineetonta kulttuuriperintöä – ei ole yleensä julkaistu luonnonmuistomerkkien vanhoissa luetteloissa. Vanhoissa luetteloissa on ainoastaan merkitty ruksilla kohteet, joilla on kulttuurihistoriallista arvoa.

¹⁴³ Haanpää, Kivistö ja Tuomi-Nikula, 2013,15.

¹⁴⁴ Haanpää, Kivistö ja Tuomi-Nikula, 2013,19.

¹⁴⁵ Haanpää, Kivistö ja Tuomi-Nikula 2013, 18.

¹⁴⁶ Haanpää, Kivistö ja Tuomi-Nikula 2013,14.

Ympäristöministeriön julkaisussa ”Luonnonsuojelulain nojalla rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit” mainitaan, että ”*tähdellä merkityillä kohteilla on myös historiallista ja/tai kansantieteellistä arvoa*”. Tarinoita ei ole kuitenkaan avattu yhtään enempää. Tässä kohdalla saa sellaisen vaikutelman, että luonnonsuojelulaki ja kulttuurihistorialliset arvot eivät aina kohtaisi. Kohteiden taustalla olevien tarinoiden luulisi olevan juuri niitä asioita, mitkä ihmisiä erityisesti kiinnostaisivat. Luonnonmuistomerkin kulttuurihistoriallinen arvo – silloin kun se on tiedossa – voi tuottaa hienon, historian siipien havinaa kuiskailevan elämyksen.

Hyvänä esimerkkinä kulttuurihistoriallisesti merkittävästä luonnonmuistomerkestä voi mainita Lönnrotinpetäjän. Kiteen Kesälahden Hummovaaralla sijaitseva Lönnrotinpetäjä on rauhoitettu Metsäntutkimuslaitoksen päätöksellä luonnonsuojelulain perusteella vuonna 1959. Tässä petäjässä yhdistyvät monella tavalla useat luonnonmuistomerkkien arvot. Puu on ikivanha, suuri ja näyttävä eli maisemallisesti vaikuttava. Päälimmäisenä on kuitenkin suuri kulttuurihistoriallinen arvo – puun juurella on taltioitu kansalliseepoksemme Kalevalan tarinoita. Legenda Lönnrotinpetäjän alkuperästä – ajalta kauan ennen Lönnrotia ja Kalevalaa – on myös taltioitu SKS:n kansanrunousarkistoon. Se on ollut – ja on edelleen – Kainulaisten suvun sukupuu.¹⁴⁷

Lönnrotinpetäjä on edelleen – kuin ajan hammasta uhmaten – hyväkuntoinen ja voimissaan. Marko Leppänen kirjoittaa blogissaan syyskuulta 2014 Lönnrotin petäjästä¹⁴⁸. Leppäsen huomio luonnon ja kulttuurin rajapinnasta on osuva.

¹⁴⁷ SKS KRA. Hautala, J. Hermannin Kainulaisten muistelu Lönnrotinpetäjästä. 1938, Paikallistarinat 784.

¹⁴⁸ Leppänen, Marko: Ollinkiveltä Lönnrotinpetäjälle: nostalgia ja luonnonmuistomerkeistä, 26.9.2014. <esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/search?q=nostalgia+ja+luonnonmuistomerkeist%C3%A4>.

” Seuraava kohteemme on Kiteen Kesälahdella, tarkemmin Hummovaaralla. Ollessaan ensimmäisellä runonkeruumatkallaan 1828 Elias Lönnrot kohtasi samaisella ”Humuvaaralla” suuren runonlaulajan, Juhana Kainulaisen. Miehet istuivat kulttihongan juurelle, pakisivat ja naukkailivat. Aiemmt sukupolvet olivat ripustaneet petäjään karhunkalvoja, mutta nyt puu olisi palveleva laulupuuna. Temppelimäisenä se tarjosi Kainulaiselle rohkeutta ja inspiraatiota. Sen läsnäolossa hänen oli hyvä ja sovelias esittää väkevempiäkin loitsuja. Ja niin hän teki. Vierähti päivä, tummeni ilta ja lensi vielä päivä toinenkin – ja tuon tuost puhkesi lauluun Kainulainen, lyhytkasvuinen petäjänjuurelainen. Yhteensä herkün tiedemiehen nopea sulkakynä tallensi puolensataa runoa. Mukana oli eepisiä jatkoja ja katkelmia Sampo-runoista ja kultaneidon taonnasta, mutta niitäkin iskevempi oli Lemminkäisen virsi. Sen pohjalta hahmottui Kalevalaan yksi sen pääsankareista. Lönnrot piti Kainulaisen kohtaamista ensimmäisen keruuretkensä merkittävimpinä kokemuksena. Mänty on varmasti palannut hänen mieleensä monet kerrat Lemminkäisen osuuksia Kalevalaan sovitettaessa. Kalevalan ensipainoksesta tulee ensi vuonna 180 vuotta. Niin eepoksen kerääjä kuin runonlaulajat ovat tomuna. Mutta Hummovaaran petäjä ei ole moksiskaan. Se vain jatkaa keväiden, kesien, syksyjen ja talvien todistamista; se on ikivihanta havujaan syvemmin. Se on yksi niitä paikkoja maailmassa, missä luonnon ja kulttuurin rajat häilentyvät, kunnes niitä on vaikea nähdä.”

Puulajipuisto-blogissaan Kristin Lauharo käsittelee usein juuri kohteiden historiaa mielenkiintoisella tavalla. Blogista löytyy useita ”Jos tämä puu osaisi kertoa” – tyyliisiä tarinoita, joissa fakta ja toisinaan fiktiokin sekoittuvat lukijaa miellyttävällä tavalla. Jutut käsittelevät huomattavan usein unohdettuja kohteita, jotka aiemmin ovat olleet paikallisesti hyvin tunnettuja. Tällaiset kohteet sijaitsevat usein tyhjenevissä maaseutupitäjissä, aiemmin vilkkaiden kulkuväylien varsilla. Lauharo on myös aiheellisesti kiinnittänyt huomiota siihen tosiasiaan, että uusia, ihmisille merkityksellisiä puita ja tarinoita niiden taustalle ei enää tahdo syntyä. Puulajipuiston tarinoissa on mainintoja myös jo kelottuneista/romahtaneista puista, joiden rauhoituspäätökset on saatettu jo purkaa. Esimerkkinä Urjalan mänty:

”Urjalan Ilolan mänty on Lounais-Hämeen vanhin rauhoitettu luonnonmuistomerkki. Mänty rauhoitettiin 31.7.1947 ja sen arveltiin olevan rauhoitusvuonnaan jo neljättäsataa vuotta vanha. Ilolan mänty on kokenut kovia ennen vanhuutensa rauhoitusvuosia. Vuonna 1918 joukko ohikulkevia punakaartilaisia kokeili männyn kylkeen kivääriensä tehoa. Punakaartilaisten luodit eivät läpäisseet paksua runkoa, vaikka siihen ammuttiin 20 laukausta. Luotien aiheuttamat arvet näkyvät yhä keloutuneen puun kyljessä. Mäntyä ei siis saatu hengiltä, mutta huonompi tuuri kävi paikalle ilmestyneelle läheisen talon koiralle, jonka kaartilaiset ampuivat puun viereen. Kyseisen talon isäntä haki myöhemmin puulle rauhoituksen ja hänen jälkeläisensä ovat pitäneet sen jälkeen puusta huolta.

Petäjäkään ei elä ikuisesti, joten Ilolan männyn viimeiset neulaset tippuivat maahan 1980-luvulla. Nykyisin paikalla on komea kelo, jonka ympärysmitta tämänpäiväisessä mittauksessani oli 268 cm. Mänty kuitenkin kutistuu keloutuessaan ja paksu kilpikaarma tippuu pois, joten Ilolan mänty on ollut viimeisinä elinvuosinaan paljon kookkaampi. Nämä ihmisille merkittävät puut, joihin liittyy myös tarinoita, alkavat olla jo aika vähissä. Mikähän siinä lienee syynä, että uusia ei enää tahdo tulla.”¹⁴⁹

Lauharo kiinnittää aiheellisesti huomiota siihen, että uusia kulttuurihistoriallisesti merkittäviä puita ei tosiaan tule nykyisin ainakaan samanlaisin perustein kuin joskus ennen. Syitä on monia; valtaosa väestöstä asuu kaupungeissa ja yhteys luontoon on heikompi kuin ennen. Omia pihapiirejä ei ole ja jos on, niin ne ovat hyvin pieniä verrattuina entisaikojen mautilojen miljöisiin - sukupolvelta toisille siirtyviä maa-alueita on entistä vähemmän. Muuttaminen paikkakunnalta toiselle on yleistä ja ihmisille ei välttämättä ehdi syntyä sellaista paikkaidentiteettiä, joka muodostuisi vanhoista, tutuista kohteista omassa asumisympäristössä. Uhri- ja muidenkin pyhien puiden aika alkaa olla vääjäämättä ohi – puut eivät ole ikuisia ja viimeiset tunnetut pyhät puut ovat kaikki jo hyvin iäkkäitä. Mutta vaikka puut katoavat, tarinat saattavat jäädä elämään. Urjalan männyn luona sattuneita traagisia tai vaikka jollain positiivisella tavalla merkittäviä tapahtumia voi silti tapahtua edelleen. On tietysti sattumanvaraista, tapahtuuko jotain suurta juuri jonkun tietyn luonnonmonumentin läheisyydessä. Jos näin tapahtuu, on täysin ihmisistä kiinni, rauhoitetaanko tapahtumien muistoksi luonnonkohde, pystytetäänkö erillinen muistomerkki vai tehdäänkö tapahtumien muistoksi ylipäätään yhtään mitään.

Merkityksellisiä puita löytyy kuitenkin esim. kaupungeista. Vanhat puistopuut saattavat olla kaupunkien asukkaille hyvinkin tärkeitä, entisaikojen pihapuiden tapaan. Aina, kun kaupungeissa joudutaan poistamaan vanhoja puita vaarallisen lahoina tai tieremonttien tieltä, niin joku pahoittaa mielensä. Näistä on paljon esimerkkejä varsinkin suurimmista kaupungeista. Puiden poistot on aina osattava perustella hyvin. Joskus puistopuita romahtaa myös myrskyissä ja silloinkin ne herättävät tunteita.

¹⁴⁹ Lauharo, Kristin: Puulajipuiston facebook-sivu, Ilolan mänty, 1.12.2014.
<<https://www.facebook.com/Puulajipuisto/photos/a.257088374419327.60518.241009019360596/592782540849907/>>.

Helsingin keskustassa sijainnut Lasipalatsin salava romahti talvimyrskyssä 30.12.2003. Puun romahtaminen herätti valtakunnanlaajuista huomioita ja helsinkiläiset surivat puutansa kuin vanhaa ystävää. Puusta koottiin jopa muistojulkaisu, johon jokainen sai lähettää omia muistojaan tuosta piilipuusta, jonka ”ympärielle Helsingin keskusta oli rakennettu”¹⁵⁰. Lasipalatsin salavana tunnettu isoriippasalava (*Salix x rubens*) oli istutettu vuonna 1830 Henrikin bulevardin (myöh. Heikinkatu) varteen. Puu oli keskeisen sijaintinsa ansiosti olennainen osa Helsingin keskustaa 1800–1900-luvuilla ja tärkeä maamerkki, jonka lähes jokainen pääkaupungissa vierailut oli nähnyt.¹⁵¹ Puu oli rauhoitettu Helsingin kaupungin rahakamarin päätöksellä vuonna 1924 ja se oli ensimmäinen kaupungin rauhoittama luonnonmuistomerkkipuu. Tutkimukseni loppuvaiheessa kävi ilmi, että se ei ollut siis varsinaisesti luonnonsuojelulain nojalla Lääninhallituksen rauhoittama. Puu tunnettiin kuitenkin luonnonmuistomerkkinä ja sen vuoksi otin sen kuitenkin tähän tutkimukseen esimerkiksi. Puun häviäminen kaupunkikuvasta vuonna 2003 synnytti paljon keskustelua ja lopulta päädyttiin siihen, että puun paikalle istutettiin kaatuneesta puusta otetusta pistokkaasta kasvatettu uusi isoriippasalava vuonna 2011. Puu on siis biologisesti sama, vanha isoriippasalava – sille vain tehtiin välillä uudet juuret. Uudella puulla ei kuitenkaan ole rauhoituspäätöstä, ainakaan toistaiseksi.

Lasipalatsin vanhasta salavasta on ehkä olemassa enemmän henkilökohtaisia, kirjoitettuja muistoja kuin mistään muusta suomalaisesta puuyksilöstä. On tavallista ja ymmärrettävää, että vanhoja puistoja uudistettaessa juuri vanhojen puiden poisto herättää voimakkaita tunteita – olkoonkin, että asiantuntijat olisivat todenneet puiden olevan romahamisvaarassa ja vaaraksi puistojen käyttäjille. On täysin luonnollista reagoida, jos jokin itselle tärkeä, vuosikymmeniä vanha elementti maisemasta tuhoutuu. Siinä herää väkisinkin kysymyksiä: Eikö mitään olisi tehtävissä? Vastuu rauhoitetunkin puun kunnosta on viimekädessä kuitenkin aina maanomistajalla eli julkisilla alueilla viranomaisilla ja yksityisalueilla tontin omistajilla. Jälkiviisaasti voi todeta, että Lasipalatsin salavan tapauksessa puuta suojeltiin ehkä liiankin pitkälle – oli silkkaa tuuria, että kukaan ei jäänyt erittäin vilkkaasti liikennöidyllä alueella sijainneen romahtavan puuvanhuksen alle.

¹⁵⁰ Vanhan piilipuun alla 2004.

¹⁵¹ Vanhan piilipuun alla 2004.

Suomessa on myös runsaasti paikallisesti tunnettuja kulttuurihistoriallisesti arvokkaita luonnonmuistomerkkejä, joita ei ole koskaan rauhoitettu. Ne ovat samantyyppisiä kuin rauhoitetut kohteet, mutta niistä ei ole olemassa mitään karttamerkintöjä eikä rauhoitustietoja. Usein pitäjässä saattaa olla vanha uhri/haltijapuu, jota ei löydy kartalta. Syy saattaa olla se, että näitä kohteita ei ole koskaan tarvinnut erikseen rauhoittaa, sillä kunnioitus niitä kohtaan on ollut niin suurta, ettei mitään uhkia niiden olemassaololle ole nähty. Syy voi olla myös sellainen, että esim. jonkin kohteen lähistölle on joskus kaavailtu rakennusta, eikä kohdetta ole sen takia haluttu rauhoittaa ja sittemmin rakennushanke onkin rauennut. Näistäkin kohteista olisi myös hyvä saada ainakin paikkatiedot rekisteröityä ja kulttuuriperintö talteen – niin kauan kuin sitä on.

Vanhoista valokuvista näkee hyvin, että puut eivät ole ikuisia ja tarinat saattavat todella unohtua puiden elinkaaren lopussa. Myös kivien osalta muistot saattavat ennen pitkää unohtua, vaikka kohteet eivät mihinkään katoaisikaan. Hattulan Lahdenpohjasta tunnetaan niin sanottu miekanhiontakivi¹⁵². Miekanhiontakivi on Suomessa todella erikoinen kohde. Niitä tunnetaan vain seitsemän, joista kuusi sijaitsevat Kanta-Hämeessä ja yksi, hijattain löydetty Koillis-Savossa¹⁵³. Lahdentaan kivi on rauhoitettu sekä muinaisjäännöksenä että luonnonmuistomerkkinä. Kulttuuriperinnön unohtuminen viittaa kohteen hyvin korkeaan ikään.

4.3.4 Yhteisölliset arvot

Yksi selitys on kohteiden merkitys ihmisen paikkaidentiteetin kannalta. Pihapuihin liittyy usein rakkaita muistoja jo vuosikymmenien takaa – aineetonta kulttuuriperintöä sekin. Nykyinen kiireinen elämäntapa ja ihmisten muuttaminen työn perässä saattavat olla osatekijänä siihen, ettei lähiympäristön historiaa välttämättä tunneta – tai sitten se ei kiinnosta samalla tavalla kuin joskus ennen. Paikallinen yhtenäisyys ei ole samanlaista kuin ennen ja viestinnän sekä globaalistumisen voimakkuus saa aikaiseksi ”ajan ja paikan yhteen punoutumista”.¹⁵⁴

¹⁵² Jutila, Heli: Hattulan luonnonmuistomerkit. 2016, 22.

<www.hameenlinna.fi/pages/215561/HattulanLuonnonmuistomerkit_pienennetty.pdf>.

¹⁵³ Karhunen, Antti: Juankoskelta löytyi harvinainen muinaisjäännöös. 18.5.2015, YLE Tiede 2016.

<yle.fi/uutiset/3-8887751>.

¹⁵⁴ Massey 2008, 127.

Kaukomatkailun kasvaminen aina 1960-luvulta saakka on mahdollisesti saanut aikaiseksi tunteen, että elämysten saaminen on mahdollista vain kaukana kotoa – lomamatkoistahan puhutaan paljon tuttavien kesken. Luontomatkailu kohdistuu usein alueille, joissa on mahdollisimman paljon nähtävää - jotain todella hienoa ja ainutlaatuista, erilaista kuin kotimaassa. Tästä saattaa aiheutua luonnolle kuormitusta, kun kohteisiin pitää mennä autolla tai lentäen, usein vielä mahdollisimman koskemattomille alueille.¹⁵⁵ Olisiko syytä jälleen opetella katsomaan ja arvostamaan lähellä olevaa – matkailussahan lienee kyse on kuitenkin halusta ja kyvystä nähdä vapaa-ajalla itselle vieraassa ympäristössä uusia asioita, korostuneesta uteliaisuudesta sekä halusta vaihtelun kokemiseen. Itselle vieras ympäristö ei välttämättä kuitenkaan ole kuin kävelymatkan päässä.

”Historiansa tuntevalla on myös tulevaisuus!” - vanha toteamus pitää edelleen hyvin paikkansa. Juuriensa tunteminen on niin henkilölle kuin yhteisöllekin tärkeää, mutta kykyä tunnistaa muuttuvia yhteiskunnallisia tarpeita toki tarvitaan. Ympäristöt, joissa ikiaikaiset luonnonkohteet sijaitsevat, ovat kuitenkin henkisesti korvaamattoman arvokkaita. Kovalainen ja Seppo toteavat kirjassaan Puiden kansa: *”Maailma, jossa kaikki on uutta, nuorta, vasta ostettua, vailla merkkiäkään ennen meitä eläneistä, on kuin samea peili, josta heijastuu vain haalea varjo olemuksestamme.”*¹⁵⁶

Paikkaidentiteetti muodostuu muistojen ja paikkojen varaan, kun paikoille annetaan, paikoista kuullaan tai paikat saavat merkityksiä. Vaikka paikkaidentiteetti muuntuu ja kehittyy jatkuvasti, on ainakin osa siitä jotain pysyväksi koettua ja siksi erityisesti turvallisuudentunnetta edistävä tekijä. Paikkaan kiinnittyminen tapahtuu elämisen kautta¹⁵⁷. Kun aikaa kuluu, alueen ympäristön elementeistä alkaa kehittyä ihmiselle henkilökohtaisia identiteettisymboleita; varsinkin silloin, jos niihin kiinnittyy myönteisiä muistoja. Muistitiedon avulla saamme yhteyden menneisyyden tapahtumiin ja asioihin, joita haluamme muistaa ja joita on mielestämme tärkeä siirtää eteenpäin. Luonnonmuistomerkeistä on usein olemassa paljon muistitietoa ja niiden kaltaiset kohteet toimivatkin usein paikallisina muistin paikkoina, kuten teoksesta ”Vanhan piilipuun alla” voi hyvin päätellä.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Hemmi 2005, 322.

¹⁵⁶ Kovalainen & Seppo 1997, 9.

¹⁵⁷ Haarni, Karvela, Koskinen ja Tani 1997, 17.

¹⁵⁸ Vanhan piilipuun alla 2004.

Muutoksia paikoissa, joihin liittyy varsinkin hyviä muistoja, on usein hankalaa hyväksyä. Maisema on kuitenkin prosessi, jossa ei ole alku- tai päätepisteitä – pysyvää on ainoastaan jatkuva muutos. Muutos voi olla nopeaa tai hidasta, pysyvää tai väliaikaista. Pysyvä maiseman muutos voi olla esim. avohakkuu, koska hakkuukypsän metsän ikä vertautuu helposti ihmisen ikään. Muutoksia voivat olla myös uudisrakennukset tai vanhojen rakennusten purkaminen tai uusi tienlinjaus. Vanhoja luonnonmuistomerkkejä poistettaessa on hyvin ymmärrettävää, että juuri paikalliset reagoivat asiaan tunteella. Maiseman muutos on silloin nopeaa.

ELY-keskuksen arkistoissa olevien rauhoitusasiakirjojen perusteella luonnonmuistomerkkien rauhoitusanomuksissa on ollut usein kyse siitä, että yksityinen maanomistaja on halunnut rauhoittaa vanhan puun, joka on omassa pihapiirissä tai oman pellon reunalla. Rauhoituksilla halutaan toisaalta kunnioittaa vanhaa, rakasta pihapuuta, mutta myös konkreettisesti varmistaa se, että puu ei tulevaisuudessa jäisi esim. levennettävän tien alle tai jos aluetta ollaan tulevaisuudessa kaavoittamassa, niin puu jätettäisiin rauhaan. Omasta ei haluta luopua - turvallisuudentunne saattaisi kärsiä, jos vanha paikkaidentiteetin peruspilari poistuisi. Ihmisillä on yleensä jonkinlainen tahto säilyttää oman, eletyn ympäristön muistoja. On kenties turvallisempaa elää seudulla, jossa voi nähdä jälkiä ajan jatkumosta.

Blogissa ”Esoteerinen maantiede ja periferiaterapiaa” blogisti Marko Leppänen kuvailee omien havaintojensa mukaan luonnonmuistomerkkien merkityksen katoamista:

*”Luonnonmuistomerkit ovat jääneet suuren yleisön huomion ulkopuolelle jo kauan sitten. Siinäkin mielessä niiden olemuksessa on nostalgiaa. Luonnonmuistomerkeistä useimmat ovat kuitenkin edelleen olemassa ja käsin kosketeltavissa. Niissä on selittämätöntä katoamattomuuden tuntua - se on illuusiota, mutta ylisukupolvisuus on aitoa. Jotain on ollut ennen meitä ja on jäävä meidän jälkeen. Patinoitunutta on itse luonnonmuistomerkin käsite, samoin käytännöt kohteiden ympärillä. Niitä tuskin enää pahemmin perustetaan tai merkitään opaskarttoihin. Kiireen ja valtavyölyien kohinasta niiden luokse pysähdytään entistä harvemmin.”*¹⁵⁹

¹⁵⁹ Leppänen, Marko: Ollinkiveltä Lönnrotinpetäjälle, 26.9.2014.
<esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/search?q=nostalgia+ja+luonnonmuistomerkeist%C3%A4>.

Leppäsen mukaan ennen, vielä sotien jälkeen, paikalliseksi ylpeydeksi riitti seudun koontumismäki tai jokin luonnonhistoriallinen kohde, kuten harju, hiidenkirnu, lähde tai vanha puu. Paikkoja saatettiin käydä katsomassa pitkienkin matkojen takaa. Leppänen toteaa blogissaan: ”Arvostusta osoitettiin käymällä kohteella - tyylillä ja pieteetillä; pyhäpuvussa, eväskorin kera ja ehkä laulunsäkeeseen valmistautuen - kuten myös opastamalla rinta rottingilla matkalaiset sen luo sekä tekemällä rakenteita kohteen erityisyyttä osoittamaan ja visiittejä helpottamaan.” Koska tämän tyyppistä kohteiden arvostusta ei enää juuri ole, se tarkoittaa myös sitä, että jo olemassa olevien kohteiden kulttuurihistoriallien arvo on ja pysyy, mutta se ei ainakaan enää kasva samalla tavalla kuin ennen.

Syitä paikallisten kohteiden unohtamisille voi olla monenlaisia. Pääimmäisenä on luultavasti ihmisten nopea liikkuminen paikasta toiseen. Elinpiirit ovat huomattavasti laajempia kuin entiset kylänraitit ja sukupolvilta toisille siirtyviä asuinpaikkojakin on vähemmän. Tukipilareita ei ehkä haeta enää lähiympäristöstä vaan laajemmalta alueelta.

4.3.5 Elämykselliset arvot

Muita luonnonmuistomerkkeihin liittyviä arvoja ovat myös elämykselliset arvot. Elämys on kokemus, johon yhdistyy innostusta ja harmoniaa. Elämysmatkailu on ollut jo pitkään suosittu teema matkailumarkkinoinnissa. Merkittävimpiä elämyksen ominaisuuksia ovat kokemuksen positiivisuus, hetkellisyys ja yksilöllisyys - joskus myös yhteisöllisyys ja kokemuksen jakaminen ovat merkittäviä asioita¹⁶⁰. Luonnonmuistomerkkeillä saattaisi joissain tapauksissa olla potentiaalista vaikutusta kuntien nähtävyyksinä. Silloin kohteen taustalta pitäisi kuitenkin löytyä hyviä tarinoita tai kohteen pitäisi olla erityisen näyttävä.

Kesäkuussa 2015 Berkeleyn yliopistossa tehdyssä tutkimuksessa ”Journal of personality and social psychology” tutkimusta johtaneet Paul Piff ja Dacher Keltner pohtivat tutkimuksessaan, että individualistisen kulttuurin nousulla saattaa olla yhteyttä siihen tosi-asiaan, että ihmiset kokevat ylevyyttä yhä vähemmän.

¹⁶⁰ Hemmi, 2005, 393.

Kuva 4. Keisarinmänty. Terho Marttila 2012.

Ihmiset liikkuvat vähemmän luonnossa, kaupungeissa ei näe yöllistä tähtitaivasta ja kollektiiviset rituaalitkin ovat vähentyneet.¹⁶¹ . Siitä huolimatta ihmisten riippuvuus luonnosta jatkuu ja jopa voimistuu. Euroopan kaupungeissa on nähtävissä paluumuuttoa maalle siksi, että kaupungeista puuttuu viheralueita.

Samat asiat ovat nähtävissä myös Suomessa – ihmiset ovat kaupungistumisen myötä vieraantumassa luonnosta, vaikka Suomen pinta-alasta noin 80 prosenttia on metsää. Piffin ja Keltnerin mukaan jylhyden ja ylevyyden kokemukset saavat ihmisen näkemään itsensä oikeassa mittasuhteessa niin ympäröivään maailmaan kuin ihmiskuntaankin.¹⁶²

Luonnonmuistomerkit herättävät myös ylevyydentunteita. Marko Leppänen kuvailee hienolla tavalla ylevyydentunnetta vieraillessaan Keisarinmännyllä 2008:

”Havukupoli on kuin temppeli. Oksisto pursuaa voimakkaan suihkulähteen tavoin ja laskeutuu yltäkyläisenä vihervyörynä alas, ulottuen aina maahan asti. Kauempaa kupoli näyttää ikäänkuin se koostuisi kymmenistä itsenäisistä puista, jotka kasvavat ylösalaisin ja syleilevät toisiaan sulassa sovussa. Alkukesän kasvuspurtti koskee myös Keisarinmäntyä: se pukkaa uutta heleää vuosikasvua kuin nuoruuden vimmallalla eikä näytä surevan radion toistamaa ennätyskuivuutta.

Ylevän tuntua ei tarvitse hakea, se puskee solujen läpi. Kulkija empii tiheän oksaverhon äärellä, mutta ei malta kiusausta astua hämärään huvimaajaan. Vasta nyt paljastuu männyn todellinen valtavuus. Tokko sen rungon ympäri ylittäisi edes kolmen aikamiehen levitetyt kädet (ympärysmittaa lieinee viisi metriä). Puun iästä ei ole tietoa, mutta ihmisen ja tämän valtakuntien aikahorisontin se ylittää kevyesti vihellellä. Olihan se nimittäin huomiota herättävän komea jo vuonna 1783, kun sen alle keksi asettautua kuningas Kustaa III:n päivällisseurue.”¹⁶³

¹⁶¹ Dietze, Feinberg, Keltner, Piff, Stancato 2015.

¹⁶² Dietze, Feinberg, Keltner, Piff, Stancato 2015.

¹⁶³ Leppänen 2008. Keisarinmänty: esoteerisen maantieteen retkiraportti.

<<http://esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/2008/08/keisarinmnty-esoteerisen-maantieteen.html>>

Matkailuelämyksissä on aina mukana kaupallisuus. Jorma Hemmin mukaan luontomat-
kailuun liittyvä elämyksen määritelmä on ”kaupallisesti tuotteistettu positiivinen mat-
kailuelämys”. Matkailuelämykset ovat matkailuelinkeinon tuotteita, mutta elämyksiä ei
voi sellaisenaan myydä – voidaan ainoastaan tarjota lupaus emotionaalisesta kokemuk-
sesta.¹⁶⁴

Luonnonmuistomerkit tuskin pelkästään toimisivat matkailukohteina, mutta niillä voisi
luoda paikkakunnalle vetovoimaa muiden mielenkiintoisten kohteiden ohella. Ne saat-
taisivat toimia esimerkiksi lomalaisten päiväpatikkaretkien kohteina. Nykyisin hyvin
suosittu geokätköilyharrastus on tuonut monia luonnonmuistomerkkejä uudestaan ih-
misten tietoisuuteen. Kätköpaikat sijaitsevat useasti joissain puoliksi unohdetuissa ym-
päristöissä, joihin ei yleensä tule mentyä ilman erityistä syytä. Luonnonmuistomerkit ja
etenkin muinaisjäännökset ovat suosittuja kätköpaikkoja, mutta on muistettava, että
kätköjä tehdessä täytyy kunnioittaa kohteiden herkkiä ympäristöjä ja varoa urbaania
eroosiota kohteiden välittömässä läheisyydessä. Yleensä kätköt on sijoitettu johonkin
pienen näköetäisyyden päähän varsinaisista kohteista – kuitenkin niin, että kohde tulee
samalla huomioitua. Parhaimmillaan kätköilyharrastus tuottaakin elämyksiä - yllätyk-
sellisissä olosuhteissa, tavanomaisesta poikkeavasta ympäristössä, joka tosin voi olla
myös omaa lähiympäristöä. Geokätköilyssä on mukana myös kätkön löytämisen riemu.
Harrastus onkin tavallaan löytöjen ja elämysten keräämistä.

Näistä edellä mainituista syistä mm. luonnonmuistomerkeistä ja luonnonsuojelualueista
kiinnostuneita retkeilijöitä voisi olettaa riittävän tulevaisuudessakin.

¹⁶⁴ Hemmi 2005, 394.

5. LUONNONMUISTOMERKKIEN REKISTERI

Suunniteltaessa uutta luonnonmuistomerkkirekisteriä on hyvä selvittää aluksi, mistä tietoa kannattaa lähteä etsimään. Ongelmana on se, että tiedot luonnonmuistomerkeistä ovat pirstaloituneena useissa eri arkistoissa. Läheskään kaikkea tietoa ei ole saatavilla pelkästään yhdestä arkistosta, joten tiedon keräämisessä on suuri työ. Lisähaastetta tehtävään tuo muuttunut luonnonsuojelulaki ja rauhoitusprosessin siirtyminen valtiolta kunnille 1990-luvulla. Kuntien tilastointi ei ole välttämättä yhdenmukaista verrattuna aiempiin, koko maan kattaviin tilastointiin.

5.1 Kuntien arkistot

Kuntien arkistot ovat luonnonmuistomerkkejä koskevien asiakirjojen alkulähde ¹⁶⁵. Kunnallisten arkistojen organisaatiomallit varmasti vaihtelevat - pienissä kunnissa keskusarkisto voi olla yksi huone ja isommassa kunnassa kokonainen arkistolaitos. Arkistojen tehtävä on kuitenkin kaikkialla samanlainen. Niissä säilytetään pysyvästi kunnan toimintaa kuvaavien, pysyvästi säilytettävien asiakirjojen kokonaisuutta. Kuntien arkistoista pitäisi löytyä kattavasti kaikki luonnonmuistomerkkejä koskevat asiakirjat kunnan alueelta aina 1920-luvulta nykyhetkeen asti. 1990-luvun alusta nykyhetkeen asti olevia rauhoitusasiakirjoja ei ole tiettävästi arkistoitu mihinkään muualle, kuin kuntien omiin arkistoihin – tosin osa asiakirjoista löytyy myös ELY-keskuksista. Joillakin kunnilla on ollut tapana lähettää tiedot päätöksistä ELY-keskukseen vanhan tavan mukaan.

Nykyisin kuntien ylläpitämät luonnonmuistomerkkiluettelot löytyvät vaihtelevasti kuntien omilta verkkosivustoilta, useimmiten ympäristö- tai ympäristö ja asuminen - välilehden alta kohdasta luonnonmuistomerkit tai luontokohteet. Tässä on paljon kunta-kohtaisia eroja; toisilla kunnilla on tehtynä erillisiä julkaisuja kohteista, on olemassa myös paikkatietojärjestelmiin perustuvia tietokantoja ja joillain kunnilla kohteista taas ei löydy verkkosivuilta mainintaa lainkaan - vaikka mainintaa ei verkkosivuilla näkyisikään, se ei silti tarkoita sitä, etteikö luetteloa olisi olemassa kunnan arkistossa.

¹⁶⁵ Osara 2015.

Yksinkertaisimmillaan maininta verkkosivuilla voi olla pelkkä lause, jossa luetellaan lyhyesti rauhoitetut kohteet ilman taustatietoja. Luonnonmuistomerkeistä kerrotaan kuitenkin useimmiten se, mitä ne ovat ja usein on tapana mainita myös kohteista kertovat luonnonsuojelulain pykälät. Kohdekuvauksissa kerrotaan yleensä laji, rauhoituspäivämäärä, sijainti ja lyhyt kuvaus kohteesta sekä sen kunnosta. Joskus mainitaan myös kohteiden mittoja ja paikkatiedot. Useilla kunnilla luonnonmuistomerkeistä on koottu oma, tulostettavaksi tarkoitettu verkkojulkaisu, jossa kohteista on valokuvia ja teksteistä selviää tietoja kohteiden rauhoitusten vaiheista sekä nykytilanteesta ja kunnosta.

Esimerkkinä voisi mainita Hämeenlinnan kaupungin julkaisemat, nykyisin kaupungin alueella olevat, myös liitettyjen kuntien luonnonmuistomerkkiluettelot¹⁶⁶. Julkaisuissa on mukana lisäksi naapurikunta Hattula. Hattulan kunnan luonnonmuistomerkkejä esittelevä tuore julkaisu on helmikuulta 2016. Siitä käy hyvin ilmi kaikki kunnan alueelta löytyvät luonnonmuistomerkit sekä muutama kohde, joiden rauhoitusta ollaan jo heikon kunnan takia purkamassa. Hattulan luonnonmuistomerkit-esite on myös helposti tulostettavissa. Verkkojulkaisuja selaamalla saa jo hyvin kattavasti tietoa luonnonmuistomerkeistä.

Helsingin kaupungin verkkosivuilla, välilehdellä asuminen ja ympäristö, on linkki suoraan luontotietojärjestelmään. Siitä voi valita kohteiksi pelkät luonnonmuistomerkit. Kohteet näkyvät ortokuvakartalla sinisinä palloina. Kohdetta klikattaessa avautuu lisätietoja ja jopa kaikkein vanhimmat rauhoituspäätöksetkin ovat luettavissa. Tämän tyyppinen, runsaasti informaatiota sisältävä mutta helppokäyttöinen verkkosivusto tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet jokaiselle kohteista kiinnostuneille. Valtakunnallinen, digitaalinen rekisteri kohteista voisi olla tämän tyyppinen.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Jutila, Heli: Hämeenlinnan luonnonmuistomerkit 2016.

¹⁶⁷ Helsingin kaupungin luontotietojärjestelmä, <<http://kartta.hel.fi/link/3bA6uT>>.

Kuntien omien luonnonmuistomerkkiluettelojen lisäksi verkosta löytyy myös harrastelijoiden kokoamia luonnonmuistomerkkiluetteloita. Harrastelijoiden kokoamissa luetteloissa on usein jonkun kunnan tai maakunnan alueelta löytyvät kohteet paikkatietoineen. Näissä luetteloissa puutteena saattaa olla ajantasaisen tiedon hallinta – tiedot on koottu yleensä avoimesta maastotietokannasta ja siellä saattaa olla kohteita, joita todellisuudessa ei ole enää olemassa. Uusimmat kohteet saattavat myös puuttua. Luetteloiden tekemisen taustalla on kuitenkin suuri määrä työtä, joten harrastelijoiden tekemät luettelot ovat hyviä tausta-aineistoja rekisterin kokoamiselle.

5.2 ELY-keskusten arkistot

ELY-keskusten arkistoista eli entisten Lääninhallituksien ja Ympäristökeskusten arkistoista löytyy kattavasti vanhojen läänien ja maakuntien alueilta luonnonmuistomerkkejä koskevat asiakirjat, yleensä 1990-luvun alkuun saakka. Arkistoista saattaa löytyä myös sitä uudempiakin päätöksiä, mutta vain satunnaisesti. Kaikista vanhimmat päätökset on arkistoitu Maakunta-arkistoihin. Päätökset löytyvät kuntien aakkosellisista arkistoista, joten mukana ovat myös siis jo lakkautetut kunnat. Kuntaliitokset täytyy myös huomioida arkistoja tutkiessa. Aineistot löytyvät samasta kategoriasta luonnonsuojelualueiden päätösten kanssa. Arkistoista löytyvät kaikki luonnonmuistomerkkejä koskevat asiakirjat, anomuksista päätöksiin. Muita mukana olevia asiakirjoja ovat kunnanvaltuuston lausunto, valtion luonnonsuojelutarkastajan lausunto sekä maaomistustodistukset. Usein mukana on myös vanhoja valokuvia sekä piirretty kartta alueesta, missä kohde sijaitsee.

ELY-keskuksen arkisto on maakunnallisesti melko kattava, mutta uusimmat päätökset puuttuvat ja vanhojen päätösten mahdolliset purkamiset 1990-luvun jälkeen puuttuvat myös. Arkisto ei siis ole rauhoituspäätösten suhteen ihan ajan tasalla, mutta suuri osa tiedoista pitää kuitenkin paikkansa.

5.3 Maanmittauslaitoksen maastotietokanta

MML:n maastotietokanta sisältää valtakunnalliset maastotiedot, niiden ylläpidon prosessit, tietotuotteiden valmistuksen ja toiminnan vaatiman infrastruktuurin ¹⁶⁸. Maastotietokantaan on merkitty ne luonnonmuistomerkit, joista MML on saanut tiedon Läänihallituksilta eli ainakin vuoteen 1996 asti. Uuden luonnonsuojelulain myötä kunnat saivat itse päättää rauhoituksista ja tiedon siirtyminen MML:lle päättyi. Tästä seurasi, että maastotietokannasta löytyy heikosti uusimpia, vuoden 1996 jälkeen rauhoitettuja kohteita. Vanhemmat kohteet ovat pääsääntöisesti kartalla, tosin osa kohteista saattaa olla jo tuhoutuneita. Kohteiden tilaa on pyritty päivittämään maastotöiden yhteydessä noin 5–10 vuoden välein ¹⁶⁹. Luonnonsuojelulain muutos vuonna 1996 on hieman sekoittanut luonnonmuistomerkkien luettelointia, vaikka sitä varmasti pyrittiin yksinkertaistamaan. Kuntien luettelointi kohteista ei ole yhtenäistä, kattavaa ja yhtä helposti saatavilla olevaa kuin aiemmat, Ympäristöministeriön valtakunnalliset julkaisut aiheesta.

Vanhat kohteet löytyvät yleensä peruskartoista. Puiden kohdalla käytetään puun symbolia ja yleensä vihreällä kirjoitettua merkintää ”Rauh.”. Geologisten kohteiden kohdalla saattaa olla myös mainita ”Hiidenkirnu” tai tunnetun siirtolohkareen nimi. Näiden kohteiden lisäksi peruskarttalehtiin on joskus merkitty kuitenkin myös maisemallisesti vaikuttavia kohteita, joille ei ole olemassa erikseen rauhoitusta. Etenkin yksittäisiä maisemapuita on merkitty pelkillä puusymboleilla useihin karttoihin. Ne ovat myös luonnonmuistomerkkejä, mutta rauhoittamattomia.

¹⁶⁸ Maastotietokanta MML, <<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>>.

¹⁶⁹ Maastotietokanta MML, <<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>>.

5.4 Muut arkistot

Edellä mainittujen arkistojen lisäksi luonnonmuistomerkkejä koskevia asiakirjoja pitäisi löytyä myös muiden viranomaisten arkistoista, jotka ovat aikoinaan päätöksiä tehneet. Lääninhallituksen lisäksi niitä ovat mm. Asutushallitus, Posti- ja Telehallitus, Rakenushallitus, Metsähallitus, TVH, Maatalousministeriö, Metsäntutkimuslaitos jne. Asiakirjat ovat kuitenkin todennäköisesti samoja kuin ELY-keskusten ja Ympäristöministeriön eli entisten Lääninhallitusten arkistoissa. Osa vanhimmista päätöksistä voi löytyä myös Maakunta-arkistoista. Oman haasteensa etsimiseen tuo se, että esimerkiksi Metsähallituksen tekemistä rauhoituspäätöksistä vain osa on vanhoissa luonnonmuistomerkki-julkaisuissa ¹⁷⁰.

5.5 Uusi rekisteri?

Millainen sitten olisi hyvä, kattava ja kaikkia palveleva rekisteri luonnonmuistomerkeistä? NykYTEKNIKALLA toteutettuna se olisi digitaalinen, käyttöliittymältään yksinkertainen, mobiiliversiollakin voisi olla tarvetta. Mallia voisi ottaa esimerkiksi naapurivaltioiden rekistereistä. Suomessa ollaan rekisterin kokoamisessa hieman naapurimaita jäljessä; Ruotsissa ja Virossa on jo olemassa omat rekisterinsä.

Viron Keskkonministerietin ylläpitämä Keskkonregister eli ympäristörekisteri kannattaa huomioida. Se sisältää kaikki Viron luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit. Kaikki kohteet ovat tyypin, alueen tai nimen mukaan selattavissa ja taustatietoja löytyy liitteinä. Viron rekisterissä on lisäksi mukana myös muinaisjäännökset. Rekisteriä voi selata valitsemalla kohteen esim. tyypin mukaan. Hakukenttään voi lisäksi kirjoittaa kohteen nimen, jos se on tiedossa. Kohteen tietoihin on skannattu kaikki kohdetta koskevat asiakirjat. ¹⁷¹ Käyttöliittymältään Viron rekisteri on hyvin helppo ja yksinkertainen.

¹⁷⁰ Tapiovaara 2016.

¹⁷¹ Viron Ympäristörekisteri 2016, < <http://register.keskkonnainfo.ee/>>.

Ruotsista löytyy nykyään myös yhtenäinen, valtakunnallinen rekisteri. Siihen on koottu kaikki luontokohteet ja valikosta voi valita, minkätyyppisiä kohteita haluaa tutkia. Mukana ovat luontokohteet kansallispuistoista yksittäisiin luonnonmuistomerkkeihin. Ulkoasultaan Ruotsin rekisteri muistuttaa Helsingin kaupungin luontotietojärjestelmää. Rekisteriin on mahdollista valita pelkästään luonnonmuistomerkit, jotka näkyvät kartalla pisteinä. Pistettä klikattaessa avautuu yksityiskohtaisempaa tietoa: kohteen laatu, nimi, rauhoituspäivämäärä yms. sekä linkki rauhoituspäätökseen. Rauhoituspäätösten digitalisointi on Ruotsissakin ilmeisesti vielä hieman kesken, koska linkkien takaa avautuu usein tiedote, jossa kehoitetaan ottamaan yhteyttä paikalliseen ympäristöviranomaiseen. Osa vanhoista suojelupäätöksistä on kuitenkin jo luettavissa. Päätökset ovat skannattu vanhoista, käsinkirjoitetuista dokumenteista. Käyttöliittymältään Ruotsin rekisteri on hieman virolaista versiota raskaampi käyttää, mutta tiedot ovat kyllä helposti löydettävissä.¹⁷²

Kohteet olisi hyvä olla selattavissa kuntakohtaisesti, paikkatiedot selkeästi näkyvissä. Taustatiedoista pitäisi löytyä rauhoituspäivämäärä, syy rauhoittamiseen sekä yleiskuvaus kohteesta. Mitat olisivat myös mielenkiintoista tietoa, varsinkin puiden kohdalla. Jos jotain tarinoita ja legendoja on olemassa, niin niiden pitäisi ilman muuta selvitä joko itse rekisteristä tai ainakin rekisteristä löytyvän linkin takaa. Alkuperäiset rauhoituspäätökset ja -perusteet olisivat myös mielenkiintoista luettavaa.

Digitaalinen versio luonnonmuistomerkkirekisteristä olisi yksinkertaisimmillaan verkkosivusto, johon olisi koottu linkkeinä kuntien omat luonnonmuistomerkkiluettelot. Näin saataisiin pienellä vaivalla jo aika kattava tiedosto aikaiseksi. Haittapuolena tällaisessa olisi se, että luetteloita on olemassa monen tyyppisiä, hieman eri tiedoilla varustettuina ja sivusto ei olisi koko Suomea kattava. Parhaimmillaan digitaalinen versio olisi valtakunnallinen luontotietojärjestelmä, josta voisi valita kartalle ne luontokohteet, mitkä tiedon hakijaa kiinnostaisivat. Luonnonmuistomerkkejä voisi maakunta/kuntakohtaisesti selata kartalla ja tarvittaessa saada niistä myös lisätietoja. Olisi hyvä, jos kohteita voisi hakea myös tyyppin (siirtolohkare, hiidenkirnu, puu) tai rauhoitusajan kohtien perusteella.

¹⁷² Ruotsin Luonnonsuojelurekisteri 2016, < <http://skyddadnatur.naturvardsverket.se/>>.

Mobiiliversio voisi olla yksinkertaisempi. Tarinakarttatyyppinen ratkaisu olisi yksi vaihtoehto. Kunnan alueella olevat kohteet näkyisivät kartalla pistemäisesti ja kohdetta klikkaamalla aukeaisi tietoja kohteen taustalta. Tämäntyyppisiä ratkaisuja käytetään jo esimerkiksi kaupunkien turisteille suunnatuilla mobiilikierroksilla.

Painettu versiokin olisi hyvä olla edelleen olemassa. Jos ajatellaan, että lähdetään esimerkiksi lomamatkalle johonkin päin Suomea, niin luettelo olisi mukava pitää matkassa mukana. Siitä voisi tarvittaessa tarkistaa kohteenä olevan kunnan luonnonmuistomerkit nopeasti, ilman sen kummempia teknisiä apuvälineitä.

Koska luonnonmuistomerkkejä koskevia tietoja löytyy useista eri virastoista, rekisterin kokoamiseen tarvittaisiin todennäköisesti useiden virastojen yhteistyötä. Tiedon alkulähde on nykyään kuntien arkistot. Siellä ovat ajantasaisimmat tiedot kaikista kuntien omilla alueilla olevista kohteista. Koska osa kuntien kohteista sijaitsee yksityispihoilla, paikkatietojen julkaiseminen voi olla joissain tapauksissa kyseenalaista. Toisaalta, rauhoituspäätökset ovat julkista tietoa eli estettä ei periaatteessa ole, mutta on ymmärrettävää, että kenenkään pihamaalle ei voi mennä ilman lupaa tutustumaan kohteisiin.

Kulttuuriperintö – niissä kohteissa joissa sitä on – olisi myös saatava talteen, koska sillä on suuri tieteellinen arvo. Luonnonmuistomerkkien kulttuuriperinnön taltioiminen ei varsinaisesti kuulu kuntien eikä valtion ympäristöviranomaisten tehtäväkenttään. Tässä kohtaa voisi kääntyä kolmannen sektorin puoleen. Erilaiset kotiseutuyhdistykset tai aiheisiin perehtyneet seurat voisivat kerätä mahdollisen kulttuuriperinnön talteen yhteisten ohjeiden mukaisesti ja näistä tiedoista olisi tärkeää saada linkki varsinaiseen rekisteriin. Suomessa on aiemminkin kerätty aineetonta kulttuuriperintöä talteen vapaaehtoisvoimin mm. SKS:n toimesta. Hiljattain tehdyn tutkimuksen ”Kansalaisyhteiskunta kulttuuriympäristössä – tavoitteena hyvä elämä” perusteella todettiin, että suomalaiset yhdistykset ja yksittäiset kansalaiset ovat erittäin kiinnostuneita osallistumaan vapaaehtoisesti kulttuuriympäristöjen hyväksi tehtäviin talkootöihin.¹⁷³

¹⁷³ Kansalaisyhteiskunta kulttuuriympäristötyössä – tavoitteena hyvä elämä, <<https://issuu.com/kotiseutulitto/docs/kansalaisyhteiskunta-kulttuuriympar>>.

Tarinoita kohteiden takaa voi löytyä paikallisilta asukkailta, vanhoista lehtiarkistoista tai esim. SKS:n kansanrunousarkistosta. Tuohiniemi-Hurmeen tutkimuksen mukaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on kerännyt tarinoita ja legendoja vanhoista uhripai-koista, lähteistä, puista ja kivistä etenkin 1930-luvulla. Vuosi 1935 oli Kalevalan riemu-vuosi ja silloin kansalaisille järjestettiin kansanperinteen kilpakeräys, josta oli luvassa jopa palkintoja. SKS:n julkaisemassa lehdessä Kansantieto kyseltiin vuoden 1938 nu-merossa 8-9 tietoja puiden ja metsiköiden palvomisesta. Kysymyksissä oli mm. ”*tunne-taanko nimiä pyhäpuu, lyylipuu, haltian puu, haltiapuu, jumalapuu, jumalakuusi, uhri-puu, tonttipuu, aljopuu, aljupuu, elättipuu, kasvattipuu, pitämyspuu, pellon puu , pelto-kuusi, kartanopuu, juustokoivu, hiiskoivu, äkräspuu, pellon äkräs, ristpetäjä jne.*”¹⁷⁴. SKS:n kansanrunousarkistossa on edelleen luettavissa näiden kyselyiden vastauksia. Eniten tietoja löytyy uhripuista ja kasvattipuista.

¹⁷⁴ Tuohiniemi-Hurme 2006, 20-21.

6. YHTEENVETO

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että luonnonmuistomerkkien tunnettavuus on suurelta osin nykyisin heikkoa, mutta uutisten ja artikkelien sekä blogitekstien perusteella luonnonmuistomerkkejä kohtaan on kuitenkin ollut selvästi havaittavissa kiinnostusta. Luonnonmuistomerkkien valtakunnalliselle rekisterille olisi siis käyttäjiä. Luonnonmuistomerkit sisältävät paljon luonnon- ja kulttuuriperintöä ja perinneyhteisökin – niistä kiinnostuneet ihmiset – löytyisi. Muistiorganisaatiota, jolle koko maan kattavan rekisterin kokoaminen kuuluisi, ei ole kuitenkaan määritelty. Mutta onko luonnonmuistomerkkien unohtunut asema kohteiden kannalta hyvä vai huono asia? Marko Leppänen kiteyttää blogissaan asian:

”Luonnonmuistomerkkejä on lähes käsittämättömän paljon. Niitä on pitkin maata arviolta 4000. Tarkkaa lukua ei ole tiedossa, sillä luonnonmuistomerkkeistä ei ole keskitettyä rekisteriä, vaan tiedot kohteista ovat hajallaan kuntien arkistoissa. Tämä lisää luonnonmuistomerkkin tenhoa piileksivyyden ja haaveksivuuden sävyin. Luonnonmuistomerkkin kohtaaminen on usein yllätys. Ihminen harvoin tuntee edes kotikuntansa kohteita kattavasti – saati sitten muun maan. Pensaikoissa, peltoperillä, hiljaisilla kunnilla menneisyyden jättiläiset elävät. Mutta usein myös keskemällä meitä kuin arvaisimmekaan.”¹⁷⁵

Luonnonmuistomerkkien heikko tunnettavuus nykyisin voi käänteisesti olla itse kohteiden kannalta hyväkin asia: mitä vähemmän kohteita käydään ihmettelemässä, sitä vähemmän ne tai niiden ympäristöt kuluvat. Tutkimuksessa esille tulleita luonnonmuistomerkkejä on todellakin olemassa edelleen unohdettunakin huomattavan paljon. Tuhoutuneita kohteitakin toki löytyy, mutta huomattavasti vähemmän.

Matkailusivustoilta luonnonmuistomerkit puuttuvat. Tähän aiheeseen on kuitenkin kiinnitetty huomiota hiljattain Suomi100-kampanjassa. Kuntaliitto kannustaa Suomen kuntia perustamaan luonnonmuistomerkkejä Suomen satavuotisjuhlavuoden kunniaksi. Perusteena kampanjalle mainitaan, että kunta saa näkyvyyttä ja kohteen matkailun edistämiseen, tapahtumien vetonaulaksi sekä opetuskohteeksi.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Leppänen, Marko: Ollinkiveltä Lönnrotinpetäjälle: nostalgiaa ja luonnonmuistomerkkejä, 26.9.2014. < esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/search?q=nostalgia+ja+luonnonmuistomerkkej%C3%A4>.

¹⁷⁶ Perusta luonnonmuistomerkki satavuotiaan Suomen kunniaksi. Kuntaliitto 2017.

<https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2017/perusta-luonnonmuistomerkki-100-vuotiaan-suomen-kunniaksi>

Syitä kohteiden unohtumiselle löytyi useita. Päälimmäiseksi nousi luonnonsuojelualueiden rauhoittamisten yleistyminen. Ennen on ollut helpompaa rauhoittaa yksittäisiä kohteita, nykyisin suositaan alueiden suojelemista. Luonnonsuojelualueita on nykyään enemmän - joskus luonnonsuojelualue voi olla asiaan perehtymättömälle hankalasti erotettavissa maastosta. Kaikki luonnonsuojelualueet eivät suinkaan ole mielikuvien vehreitä jalopuulehtoja, vaan usein ne saattavat olla hoitamattoman näköisiä, hankalasti kuljettavia metsiköitä. Pitää olla asiantuntemusta, että osaa nähdä luonnosta erityisen harvinaiset kasvilajit tai metsätyypit. Yksittäisiä, hienoja kohteita on tietenkin runsaasti suojeltujen alueiden sisällä, mutta niihin ei osata kiinnittää samalla tavalla huomiota kuin pistemäisille kohteille sellaisissa ympäristöissä, missä ne erottuvat jo kaukaa. Peruskoulujen biologian tunneilla kerrotaan kyllä luonnonsuojelualueista, mutta luonnonmuistomerkeistä mainitseminen voi olla siitä kiinni, kuinka tietoinen opettaja on paikkakunnan kohteista tai onko paikkakunnalla ylipäätään kohteita.

Toinen tärkeä syy unohtumiselle on ollut epäilemättä 1990-luvun alussa muuttunut käytäntö rauhoituspäätösten siirtymisestä kunnille ja valtakunnallisen rekisterin ylläpitämisen loppuminen. Se selittää melko pitkälle sitä, että kohteiden rauhoitus on vähentynyt juuri 1990-luvulta alkaen. Julkaisujen puuttuessa kohteisiin ja rauhoittamisiin ei ehkä enää ole kiinnitetty niin paljon huomiota ja luonnonmuistomerkit ovat jääneet pikkuhiljaa taka-alalle. Rauhoittamisprosessi saattaa olla kuntalaisille vieras.

Kolmantena syynä voidaan pitää kaupungistumista ja ihmisten muuttamista työn perässä sekä matkailun muuttumista osaksi yleistä arkea. Sen seurauksena lähiympäristöön ei ehditä kiintyä samalla tavoin kuin ennen. Vanhat luonnonmuistomerkit ovat usein jääneet rakennetun ympäristön keskelle ”piiloon” ja niiden maisemallinen merkitys on pienempi kuin rauhoitusajankohtana. Koska lähiympäristön kohteiden arvostus on heikentynyt, uusia tarinoitakaan kohteiden ympärille ei enää juuri synny.

Luontoretkeilyharrastus on nykyisin kuitenkin suosittua – sosiaalisen median ja viestinnän nopeutumisen myötä harrastus on saanut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana aivan uusia ulottuvuuksia. Hyviä kokemuksia on helppoa jakaa nopeasti netin retkeilypalveluilla ja näin kohteet saavat näkyvyyttä ja taas uusia ja uusia retkeilijöitä. Luonnonmuistomerkkikohteetkin ovat paljon esillä juuri sosiaalisessa mediassa.

Nykyisin hyvin suosittu harrastus geokätköily on myös lisännyt retkeilyharrastuksenkin suosiota. Geokätköjä löytyy melko paljon muinaisjäännöksiensä liepeiltä, mutta myös luonnonmuistomerkeiltä. On siis selvästi olemassa suuri joukko ihmisiä, jotka ovat aidosti kiinnostuneita lähiympäristönsä menneisyydestä. Pienenä riskinä voidaan kuitenkin pitää kohteiden saamien some-huomioiden aiheuttamia yleisöryntäyksiä. Niihin pitäisi osata varautua, etteivät kohteet ja niiden ympäristö kärsisi urbaanista eroosiosta. Luonnonmuistomerkeistä ei ole tarpeen tehdä mitään niin sanottuja drive-in luontokohteita, joissa suuri pysäköintialue toimisi lähtöpisteenä infotauluineen. Kohteiden on tavallaan hyvä olla liialliselta huomiolta piilossa, mutta kuitenkin merkittyinä ja löydettävissä – niistä aidosti kiinnostuneille ihmisille.

Uusia, merkityksellisiä luonnonmuistomerkkejä tuskin muodostuu nykyaikana tai tulevaisuudessa enää ainakaan samoilla tavoilla kuin ennen. Uudet luonnonmuistomerkit saattavat edustaa puiden erikoisia kasvumuotoja tai erityisen kookkaita ja kauniita yksilöitä. Uhripuita tuskin tulee enää ja vanhatkin kohteet katoavat pikku hiljaa. Kokonaan luonnonmuistomerkit kuitenkin eivät tule häviämään – komeita maisemapuita suojellaan varmasti jatkossakin ja siirtolohkareet eivät katoa, ellei ihminen niihin kajoa. Hiidenkirnuja tulee edelleen vastaan kaivutöiden yhteyksissä.

Luonnonmuistomerkkirekisterin tulisi olla helppokäyttöinen ja jokaisen saatavilla – digitaalinen versio olisi kaikista käyttökelpoisin. Myös kohteiden tarinoiden keräämisellä – eli kulttuuriperinnön taltioimisella – alkaa olla jo kiire. Tarinat ja legendat ovat kuitenkin kiehtova osa luonnonmuistomerkkejä. On olemassa lukuisia esimerkkejä kohteista, joissa kulttuuriperinnöstä kertoo enää vain kohteen erikoiselta kuulostava nimi.

Luonnonmuistomerkkien hoito ja opastukset ovat usein jääneet heikoiksi – vain harvoin kohteille on kyltityksiä ja luonnonmuistomerkkien metalliset laatatkin ovat usein jätetty oman onnensa nojaan. Joskus ne ovat paikoillaan, yleensä eivät. Luonnonsuojelulaki kuitenkin määrää, että kohteiden pitää olla maastossa merkittyjä. Luonnonsuojelulain 23. §:ssä todetaan: ”*Viranomaisen tai laitoksen on huolehdittava luonnonmuistomerkkien merkittämisestä selvästi havaittavalla tavalla.*” On selvää, että kuntien – joissain tapauksissa myös valtion – velvoite on pitää myös kyltit kunnossa. Yksi vaihtoehto olisi ulkoistaa kylteistä huolehtiminen jollekin paikalliselle yhdistykselle.

Luonnonmuistomerkit tarvitsevat varsinaisia hoitotoimenpiteitä vain vähän; geologiset eivät juuri lainkaan, korkeintaan ympäristön siistimistä. Puiden osalta hoito on lähinnä ympäristöstä varjostavien puiden poistamista ja kuivien oksien pudottamista. Juuristoalueen tallominen saattaa aiheuttaa pintaeroosiota ja tiivistymistä – kansallispuistossa isojen, huomiota herättävien puiden juuristoalueita näkee joskus jopa katetun puisilla terassirakenteilla. Yksi vaihtoehto on myös ketjun asentaminen puun juuristoalueen ympärille. Jos kohde on taajaan asutulla alueella, myös varsinaisia puunhoitotoimenpiteitä on myös turvallisuuden nimissä mahdollista tehdä. Varsinaiisiin puunhoitotoimenpiteisiin pitää kuitenkin saada lupa kohteen rauhoittamispäätöksen poikkeamista varten. Hoitokeinoja voivat olla latvustuennat ja mahdolliset latvustojen kevennykset. Toimenpiteillä saadaan vanhoille puille lisää elinkaarta ja saatetaan ympäristö ihmisten kannalta turvallisemmaksi. Täytyy muistaa, että vastuu myös rauhoitetun puun kunnosta on pääsääntöisesti aina maanomistajalla. Hoidettu ympäristö viestittäisi luonnonmuistomerkillä mahdollisesti vieraileville, että maanomistaja ja kunta arvostavat kohteita – ja kohteissa vierailijoita.

Luonnonmuistomerkit ovat – ainakin puiden osalta – myös elävää luonnonperintöä ja niihin liittyvät tarinat ovat aineetonta kulttuuriperintöä. Kunnat voisivat hyötyä omilla alueillaan olevien luonnonmuistomerkkien uudestaan esille tuomisesta – ne saattaisivat vahvistaa kuntalaisten, varsinkin koululaisten, paikkaidenteettiiä ja ne voisivat tuoda joissain tapauksissa myös turisteja kuntaan.

Pahimpia uhkia etenkin vanhoille puille tuntuisi olevan ilmastonmuutoksen mukanaan tuomat äärevät sääilmiöt. Etenkin lauhat talvet, litimärkä maaperä sekä kovat talvimyrskyt ovat koituneet monen puuvanhuksen kohtaloksi. Geologisissa kohteissa uhkana on oikeastaan vain rakentamisen tieltä tuhoaminen – eli ihminen itse.

Luonnonmuistomerkkien tulevaisuus näyttää kuitenkin tällä hetkellä toiveikkaalta. Useilla kunnilla on olemassa hyviä verkkojulkaisuja omilla alueilla olevista kohteista ja ne on otettu hyvin vastaan. Kuntaliiton hanke, jossa Suomen satavuotisjuhlavuoden kunniaksi kuntalaisia kehoitetaan rauhoittamaan uusia kohteita, on saanut paljon näkyvyyttä ainakin sosiaalisessa mediassa.

Yksittäinen luonnonmuistomerkki herättää tavallisessa kulkijassa huomiota ympäristöstä poikkeavalla ulkonäöllään. Luonnonmuistomerkki on luonnonsuojelualueeseen verrattuna helpommin spatiaalisesti hahmotettavissa joksikin erityiseksi – niitä voisikin luonnehtia ihmisen kokoisiksi luonnon monumenteiksi. Sosiaalisen median ansiosta monet jo lähes unohtuneet kohteet ovat saaneet uutta näkyvyyttä.

Aikaa ei tietenkään voi pysäyttää, mutta luonnonmuistomerkit ovat kuitenkin hyvin pitkäikäisiä ihmiseen verrattuna. Niiden sisältämät tarinat ovat kuitenkin vaarassa unohtua – vaikka kohde olisi edelleen olemassa, tarina voi unohtua yhden sukupolven aikana, jos sitä ei ole taltioitu mihinkään. Kivi metsässä on ilman tarinaa vain kivi metsässä. Tarinan avulla paikan henki avautuu kulkijalle ihan eri tavalla.

On syytä muistaa, että luonnonmuistomerkit ovat maantieteellisen sijaintinsa suhteen staattisia – vaikka ne ihmisten mielissä olisivat jääneet taka-alalle, eivät ne yleensä mihinkään ole kadonneet.

LÄHDELUETTELO

Kaikki internet-osoitteet on tarkistettu 30.4.2017.

Tutkimusaineisto:

Arkistot

Länsi-Suomen ELY-keskuksen arkisto, 21.1.2016. Luonnonmuistomerkkejä koskevat asiakirjat.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 8.2.2016. Kansanrunousarkisto, paikallistarinat ja uskomustarinat.

Valtion luonnonsuojeluvalvojan arkisto. Kansallisarkisto, arkiston kuvailutiedot.
<www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action;jsessionid=BAE1C88C14AAB6EEF1F30A6A0F292E1F?kuvailuTaso=A&avain=328137.KA>.

Haastattelut

Osara, Matti. Ylitarkastaja. Ympäristöministeriö 27.1.2015. Haastattelun materiaali on kirjoittajan hallussa.

Tapiovaara, Jouni. Luonnonmuistomerkkiasiantuntija. Turku 2.8.2016. Haastattelun materiaali on kirjoittajan hallussa.

Blogit

Lauharo, Kristin. *Puulajipuisto*. Kirjoituksia puista. 2012–2017.
<www.facebook.com/Puulajipuisto/?ref=page_internal>.

Leppänen, Marko. *Esoteerinen maantiede ja periferiaterapia*. Blogikirjoituksia ympäristöstä. 2008–2017.
<esoteerinenmaantiede.blogspot.fi/>.

Huttunen, Antti (tuot.). *Retkipaikka.fi*. Useiden kirjoittajien blogikirjoituksia luontokohteista. 2009–2017.
<retkipaikka.fi/vapaa/info/>.

Sanoma- ja aikakauslehdet, pienpainatteet sekä verkkojulkaisut

Aalto, Maija. ”Suomen kallein puu” säilyy Helsingissä. Helsingin sanomat 10.6.2014
<www.hs.fi/kaupunki/a1402373642001>.

Aarnipata ja Rauninmalja. Vihreät sylit – kävelyretkiä Helsingin puistoihin. Helsingin kaupungin rakennusviraston verkkosivut 2014. <www.vihreatsylit.fi/?p=3072>.

Hujanen, Miikka. Suomen suurin kivenlohkare putosi jättiläisen kukkarosta – kuka raapusti sen kylkeen yli 100 vuotta sitten? Ilta-Sanomat, 6.11.2016.
<<http://www.iltasanomat.fi/matkat/art-2000001945659.html>>.

Luonnonmuistomerkit kertovat ympäristöliikkeen ensiaskeleista. Kymen sanomat, 8.7.2014.

Jutila, Heli. Hattulan luonnonmuistomerkit, 2016.
<www.hameenlinna.fi/pages/215561/HattulanLuonnonmuistomerkit_pienennetty.pdf>.

Jutila, Heli. Hämeenlinnan luonnonmuistomerkit, 2016.
<www.hameenlinna.fi/pages/215561/HMLLuonnonmuistomerkitA4_pienennetty.pdf>.

Jutila, Heli. Luonnonmuistomerkit rikastuttavat maisemaa. Hämeenlinnan kaupungin verkkosivut, luonnonmuistomerkkiposteri, 2014.
<www.hameenlinna.fi/pages/21122/Luonnonmuistomerkit_posteri.pdf>.

Juupaluoma, Johanna. Tällaista jälkeä sota sai aikaan Suomen luonnossa – merkit näkyvät yhä. Ilkka, 15.11.2014.

Karhunen, Antti. Juankoskelta löytyi harvinainen muinaisjäänös. YLE uutiset, 18.5.2016.
<yle.fi/uutiset/3-8887751>.

Karpiola, Saira. Luonnonmuistomerkit vähenevät. Hämeen sanomat 16.8.2015.

Keski-Korpela, Nina. Tiedot rakkaista ja rauhoitetuista luonnonkohteista hujan hajan. YLE uutiset 14.11.2013.
<<http://yle.fi/uutiset/3-6932152>>.

Koskinen, Pirjo. Suomen vanhin puu yhä pystyssä! Yle Luonto, 11.11.2015.
<<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/11/11/suomen-vanhin-puu-yha-pystyssä>>.

Kärki, Siru. Punakoivujen resepti on Kempeleessä. Kaleva, 7.8.2002.

Lapista löytyi liki 800-vuotias mänty. MTV 6.8.2007.
<www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/lapista-loytyi-lik-i-800-vuotias-manty/2011216> .

Loponen, Teija. Asteritielle suunnitteilla kerrostalo - arvokkaan puun juuristokin rauhoitettu. Koillis-Helsingin lähitieto, 24.8.2016.
<www.lahitieto.fi/2016/08/24/asteritielle-suunnitteilla-kerrostalo-arvokkaan-puun-juuristokin-rauhoitettu/>.

Loponen, Teija. Rakentaminen voi koitua Asteritien suojellun puun kohtaloksi. Koillis-Helsingin lähitieto, 5.10.2016.

< www.lahitieto.fi/2016/10/05/rakentaminen-voi-koitua-asteritien-suojellun-puun-tuhoksi/>.

Luonnonmuistomerkit unohtuvat metsiin. YLE uutiset 10.6.2009.
<yle.fi/uutiset/luonnonmuistomerkit_unohtuvat_metsiin/5264856>.

Pieniä tietoja - Luonnonsuojelulaki Suomeen. Luonnon Ystävä nro. 4/1917, 138–140.
<<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/904238?page=24>>.

Manner, Matias. *Metsä talouspuiden takana.* Luonnonsuojelija 2/2015.

Miettinen, Anssi. *Kasvaako Pukinmäessä Suomen kallein puu?* Helsingin Sanomat 11.5.2014.
<www.hs.fi/sunnuntai/a1399694011120>.

Niskanen, Anne-Maria. *Luonnonmuistomeriksi kelpaa keisarillinen lepopaikka – ja jopa muurahaiskekokin.* YLE uutiset, 14.11.2013.
<yle.fi/uutiset/luonnonmuistomeriksi_kelpaa_keisarillinen_lepopaikka_-_ja_jopa_muurahaiskekokin/6930267>.

Sankala, Kari. *Luonto puree muistomerkkiin.* Kaleva, 15.4.2013.

Palmén, J.A. *Luonnon muistomerkkien suojelemisesta.* Luonnon Ystävä nro. 6-7/ 1905, 145–153.
<<http://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/919771?page=5>> .

Poutanen, Terho. *Luonnonsuojelun merkkipaaluja,* Luonnonsuojelija 12.1.1998.

Rintala, Heli. *Rauhoitetut, ihmeelliset puut.* Oulu-lehti 11.7.2002.

Rive, Kristina (toim.). *Vanhan piilipuun alla.* Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2004:9.
<www.hel.fi/static/hkr/julkaisut/Vanhan_piilipuun_alla.pdf>.

Soikkeli, Martti. *Männyn ja kuusen yhteiselossa molemmat voivat huonosti.* Helsingin sanomat, 10.1.1998.

Äldrigt träd. Helsingfors Dagblad 1.10.1880.
<<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/436933?page=2>>.

Muu tutkimusaineisto

Haapanen, Antti ja Rassi, Pertti (toim.). *Luonnonsuojelulain nojalla rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit (MMM 1978).* Ympäristöministeriö 1989.

Helsingin kaupungin digitaalisen luontotietojärjestelmän yleisöversio. Helsingin kaupungin verkkosivut 2017.
<<http://www.hel.fi/www/helsinki/fi/asuminen-ja-ymparisto/luonto-ja-viheralueet/monimuotoisuus/tietojarjestelma/luonto>>.

Keskkonnaregistri. Viron valtion digitaalinen ympäristörekisteri, 2012.
<register.keskkonnainfo.ee/>.

Kesäläinen, Tuomo 2015. *Esitelmä rotkoista*. Raision kaupungintalo 25.3.2015. (Muistiinpanot).

Luonnonsuojelulaki (LSL) 1923.
<www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1923/19230071>.

Luonnonsuojelulaki (LSL) 1996.
<www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961096>.

Lohjan luonnonmuistomerkit. Lohjan kaupungin verkkosivut 2017.
<www.lohja.fi/default.asp?kieli=246&sivu=2332&alasivu=2332>.

Maanmittauslaitoksen maastotietokohteet. Maanmittauslaitos 2013, 35–43.
<<http://docplayer.fi/6838792-Maanmittauslaitoksen-maastotietokohteet.html>>.

Skyddadnatur. Ruotsin valtion digitaalinen luontotietorekisteri, 2013. <skyddadnatur.naturvardsverket.se/>.

Kulttuuriympäristö ja kansalainen. Suomen Kotiseutuliiton selvityshanke, 2017.
<www.kotiseutuliitto.fi/toiminta/ky-ja-kansalainen-selvityshanke>.

Perusta luonnonmuistomerkki satavuotiaan Suomen kunniaksi. Kuntaliiton luontoaiheinen kampanja, 2017.
<<https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2017/perusta-luonnonmuistomerkki-100-vuotiaan-suomen-kunniaksi>>.

Osara, Matti. *Luonnonsuojelulain nojalla vuosina 1978-1984 rauhoitetut luonnonsuojelualueet ja luonnonmuistomerkit*. Ympäristöministeriö 1990.

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sanna. *Mitä on suojeltu, kun on suojeltu luontoa. Käsitehistoriallinen tarkastelu Suomalaisesta luonnonsuojelusta välillä 1880–1983*. Maatalous-Metsätieteellisen tiedekunnan pro gradu tutkielma. Helsingin yliopisto, 1997.
<ethesis.helsinki.fi/julkaisut/maa/limno/pg/ahonen/mitaonsu.html#5.1.2.%20Luonnonsuojeluaate%20maailmalta%20Suomeen>.

Dietze, Pia; Feinberg, Matthew; Keltner, Dacher; Piff, Paul K; Stancato, Daniel M 2015. *Awe, the small self, and Prosocial Behavior*. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 108(6), 2015, 883-899.
<psycnet.apa.org/index.cfm?fa=buy.optionToBuy&uid=2015-21454-002> .

Haanpää, Riina; Kivilaakso, Aura; Tuomi-Nikula, Outi (toim.). *Mitä on kulttuuriperintö?* S. 14–18. Tietolipas 243. SKS, Helsinki 2013.

Hammar, Annika. *Naturskydd i Sverige*. Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, 2013, 10-11.

Hemmi, Jorma. *Matkailu, ympäristö, luonto*. osa 2, Suomen pienkustantajat 2005, 393-394.

Huttunen, Rauno ja kakkori, Leena. *Fenomenologia, hermeneutiikka ja fenomenografinen tutkimus*, teoksessa *Ajan kasvatus: Kasvatusfilosofia aikalaiskriittinä*. Toim. Jokisaari, Saari ja Värri, Tampere University Press 2014, 2.

Hänninen, Kirsi. *Visiosta toimitaan. Museoiden ympäristökasvatus sosiokulttuurisena jatkumona, säätelymekanismina ja innovatiivisena viestintänä*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, 2006.

Juniperus communis – kataja. Wikiarboretum. Helsingin yliopisto, Metsätieteiden laitos 2006.
<www.helsinki.fi/metsatieteet/arboretum/puulajit/juniperus_communis.html>.

Kaila, Panu. *Sanoja restauroinnin takana*. Teoksessa *Rakennussuojelu ajassa*. Toim. Kovanen, Ehrström, Häyrynen, Vepsä, Kivilaakso, Icomos Suomen osasto ry. 2014, 60.

Kangaspunta, Kirsi. *Nykysuomen Ympäristönsuojelusanasto*. Humanistisen tiedekunnan Pro gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto 1997.

Karhu, Niilo. *Vihreät jättiläiset, Suomen paksuimmat puut*. Dendrologian seura 1995.

Kiema, Sami; Niemelä, Tuomo; Terho, Minna. *Sienet ja laho Helsingin puissa*. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisu 2012:8, 14-15.

Kovalainen, Ritva ja Seppo, Sanni. *Puiden kansa*. Bookwell, Porvoo 1997.

Kuresoo, Rein 2003. *Viron luonnonsuojelun historia*. Aaltojen alla, verkkosivusto.
<www.aaltojenalla.fi/cgibin/bsbw/search.cgi?loc=1&20=20&lang=fin&file=Historia&mark=&tm=universal_1&tm_d=content_1&menu=menu2> .

Laakkonen, Simo; Laurila, Sari ja Rahikainen, Marjatta. *Harmaat aallot. Ympäristönsuojelun tulo Suomeen*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1999.

Massey, Doreen. *Samanaikainen tila*. Toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Suom. Janne Rovio. Vastapaino, Tampere 2008.

Mikä on muinaisjäännös? Museoviraston verkkosivut, 2011.
<www.nba.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologinen_perinto/mika_on_muinaisjaannos> .

Mälkönen, Esko & Redko, Georgi. *Lintulan lehtikuusimetsä*. Metsäntutkimuslaitos, 2001.

Nikkanen, Teijo & Oskarsson, Ole. *Metsäpuiden erikoismuotoja kultakuusesta luutakoivuun*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonanto 670/1999.

Schoenichen, Walther. *Suomi Helsingistä Jäämerelle*. E.L.Richer 1929, 13-14.

Suuret maisemapuut. Ympäristö.fi. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu 2015.
<www.ymparisto.fi/fi-Luonto/Luontotyypit/Luonnonsuojelulain_luontotyypit/Suuret_maisemapuut> .

Tuohiniemi-Hurme, Mari. ”Vanhat kun kuol, niin hakkasivat sen puun siitä” *Uhripuut ja kansanuskon muutos Suomen modernisoitumisen kuvaajana 1800-luvulla*. S.3,20-24 ja 50. Suomen historian pro gradu tutkielma, Tampere 2006.

Uekoetter, Frank. *The Green and the Brown: a History of Conservation in Nazi Germany*. Cambridge University Press 2006, 26.

Virtanen, Pekka. *Kansanperinteen metsäkuvia*. Vol 21/ 4: Silva Fennica 1987, 453-474.

Valokuvat

Kuva 1. Ollinkivi. Tapio Ykspetäjä 2016.

Kuva 2. Liedon Satiaismäen tammi. Kristin Lauharo 2016.

Kuva 3. Paavolan tammi. Terho Marttila 2016.

Kuva 4. Keisarinmänty. Terho Marttila 2012.

LIITE

Tähän liitteeseen on koottu tiedot Raision kaupungin alueilla olevista rauhoitetuista luonnonmuistomerkeistä. Mukana on myös Raision kaupungin omistamalla virkistysalueella Naantalissa sijaitseva Kesärannan mänty. Kohteet esitellään rauhoituspäätösten mukaisessa aikajärjestyksessä. Kohteista on kerrottu myös järjestysnumero sekä paikkatieto ETRS-TM32FIN koordinaatiston mukaan.

Kaanaan vahakivi, rauhoituspäätös 1926, Raisio. Luonnonmuistomerkki nro 15.
Paikkatieto: N 6713764.102, E 231295.434.

Kaanaan vahakivi sijaitsee Raisionlahden läheisyydessä Kaanaantien vieressä, Soilikinkujan risteyksessä, aivan Kaanaantien tuntumassa. Kaanaantie on alkujaan vanha kylätie, joten kivi on varmasti ollut tunnettu jo pitkään. Tämä kivi on Varsinais-Suomen ensimmäinen luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettu kohde ja samalla Raision ainoa geologinen, rauhoitettu luonnonmuistomerkki. ”Vaha” on vanhaa lounaismurretta ja tarkoittaa isoa kiveä – Varsinais-Suomesta tunnetaan useita vaha-päätteisiä siirtolohkareita ja usein ne ovat toimineet myös rajakivinä. Kaanaan vahakivestä saattaisi olla tallessa myös tarinoita, mutta näyttäisi siltä, että ne on jo unohdettu. Ainoa vihje mahdollisille tarinoille on Raisiossa edelleen tunnettu sanonta: "Kaksoset ja sisarukset kuin Kaskisten Kukkarokivi ja Kaanaan vahakivi". Tällä on ilmeisesti vihjattu Ruissalon rantavedessä olevan kuuluisan Kukkarokiven ja Kaanaan vahakiven samantyyppiseen muotoon. Kivien välimatka on noin 4,7 km. Kaanan kivi on huomattavasti pienempi kuin Kukkarokivi, mutta muodoissa on kyllä selvästi havaittavissa yhtäläisyyttä.

Somersojan mänty, rauhoituspäätöksessä Joukolan mänty, rauhoituspäätös 30.5.1962. Luonnonmuistomerkki nro 644. Paikkatieto: N 6718204.949, E 232204.617.

Erittäin kookas, yksirunkoinen mänty Hirvitiien lähetyvillä metsän keskellä, kahden omakotitalon välisellä metsäisellä alueella.

Somersojan mänty on kuusimetsikössä uljas ja hätkähdyttävä näky. Todella kookas runko jatkuu massiivisena ylös latvaan saakka. Oksia alkaa olla vasta noin 13 metrin kohdilla. Somersojan mänty on luultavasti kasvanut aikoinaan tiheän metsän keskellä – rungon kasvutapa viittäisi siihen.

Avoimilla paikoilla mäntyjen latvukset ovat yleensä alas saakka oksaisia. Nykyisin männyn ympärillä oleva metsä on tuskin 50 vuotta vanhempaa, mutta lähimmät puut kurkoittelevat jo männyn latvaa.

Rungon ympärösmitta 1,3 metrin korkeudelta mitattuna on 280 cm ja puun korkeus on noin 23 metriä. Rauhoitushetkellä puun ympärösmitta on ollut 255cm, joten se on kasvanut edelleen paksuutta

noin 5mm vuodessa. Korkeus on ollut rauhoitusvuonna 21 metriä, joten käytännössä puun pituuskasvu on loppunut jo aikaa sitten. Männyn ikä on todennäköisesti 200.300 vuotta. Puusta ei ole tiedossa tarinoita.

Kaanaan tammi, rauhoituspäätöksessä Tammimäen tammi (Kuloisten tammi), rauhoituspäätös 14.10.1964. Luonnonmuistomerkki nro. 892. Paikkatieto:

N 6714165.102, E 230964.434.

Kaanaan tammi on rauhoituspäätöksen aikoihin sijainnut kahden tilan rajalla ja rauhoitusanomuksessa perusteluina on käytetty sitä, että puu on liittynyt paikan nimeen (Tammimäki 1 ja Tammimäki 2). Alueella on ollut muitakin luonnonvaraisia tammia, mutta kohde on ollut niistä suurin ja maisemaa hallitsevin. Nykyään kohde on taajaan rakennetulla asuntoalueella, omakotitalon takapihalla, katseilta piilossa mutta edelleen elinvoimaisena.

Raisio kuuluu hemiboreaaliseen ilmastovyöhykkeeseen. Hemiboreaalissa kasvukausi on niin pitkä, että tammikin menestyy ja lisääntyy. Siksi sitä kutsutaan myös tammivyöhykkeeksi. Tammivyöhyke on Suomen eteläisin kasvillisuudelta nimensä saanut vyöhyke, joka ulottuu kapeana nauhana lounais-rannikolta etelärannikolle. Kaanaan tammi on Raision ainoa luonnonmuistomerkkinä rauhoitettu tammi, vaikka muitakin kookkaita luonnonvaraisia tammia kaupungin alueelta löytyy.

Kesärannan mänty, rauhoituspäätöksessä

Isokylän mänty, 2.8.1968, Naantali.

Luonnonmuistomerkki nro.1260.

Paikkatieto: N 6712923.459, E 221972.869.

Naantalin Luonnonmaalla, Raision kaupungin omistamalla Kesärannan virkistysalueella sijaitsee Naantalin ainoa rauhoitettu luonnonmuistomerkki, vanha saaristolaismänty. Kesärannan puu on tässä listassa mukana sen vuoksi, että se on raisiolaisille hyvin tuttu puu – aloite puun rauhoittamisesta tuli aikoinaan juuri Raision kauppalalta. Mänty on kilpikaarnainen ja kiharaoksainen saaristolaismänty, joka kasvaa hitaasti kallioisella ja aurinkoisella kasvupaikallaan. Kesärannan mänty on saaristolaismännäksi poikkeuksellisen säännöllisen muotoinen – usein saaristolaismännyt haarovat jo tyvestä, mutta Kesärannan puulla on vain yksi runko. Puun korkeuskasvu on jäänyt noin 10 metriin - latvus on suurinpiirtein yhtä leveä kuin korkea. Runko on huomattavan järeä, rym. 1,3 metrin korkeudelta mitattuna on 287cm. Puun ikää on hankala arvioida, mutta 300 vuotta on mahdollista – jopa enemmänkin. Tämä puu on tuttu ainakin lukuisille raisiolaisille koululaisille, jotka ovat vuosien saatossa viettäneet kesäleirejään Kesärannassa.

Kokinvuoren lehmus, rauhoituspäätöksessä
Toravuoren niinpuut, 22.3.1972, Raisio.
Luonnonmuistomerkki nro 1492. Paikkatieto:
N 6716862.976, E 23380.329.

Toravuoren niinipuita eli metsälehmuksia
rauhoitettiin alunperin samalla Lääninhallituksen
päätöksellä kaksi, mutta toinen puista löytyy nykyään
pensasmaisena, mutta edelleen rauhoitettuna.
Metsälehmukset ovat rauhoitettuja harvinaisuutensa
perusteella – tosin ne ovat yleisimpiä Suomessa
esiintyvistä jaloista lehtipuista. Metsälehmuksia
kasvaa siellä täällä jäänteinä entisaikojen
lehmusmetsiköistä, mutta harva osaa kiinnittää niihin

huomiota. Metsäehmusten nilakerroksessa on ohuita ja sitkeitä niinisyytä, joita käytettiin
ennen niiniköysien ja -korien valmistukseen. Nykyisin niintä käytetään lähinnä
koristetarkoituksiin. Keskiajalla Ruotsin kuningas määräsi talonpojat maksamaan
niiniveroa kaikista suurista lehmuksista. Tämä johti Suomessa siihen, että talonpojat
hakkasivat isot lehmuksensa pois. Tarkoitus oli päinvastainen; hillitä niinen repimistä
puista. Tapahtunut on osaltaan syynä metsälehmusten nopeaan harvinaistumiseen. Usein

puita löytyy kuitenkin
kallionaluslehdoista -
tämäkin kohde on sellainen.
Puu on rauhoitettu jo
nuorena, mitä voidaan pitää
luonnonmuistomerkkien
rauhoituksissa
poikkeuksellisena.
Nykyisin puu on arviolta
noin 70-vuotias, lajinsa
ryhdikäs edustaja. Alue
tunnetaan nykyisin
paremmin
Kokinvuorena. Kohde
löytyy Murroskujan
mutkasta, metsäpolun
alusta.

Hakinmäen mänty, rauhoituspäätöksessä
Koivahaan mänty, 23.12.1976, Raisio.
Paikkatieto: N 6716181.855, E 231330.118.

Hakinmäen mänty sijaitsee Hakinmäessä, Tikanmaankatu 20 edustalla, tien vieressä omakotitalon etupihalla. Mänty on tyypillinen saaristolaismänty; latvus on yhtä leveä kuin korkea ja puun pituuskasvu on loppunut kuin veitsellä leikaten noin 10 metriin. Tämän mallisia mäntyjä näkee Varsinais-Suomessa melko usein, mutta Hakinmäen mänty on tien reunassa maisemaa hallitsevalla, aurinkoisella paikalla erityisen näyttävä. Saaristolaismäntyjen kasvumuoto johtuu osittain ympäristöolosuhteista ja osittain geeneistä – valoisilla ja toisaalta karuilla kallioisilla kasvupaikoilla puiden korkeus jää usein matalaksi ja latvus kehittyi hyvin leveäksi.

Pappilan männikkö, rauhoituspäätös 29.12.1978,
Raisio. Luonnonmuistomerkki nro 1918.
Paikkatieto: N 6715008.955, E 234898.328.

Raision srk:n aloitteesta rauhoitettu lakkapäinen
männikkö Raision pappilan lähetyvilla, aivan
keskellä kaupunkia. Erikoinen
luonnonmuistomerkkikohde, sillä käsitti alkujaan
peräti 34 vanhaa mäntyä. Kohde oli 1970-luvulla

maisemallisesti hallitseva, vanha kitukasvuinen männikkö pyöreine latvoineen aukeassa
maisemassa. Nykyisin kohde jää rakennetussa ympäristössä vähemmälle huomiolle.
Turuntien ja jalkakäytävän väliin jätetty, tielle päin kallellaan oleva yksittäinen mänty
Pappilan männikön edessä kuului aikoinaan samaan rauhoitusanomukseen, mutta se
jätettiin kunnanhallituksen toiveesta rauhoituspäätöksestä pois, koska uusi
jalkakäytävän linjaus oli jo valmisteilla. Kunnanhallituksen lausunnossa sitä kuitenkin
”pyrittiin muuten suojelemaan”. Mänty sai jäädä paikoilleen ja se on varsinaista
Pappilan männikköä tunnetumpi ja maisemaa hallitseva puu edelleen.

Ihalan kuuset, rauhoituspäätös 12.9.1995, asianro 95000357/211, Raisio. Paikkatieto: N 6712720.855, E 235170.618.

Raision ensimmäinen luonnonmuistomerkkipäätös, jonka on tehnyt kunnanvaltuusto. Tämä oli mahdollista, koska vanhaa luonnonsuojelulakia muutettiin 1991 niin, että kunta sai päättää omilla alueillaan sijaitsevien kohteiden rauhoituksista. Kohteessa on kaksi korkeaa ja kapeaa vanhaa kuusta Polusmäentien varrella, omakotitalon etupihalla aivan tien vieressä. Kohde on maisemallisesti vaikuttava etenkin etelästä päin katsottuna. Kuusten kasvutapa on kapea ja ne ovat täysin samankokoisia ja muotoisia. Puiden rauhoituspäätökseen on jätetty kohta, jossa mainitaan että rauhoitus ei koske vahvistetun asemakaavan toteuttamisesta aiheutuvia toimia. Ihalan kuuset ovat toistaiseksi Raision viimeisin luonnonmuistomerkkikohte.

Teksti : Terho Marttila 2017. Kaanaan tammen kuva kohteen rauhoituspäätösasiakirjoista vuodelta 1964, muut kuvat kirjoittajan.